

Demokratian ja tiedonvälityksen turvana
– lähdesuoja Suomen oikeusjärjestyksessä

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden
tiedekunta

Maisteritutkielma

Matias Partanen

Oikeusinformatiikka
2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Demokratian ja tiedonvälityksen turvana - lähdesuoja Suomen oikeusjärjestyksessä

Tekijä: Partanen, Matias

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, oikeusinformatiikka.

Työn laji: Tutkielma X Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: XVII + 97

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Lähdesuojalla tarkoitetaan toimittajan oikeutta olla paljastamatta lähteitään. Tämän taustalla on ajatus siitä, että lähteiden paljastaminen aiheuttaisi sen, etteivät esimerkiksi epäkohdista tietävät uskaltaisi paljastaa tietojaan toimittajille. Seurauksena tästä olisi julkisuudessa olevan tiedon ja sitä kautta julkisen keskustelun kaventuminen. Tutkielman tarkoituksena on tunnistaa lähdesuojan tarkoitus, lainsäädännölliset keinot, joilla tähän tarkoitukseen pyritään sekä oikeuskäytännöstä tulevat reunaehdot, jotka koskevat lähdesuojan käyttöä ja siihen puuttumista. Tutkielman tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä lähdesuojaksi kutsutulla oikeudella tavoitellaan?
2. Millainen lähdesuojan sisältö Suomen oikeusjärjestyksessä on laajasti ymmärrettynä?
3. Mitkä ovat reunaehdot lähdesuojan murtamiselle?

Lehdistön tehtävä on paitsi tiedon välittäminen, myös yhteiskunnassa vallitsevien epäkohtien julkituominen ja viranomaisten toiminnan valvominen. Lähdesuoja on lehdistön väline toteuttaa näitä tehtäviä. Lähdesuoja on oikeutena olennainen osa demokraattista yhteiskuntaa. Sen puuttuminen johtaisi julkisen keskustelun kaventumiseen ja sitä kautta vaikeuttaisi kansalaisten mahdollisuuksia arvioida viranomaisten toimintaa sekä demokratian toteutumista. Laajemmin ymmärrettynä lähdesuoja turvaa lehdistön toimintavapautta ja toiminnan jatkuvuutta. Se pitää sisällään myös lehdistön lähdesuojaan liittyviä toimintatapoja, kuten lähdesuojasta sopimista.

Lehdistö on luonut itse toimintatapojaan koskevan, sääntelyä tiukemman ammattieettisen koodiston, jota noudattamalla media toimii vastuullisesti ja valtiovallan puuttuminen sananvapauden käyttämiseen joukkoviestinnässä voidaan pitää mahdollisimman matalalla tasolla. Ammattieettinen koodisto ohjaa myös lähdesuojan käyttöä siten, että se perustuu lehdistön tehtävän toteuttamiseen.

Todistamiskieltona lähdesuoja suojaa tietolähteen henkilöllisyyttä toimittajan aktiivisesti kieltäytyessä vastaamasta kysymyksiin, mutta se ulottuu myös tilanteisiin, joissa esimerkiksi tallennettuun tietoon kohdistuu toimenpiteitä, jotka tosiasiallisesti voisivat sivuuttaa tämän kieltäytymisoikeuden.

Lähdesuojan murtamista koskevia keskeisimpiä periaatteita EIT:n ratkaisukäytännöstä tunnistettavissa olivat: 1) puuttumisen perustuminen lakiin 2) hyväksyttävät perusteet; sekä 3) välttämättömyys demokraattisessa yhteiskunnassa. KKO:n ratkaisukäytännöstä keskeisimpiä seikkoja olivat lähdesuojan piirin määrittäminen sekä oikeussuojakeinojen korostuminen.

Avainsanat: sananvapaus, lähdesuoja, Euroopan ihmisoikeussopimus, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Julkisen sanan neuvosto

Sisällys

Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	XVI
Kuviot ja taulukot.....	XVII
1. Johdanto	1
1.1 Lähdesuoja osana sananvapautta	1
1.2 Metodi	4
1.3 Rajaus ja lähdeaineisto	6
1.4 Viestintä- ja informaatio-oikeutta – vaiko mediaoikeutta?	7
1.5 Julkisen sanan neuvosto ja journalismin itsesääntely.....	9
1.6 Lähdesuojan taustaa	13
2. Lähdesuojan tehtävä	16
2.1 Sananvapauden ja demokratian symbioosi.....	16
2.2 Joukkoviestintä ja lehdistöteoriat	18
2.3 Lähdesuojan merkitys.....	27
3. Lähdesuoja ja perus- ja ihmisoikeussääntelyn lähtökohdat	29
3.1 Sananvapaus perustuslaissa	29
3.2 Sananvapaus Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.....	30
3.3 Lähdesuojaan puuttumisen periaatteet EIS:n näkökulmasta	34
3.4 Lähdesuoja EU-oikeudessa	35
4. Lähdesuojan elinkaari	36
4.1 Lähdesuoja osana oikeusjärjestystä.....	36
4.2 Lähdesuoja sananvapauslaissa.....	37
4.3 Lähdesuoja Journalistin ohjeissa	41
4.4 Lähdesuoja pakkokeinolaissa	47
4.5 Lähdesuoja esitutkinnassa	49
4.6 Lähdesuoja ja tiedustelulainsäädäntö	50
4.7 Lähdesuoja oikeudenkäymiskaassa	52
4.8 Yhteenvetoa lähdesuojan elinkaaresta.....	60
5. Lähdesuojan reunaehdot	62
5.1 Journalismin asema EIT:n ratkaisukäytännössä.....	62
5.2 Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus lähdesuojasta ja sitä koskeva tarkennus	66
5.3 Lähdesuojan reunaehdot EIT:n ratkaisuiissa	71
5.3.1 Lähdesuojan murtaminen.....	73

5.3.2	Lähdesuojan sivuuttaminen.....	76
5.3.3	Lähdesuojaan liittyvän sääntelyn tarkkarajaisuus	78
5.3.4	Yhteenvetoa EIT:n ratkaisukäytännöstä	80
5.4	Lähdesuoja KKO:n ratkaisukäytännössä.....	82
6.	Johtopäätökset.....	88
6.1	Tutkimustulokset	88
6.2	Tutkimustulosten suhde aiempaan kirjallisuuteen.....	92
6.3	Arviointi	94
6.4	Lopuksi	95

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit:

Aarnio, Aulis. Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2011.

Banisar, David. Silencing Sources: An International Survey of Protections and Threats to Journalists' Sources. Privacy International Global Survey Series, 2007,

Baldwin, Robert, Martin Cave, ja Martin Lodge. Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Fredman, Markku. Erityinen kotietsintä ja etsintävaltuutetun tehtävät. Defensor Legis 2014/2 s. 155. 2014.

Fredman, Markku. Rikosasianajajan käsikirja. [Helsinki]: Talentum, 2013.

Habermas, Jürgen, ja Pietilä Veikko. Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Tampere: Vastapaino, 2004.

Hallberg, Pekka. Oikeus puntarissa: Puheenvuoro. Helsinki: Werner Söderström lakitieto, 1997.

Halttunen, Rauno, Kuusikko Kirsi, Tammi-Salminen Eva, Mikkola Tuulikki, Mäkelä Sauli, Saarenpää Ahti, ja Tammilehto Timo. Oikeusjärjestys: Osa I. 8. täyd. p. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2012.

Heinonen, Ari. Vahtikoiran omatunto: Journalismin itsesääntely ja toimittajat. [Tampere]: Tampereen yliopisto, 1995.

Helminen, Klaus, Fredman Markku, Kanerva Janne, Tolvanen Matti, ja Viitanen Marko. Esitutkinta ja pakkokeinot. [Uud. laitos]. Helsinki: Talentum, 2012.

Hirvelä, Päivi, ja Heikkilä Satu. Ihmisoikeudet: Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Helsinki: Alma, 2017.

Hormia, Lauri. Todistamiskielloista rikosprosessissa: Oikeudellinen tutkimus = Beweisverbote Im Strafprozess. 1. [Hki]: Suomalainen lakimiesyhdistys : Akateeminen kirjakauppa, jakaja, 1978.

- Jokela, Antti. Oikeudenkäynti: I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3., uudistettu painos. [Helsinki]: Talentum Media Oy, 2016.
- Juholin, Elisa, ja Kuutti Heikki. Mediapeli: Anatomia ja keinot. Helsinki: Inforviestintä, 2003.
- Kaira, Kaarlo. Pressens anonymitetsrätt. Oslo: Tyvende Nordiske Juristmøte, 1954.
- Kangas, Risto. Jürgen Habermasin Kommunikatiivisen toiminnan teoria. [Hki]: Tutkijaliitto, 1987.
- Korpisaari, Päivi. Johdatus viestintäoikeuteen. Helsinki: Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, 2016.
- Kulla, Heikki, ja Nieminen Hannu. Viestintäoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto, 2002.
- Kunelius, Risto. Viestinnän Vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. 5. uud. p. Helsinki: WSOY, 2003.
- Luostarinen, Heikki. Kiinan median suuri harppaus. Helsinki: Into, 2017.
- Merikoski, Veli. Julkisen sanan neuvosto. Hki: Valistus, 1971.
- McQuail, Denis. McQuail's Mass Communication Theory. 5th ed. London: Sage, 2005.
- Mill, John Stuart, ja Liakka Niilo. Vapaudesta. Helsinki: Otava, 1891.
- Mäenpää, Olli. Julkisuusperiaate. 3., uudistettu painos. Helsinki: Talentum Pro, 2016.
- Mäntylä, Jorma. Journalistin etiikka. 2. uud. laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 2008.
- Mäntylä, Jorma. Totuus Markkinoilla: Liberalistinen lehdistöteoria ja John Stuart Mill. Tampere: Tampere University Press, 2007.
- Mäntylä, Jorma, ja Karilainen Juha. Journalistietiikan kehitys Suomessa ja Euroopassa 1995-2007. [Tampere]: Tampereen yliopisto, journalismin tutkimusyksikkö : Taju [jakaja], 2008.
- Määttä, Kalle. Oikeustaloustieteen perusteet. [Helsinki]: Edita Publishing Oy, 2016.
- Määttä, Tapio: Soft law kansallisen oikeuden oikeuslähteenä. Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista

ympäristöoikeudessa. Teoksessa Oikeustiede Jurisprudentia XXXVIII, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Leena Halila (toim.). Helsinki 2005, s. 337-460.

Mörä, Tuomo. Lähdesuoja: normit, ideaalit ja käytännöt. [Helsinki]: Helsingin yliopisto, Viestinnän tutkimuskeskus CRC, 2011.

Neuvonen, Riku. Sananvapauden historia Suomessa. [Helsinki]: Gaudeamus, 2018.

Neuvonen, Riku. Sananvapauden sääntely Suomessa. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus, 2012.

Neuvonen, Riku. Viestintäoikeuden perusteet. 2. tark. p. Helsinki: Talentum, 2008.

Neuvonen, Riku. Yksityisyyden suoja Suomessa. [Helsinki]: Lakimiesliiton kustannus, 2014.

Niiranen, Valtteri, Sotamaa Petteri, ja Tiilikka Päivi. Sananvapauslaki: Tulkinta ja käytäntö. 1. p. Helsinki: Sanoma Pro, 2013.

Pellonpää, Matti, Gullans Monica, Pölönen Pasi, ja Tapanila Antti. Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent, 2018.

Pietilä, Kauko. Journalismi ammattina: journalistiprofession teoria. [Helsinki]: Gaudeamus, 2012.

Pölönen, Pasi, ja Tapanila Antti. Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki: Tietosanoma, 2016.

Pölönen, Pasi. Henkilötodistelu rikosprosessissa. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 2003.

Rautio, Jaakko, Frände Dan, ja Wahlberg Markus. Todistelu: Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Helsinki: Edita, 2016.

Riekkinen, Juhana. Sähköiset todisteet rikosprosessissa: tutkimus tietotekniikan ja verkkoyhteiskuntakehityksen vaikutuksista todisteiden elinkaareen. Helsinki: Alma Talent, 2019.

Riekkinen, Juhana. Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa – Teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa Oikeustiede–Jurisprudentia XLVII:2014

Saraviita, Ilkka. Perustuslaki. 2. uud. p. Helsinki: Talentum, 2011.

Scheinin, Martin, Hallberg Pekka, Karapuu Heikki, Ojanen Tuomas, Tuori Kaarlo, ja Viljanen Veli-Pekka. Perusoikeudet. 2. uud. p. Helsinki: WSOYpro, 2011.

Siebert, Fred S., Peterson Theodore, ja Schramm Wilbur. Four Theories of the Press. Urbana: Univ. of Illinois Pr, 1971.

Sisäasiainministeriö, ja Meriniemi Marko. Esitutkinta- Ja pakkokeinotoimikunnan mietintö KM 2009:2: Tiivistelmä lausunnoista. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2009.

Suhonen, Pertti: Yleinen mielipide yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. Poliitikka 41:1, 1999.

Tala, Jyrki. Lakien laadinta ja vaikutukset. [Helsinki]: Edita, 2005.

Tiilikka, Päivi. Sananvapaus ja yksilön suoja: lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Helsinki: WSOYpro, 2007.

Tolvanen, Matti, ja Kukkonen Reima. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki: Talentum, 2011.

Tuori, Kaarlo. Oikeuden rationaalisuus: Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. [Hki]: Helsingin yliopisto, 1988.

Vihma, Antto, Hartikainen Jarno, Ikäheimo Hannu-Pekka, ja Seuri Olli. Totuuden jälkeen: miten media selviää algoritmien ja paskapuheen aikana. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, 2018.

Viljanen, Jukka: Euroopan ihmisoikeussopimus perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä. Oikeustiede-Jurisprudentia 2005:XXXVIII s. 461, Asiantuntija-artikkeli. 2005.

Viljanen, Mika, Jarmo Tuomisto, Juha Tolonen, Eva Tammi-Salminen, Ari Saarnilehto, Leena Kartio, Juha Karhu, Mika Hemmo, ja Vesa Annola. 2004. Varallisuus oikeus. Helsinki; Helsinki; Helsinki: Sanoma Pro; Talentum Media; Alma Talent.

Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. [Helsinki]: Talentum, 2001.

Virolainen, Jyrki, Rautio Jaakko, Niemi Johanna, Lindfors Heidi, Lappalainen Juha, Koulou Risto, Helenius Dan, Havansi Erkki, ja Frände Dan. Prosessioikeus. Helsinki: Sanoma Pro, 2019. Verkkoaineisto (päivittyvä).

Voorhoof, Dirk. "The Protection of Journalists's Sources Under Fire? How Developments in European Human Rights Law Have Reinforced the Right of Journalists to Have Their Sources Protected". Brussels: European Federation of Journalists, 2012.

Vuorenpää, Mikko: Todistamiskiellot ja todisteiden hyödyntämiskielto. Oikeustieto 4/2009, s. 22–24.

Vuortama, Timo, ja Kerosuo Lauri. Viestinnän lait ja säännöt. 6. kokonaan uud. laitos. Karkkila: Kustannus-Mäkelä, 2004.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT):

Castells vs. Espanja 11798/85 23.4.1992

Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat 821/03 15.12.2009

Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat 17488/90 27.3.1996

Guja vs. Moldova 14277/04 12.2.2008

Görmüş ja muut vs. Turkki 49085/07 19.1.2016

Informationsverein Lentia ja muut vs. Itävalta 13914/88; 15041/89; 15717/89; 15779/89; 17207/90 24.11.1993

Jersild vs. Tanska 15890/89 23.9.1994

K. vs. Austria 16002/90 13.10.1992

Kasabova vs. Bulgaria 22385/03 19.04.2011

Martin ym. vs. Ranska 30002/08 12.4.2012

Nagla vs. Latvia 73469/10 16.7.2013

Nordisk Film & TV A/S vs. Tanska 40485/02 8.12.2005

Observer ja Guardian vs. Yhdistyneet kuningaskunnat 13585/88 26.11.1991

Otto-Preminger-Institut vs. Itävalta 13470/87 20.9.1994

Roemen ja Schmit vs. Luxemburg 51772/99 25.2.2003

Saint-Paul Luxembourg S.A. vs. Luxemburg 26419/10 18.4.2013

Tatlav vs. Turkki 50692/99 2.5.2006

Teixeira de Castro vs. Portugali 25829/94 9.6.1998

Thorgeir Thorgeirson vs. Islanti 13778/88 25.6.1992

Wingrove vs. Yhdistynyt Kuningaskunta 17419/90 25.11.1996

Voskuil vs. Alankomaat 64752/01 22.02.2008

Korkein oikeus (KKO):

KKO 2004:30

KKO 2009:88

KKO 2010:88

KKO 2019:67

KKO 2019:112

Hovioikeudet:

Helsingin hovioikeus R 10/53

Käräjäoikeudet:

Helsingin käräjäoikeus 5/13

Helsingin käräjäoikeus 00/19812

Oulun käräjäoikeus 01/4265

Supreme Court of the United States (Yhdysvaltain korkein oikeus):

Branzburg v. Hayes, 408 U.S. 665, 731 (1972)

Virallislähteet:

HE 184/1999: Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

HE 222/2010: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 202/2017: Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 46/2014: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 54/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 34/1998 vp: Hallituksen esitys televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 6/2000 vp: Lakivaliokunnan mietintö 6/2000 vp hallituksen esityksestä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

PeVM 25/1994: Perustuslakivaliokunnan mietintö 25/1994 vp hallituksen esityksestä

HE 309/1993 vp perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 19/1998 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto 19/1998 vp Hallituksen esityksestä

HE 34/1998 vp televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVM 14/2002 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö 14/2002 vp hallituksen esityksestä

HE 54/2002 vp laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

KM 1965: B 103: Lehdistön anonymiteettioikeustoimikunnan mietintö.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012: Sananvapausrikkokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen.

Direktiivit, lait ja kansainväliset sopimukset:

Esitutkintalaki 805/2011

Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18-19/1990

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1937 unionin oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva Kansainvälinen yleissopimus 8/1976

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003

Laki yksityisyyden suojasta työelämässä 759/2004

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Pakkokeinolaki 806/2011

Rikoslaki 39/1889

Siviilitiedustelusta annettu laki 582/2019

Sotilastiedustelusta annettu laki 590/2019

Suomen perustuslaki 731/1999

Julkisen sanan neuvoston päätökset ja lausunnot:

Julkisen sanan neuvoston päätös 4193, 4199/YLE/09

Julkisen sanan neuvoston päätös 6704/YLE/17

Julkisen sanan neuvoston päätös 5660/TV/14

Julkisen sanan neuvoston päätös 4823/SL/12

Julkisen sanan neuvoston päätös 6737/SL/17

Julkisen sanan neuvoston lausunto lähdesuojasta 4152/L/09

Julkisen sanan neuvoston lausuma lain ja eettisten ohjeiden suhdetta koskevassa asiassa
2002 3206/L/02

Kannanotto sananvapauden merkityksestä sekä Journalistin ohjeiden ja lainsäädännön
suhteesta 2018 6736/L/17

Muut lähteet:

CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7.

Comission on the Freedom of the Press 1947

Euroopan neuvoston parlamentaariseen yleiskokouksen suositus 1950 (2011)

Julkisen sanan neuvoston vuosikertomus 2010

KK 476/2009 vp: Kirjallinen kysymys 476/2009 vp toimittajien lähdesuojan
turvaamisesta

Oikeusasiamiehen päätös (28.11.2007) Dnro 1836/2/07

Resolution on the Confidentiality of Journalists' Sources by the European Parliament,
18 January 1994, Official Journal of the European Communities No. C 44/34)

The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights

The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press,
Thematic factsheet 2018

The Resolution on Journalistic Freedoms and Human Rights, adopted at the 4th
European Ministerial Conference on Mass Media Policy (Prague, 7-8 December 1994)

Internet-lähteet:

BBC: Luxleaks whistleblower Antoine Deltour has conviction quashed 11.1.2018.

BBC: <https://www.bbc.com/news/world-europe-42652161> (16.4.2020)

Eurooppa-neuvosto: Parempi suoja väärinkäytösten paljastajille: uudet EU-säännöt käyttöön vuonna 2021 7.10.2019. Eurooppa-neuvosto:
<https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/10/07/better-protection-of-whistle-blowers-new-eu-wide-rules-to-kick-in-in-2021/> (16.4.2020)

Gellman: Code name 'Verax': Snowden, in exchanges with Post reporter, made clear he knew risks 9.6.2013. Washington Post:
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/code-name-verax-snowden-in-exchanges-with-post-reporter-made-clear-he-knew-risks/2013/06/09/c9a25b54-d14c-11e2-9f1a-1a7cdee20287_story.html?noredirect=on&utm_term=.bd7f63477326
(16.4.2020)

Haapalainen: Hanne Aho: Lähdesuoja pitää huomioida uudessa tiedustelulaissa 6.2.2019. Journalistiliitto: <https://journalistiliitto.fi/fi/hanne-aho-lahdesuoja-pitaa-huomioida-uudessa-tiedustelulaissa/> (16.4.2020)

Hyvönen: Mitä zen-mestari sanoisi? Julkisen sanan neuvosto:
<https://www.jsn.fi/blog/mita-zen-mestari-sanoisi/> (16.4.2020)

Journalistiliiton lausunto ehdotukseen EU:n niin sanotuksi whistleblower-direktiiviksi 2018. Journalistiliitto: https://journalistiliitto.fi/wp-content/uploads/2018/09/Lausunto-talousvaliokunnalle_Whistleblower.pdf (16.4.2020)

Journalistiliiton lausunto: Journalistiliitto ei hyväksy lähdesuojan heikennystä 2.9.2009. Journalistiliitto: <https://journalistiliitto.fi/sv/journalistiliitto-ei-hyvaksy-lahdesuojan-heikennysta/> (16.4.2020)

Julkisen sanan neuvosto: Journalistin ohjeet. Julkisen sanan neuvosto:
https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ (16.4.2020)

Julkisen sanan neuvosto: JSN: <https://www.jsn.fi/jsn/jsn/> (16.4.2020)

Julkisen sanan neuvosto: Ohjeet kautta aikain. Julkisen sanan neuvosto:
http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/ (16.4.2020)

Karhula: Islanti - maailman paras tiedonvapaussäädäntö. Tiellä sananvapauteen – suomalaisen sananvapauden ja sensuurin muistikirja 2016:

<https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2321> (16.4.2020)

Lakimiesuutiset: Tutkimusaukko täyttyy, viestintäoikeus on tullut 7.1.2014.

Lakimiesuutiset: <https://lakimiesuutiset.fi/tutkimusaukko-tyttyy-viestintoikeus-ontullut/> (16.4.2020)

Lindfors: Kuinka Nixon hukkui Watergateen 8.9.2006. Yle:

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/kuinka-nixon-hukkui-watergateen.> (16.4.2020)

Lindholm: Lähdesuoja: Tästä nimettömien lähteiden käytössä on kyse 14.12.2009.

Suomen Kuvalehti: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/talous/lahdesuoja-tastanimettomien-lahteiden-kaytossa-on-kyse/> (16.4.2020)

Meri ja Kajala: Kauppakamarin juridiikkakatsaus 2020. Keskuskauppamari:

<https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2019/12/juridiikkakatsaus-2.pdf> (16.4.2020)

Neuvonen: Lex Hymy: yksityiselämän loukkaamisesta tuli rikos. Tiellä sananvapauteen – suomalaisen sananvapauden ja sensuurin muistikirja 2016:

<https://sananvapauteen.fi/artikkeli/913> (16.4.2020)

Neuvonen: Sananvapauslaki sääntelemään sananvapauden käyttöä. Tiellä

sananvapauteen – suomalaisen sananvapauden ja sensuurin muistikirja 2016:

<https://sananvapauteen.fi/artikkeli/905> (16.4.2020)

Neuvonen: Suomi liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Tiellä sananvapauteen – suomalaisen sananvapauden ja sensuurin muistikirja 2016:

<https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2821> (16.4.2020)

Ollila: Voiko toimittaja rikkoa lakia 16.10.2018: [https://www-edilex-](https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/57619)

[fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/57619](https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/57619) (19.4.2020)

O'Connor: "I'm the guy they called Deep Throat" 17.10.2006. Vanity Fair:

<https://www.vanityfair.com/news/politics/2005/07/deepthroat200507?currentPage=all&printable=true> (16.4.2020)

Oikeusministeriö: Oikeusministeri Brax Päätoimittajien yhdistyksen Lähdesuoja NYT -seminaarissa 18.1.2010: https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oikeusministeri-brax-paatoimittajien-yhdistyksen-lahdesuoja-nyt-seminaarissa-18-1-2010 (16.4.2020)

Oras: Tiedustelulaki voi johtaa lähdesuojan murtumiseen 27.4.2018. Journalistiliitto: <https://journalistiliitto.fi/fi/lakimies-tytti-oras-tiedustelulaki-voi-johtaa-lahdesuojan-murtumiseen/> (16.4.2020)

Oras: Whistleblower –direktiivi liian monimutkainen 9.10.2018. Journalistiliitto: <https://journalistiliitto.fi/fi/lakimies-tytti-oras-whistleblower-direktiivi-liian-monimutkainen/> (16.4.2020)

Oxford Languages: Word of the Year: <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year> (16.4.2020)

Pettersson: Kuka suojaa lähdesuojaa 28.2.2019. Journalisti: <https://www.journalisti.fi/artikkelit/2019/2/kuka-suojaa-lhdesuojaa/> (16.4.2020)

Päätoimittajien yhdistys PTY: Päätoimittajien kannanotto lähdesuojan turvaamiseksi tiedustelulainsäädännössä. STT Info: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/paatoimittajien-kannanotto-lahdesuojan-turvaamiseksi-tiedustelulainsaadannossa?publisherId=63731369&releaseId=69851782> (16.4.2020)

Rydenfelt: Lähdesuojan raoista 22.7.2014. Etiikka.fi: <https://etiikka.fi/lahdesuojan-raoista/> (16.4.2020)

STT:n ohjeistus nimettömien lähteiden käyttämisestä: <https://stt.fi/tyylikirja/ideasta-jutuksi/tiedonhankinta/nimeamattomat-lahteet/> (16.4.2020)

STT: Toimittajat ilman rajoja -puheenjohtaja erosi HS:n vuotojutun takia 22.12.2017. Yle Uutiset: <https://yle.fi/uutiset/3-9990435> (16.4.2020)

Uimonen: Lähdesuoja syntyy vain sopien. Julkisen sanan neuvosto: <http://www.jsn.fi/blog/lahdesuoja-syntyy-vain-sopien/> (16.4.2020)

Vuorikoski: Ilmainen maistiainen – näin uutisilla yritettiin rahastaa 27.10.2014. MTV Uutiset: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ilmainen-maistiainen/4431500#gs.wgrm03> (16.4.2020)

Yle Uutiset: Silminnäkijälle vapauttava päätös - Hyvärinen eroaa 10.12.2009. Yle Uutiset: <https://yle.fi/uutiset/3-5991141> (16.4.2020)

Lyhenteet

CM	The Committee of Ministers, Euroopan neuvoston ministerikomitea
DL	Defensor Legis
EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18-19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki 805/2011
HE	hallituksen esitys
JSN	Julkisen sanan neuvosto
KK	kirjallinen kysymys
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KP-sopimus	kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista SopS 7–8/1976
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
OTJP	Oikeustiede-Jurisprudentia. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö PL Suomen perustuslaki 731/1999
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RL	rikoslaki 39/1889
Sananvapauslaki	laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003
Siviilitiedustelulaki	laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa 582/2019
Sotilastiedustelulaki	laki sotilastiedustelusta 590/2019
vp	valtiopäivät
Whistleblower-direktiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1937 unionin oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta

YTJulkL

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä
tuomioistuimissa 370/2007

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1. Journalismin funktio demokraattisessa yhteiskunnassa.

Kuvio 2. Lähdesuojan tausta ja sen tehtävät.

Taulukko 1. Lähdesuojan kehitys Journalistin ohjeissa.

Kuvio 3. Lähdesuojan elinkaari.

1. Johdanto

1.1 Lähdesuoja osana sananvapautta

Lähdesuojalla tarkoitetaan toimittajan oikeutta olla paljastamatta lähteitään. Tämän taustalla on ajatus siitä, että lähteiden paljastaminen aiheuttaisi sen, etteivät esimerkiksi epäkohdista tietävät uskaltaisi paljastaa tietojaan toimittajille. Seurauksena tästä olisi julkisuudessa olevan tiedon ja sitä kautta julkisen keskustelun kaventuminen.¹ Lähdesuoja kytkeytyy vahvasti myös yksilön sananvapauteen: yksilön oikeus välittää tietoja julkaistavaksi saattaisi käytännössä vaarantua, jos hänen olisi aina ja kaikissa tilanteissa annettava myös henkilöllisyyttään koskevat tiedot julkaistaviksi tai muuten paljastettaviksi.² Lähdesuoja on jo vuosikymmeniä vanha lainsäädännöllistä suojaa nauttiva oikeus, mutta sen sisältöä koetellaan jatkuvasti muuttuvassa maailmassa. Lähdesuojaa säädelään laissa, jonka soveltaminen on usein rajanvetoa vastakkain olevien oikeushyvien ja perusoikeuksien välillä, kuten kaiken muunkin periaatteellisemman lainsäädännön.

Lähdesuojan taustalla on ajatus jokaiselle kuuluvasta sananvapaudesta, joka nähdään yhteiskunnassamme yhtenä perusoikeuksista, joilla tarkoitetaan perustuslaissa säädettyjä yksilölle kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia.³ Sananvapaus turvaa oikeuden vastaanottaa ja levittää tietoa ja mielipiteitä.⁴ Laajassa merkityksessä sananvapauden keskeisenä roolina on demokraattisen yhteiskunnan turvaaminen, ja tämän tehtävän keskiössä on vapaa lehdistö.⁵ Lehdistön osalta sananvapaudesta säädetään laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003, sananvapauslaki).

¹ Ks. muun muassa *Branzburg v. Hayes*, 408 U.S. 665, 731 (1972) ratkaisun perustelut sekä EIT:n ratkaisu *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat*. Kirjallisuudessa muun muassa *Tiilikka* 2007, s. 128–132 ja *Neuvonen* 2008, s. 38–42.

² *HE 54/2002 vp*, s. 33.

³ Sananvapaudesta perusoikeutena ks. esimerkiksi *Neuvonen* 2012, luku I ”Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena”. Perusoikeuksista esimerkiksi *Hallberg* 2011, luku ”Perusoikeuksien käsite ja luokittelu”.

⁴ *Euroopan ihmisoikeussopimuksen* 10 artiklan ensimmäinen kohta.

⁵ Etenkin EIT on korostanut lehdistön roolia ja tehtävää (”*public watchdog*”) demokraattisessa yhteiskunnassa. Ks. esimerkiksi EIT:n ratkaisu *Observer ja Guardian vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (26.11.1991) sekä *Jersild vs. Tanska* (23.9.1994). Tämän havainnon on tehnyt muun muassa *Hallberg* 2011, luku 3.8 ”Sananvapaus ja julkisuus”.

Lähdesuojassa on kysymys etuoikeudesta, jolla pyritään turvaamaan vapaa tiedonvälitys ja journalismin toimintaedellytykset.⁶

Lähdesuoja liittyy keskeisesti viranomaisten valvontaan.⁷ Se mahdollistaa väärinkäytösten, korruption ja epäpätevyyden paljastamisen. Mielipiteiden vastaanottamisen ja levittämisen voi johtaa kaikkeen tiedonvälitykseen, jota myös joukkoviestinten toiminta on.⁸ Sananvapautta koskevat perusoikeussäännökset ja kansainväliset sopimukset eivät nimenomaisesti mainitse tiedotusvälineitä erikseen, mutta tiedotusvälineille myönnetään kuitenkin muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännössä erityinen asema sananvapauden käyttäjänä.⁹

Sananvapaus ei suojaa pelkästään ydinaluetta, ajatusten ja tietojen vaihtoa, vaan myös keinoja tietojen välittämiseen. Lähdesuoja on katsottu yhdeksi tärkeäksi sananvapauden kulmakiveksi, keinoksi mahdollistaa yhteiskunnallinen keskustelu.¹⁰ Lähdesuojan asema on Suomen oikeusjärjestyksessä hyvin vahva, eikä sitä ole koskaan murrettu oikeudenkäynnissä.¹¹

Lähdesuojasta säädetään useissa säädöksissä. Nimenomaisesti lähdesuoja määritellään sananvapauslain 16 §:ssä, mutta asiasta säädetään myös pakkokeinolaissa (806/2011), esitutkintalaissa (ETL, 805/2011) ja oikeudenkäymiskaassa (OK, 4/1734). Sananvapauden ulottuvuudet voidaan jakaa karkeasti poliittiseen ja aatteelliseen, kaupalliseen ja erilaisten organisaatioiden viestintään.¹² Sillä, millaisesta viestinnästä kulloinkin on kyse, ei lähdesuojan kannalta ole väliä, mutta poliittisen ja aatteellisen viestinnän on usein katsottu olevan sananvapauden ydinaluetta.¹³ Suomessa lähdesuoja voi tulla sovellettavaksi kaikessa viestinnässä, jonka päämääränä on tuoda tieto yleisön saataville.¹⁴

⁶ *Banisar* 2007, s.6.

⁷ Tästä esimerkiksi *Lehdistön anonymiteettioikeustoimikunnan mietintö 1965:B 103*, s. 3.

⁸ Viestinnästä ja joukkoviestinnästä muun muassa *Kunelius* 2003, s. 10–27.

⁹ *Hirvelä – Heikkilä* 2013, s. 518.

¹⁰ *Pellonpää ym.* 2012, s. 732 & *Juholin – Kuutti* 2003, s. 145.

¹¹ *Korpisaari* 2016, s. 144.

¹² *Saraviita* 2011, s. 199-203.

¹³ *Perustuslakivaliokunnan lausunto 19/1998 vp*, s. 5/I.

¹⁴ *Möra* 2011, s. 8.

Tutkielmassani käsittelen laajasti lähdesuojan käsitettä muovaavia tekijöitä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista seuraamusargumentointiin sekä lähdesuojalla suojeltavien oikeushyvien luonnetta. Näiden perusteella pyrin luomaan arviointikriteeristöä sille, milloin lähdesuoja olisi murrettavissa. Kotimaisessa sääntelyssä ja ratkaisukäytännössä on lähdetty siitä, että lähdesuoja on mahdollista murtaa ainoastaan niin sanottujen ylitörkeiden rikosten sekä salassapitorikosten kohdalla. Tutkielmani tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä lähdesuojaksi kutsutulla oikeudella tavoitellaan?
2. Millainen lähdesuojan sisältö Suomen oikeusjärjestyksessä on laajasti ymmärrettyinä?
3. Mitkä ovat reunaehdot lähdesuojan murtamiselle?

Tutkielman tarkoituksena on tunnistaa lähdesuojan tarkoitus, lainsäädännölliset keinot, joilla tähän tarkoitukseen pyritään sekä oikeuskäytännöstä tulevat reunaehdot, jotka koskevat lähdesuojan käyttöä ja siihen puuttumista. Nämä kysymykset nivoutuvat ylemmällä tasolla sananvapauden ja muiden perusoikeuksien välisiin suhteisiin. Lähdesuojan kohdalla tasapainotellaan usein sanvapauden ja muiden perustavanlaatuisten oikeuksien, kuten yksityisyyden suojan välillä. Sananvapauden tapaan myös yksityisyyden suoja on turvattu hyvin laajalti.¹⁵ Sananvapauden ja siihen kuuluvan lähdesuojan käyttäminen voivat vaarantaa tietyissä tilanteissa myös muita kuin yksilön oikeuksiin liittyviä intressejä. Näitä voivat olla muun muassa yhteiskunnan toimintaan ja turvallisuuteen sekä liikesalaisuuksien suojaan liittyvät näkökohdat. Sananvapauden toteuttamiseen vaikuttavat niin voimassa oleva lainsäädäntö kuin vallitseva asenneympäristö ja yhteiskunnan tila. Sananvapaus ei juuri missään ole rajoittamatonta¹⁶.

Sananvapautta, kuten melkein mitä tahansa muutakin perusoikeutta, voidaan rajoittaa tietyin edellytyksin lailla,¹⁷ jolloin oikeudellinen sääntely muodostaa toimintavälineen,

¹⁵ Ihmisoikeutena yksityisyyden suoja on turvattu *YK:n ihmisoikeuksien julistuksen* 12 artiklassa ja *KP-sopimuksen* 17 artiklassa. Niissä suojataan yksityiselämä, kotirauha ja oikeus luottamukselliseen viestintään. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa yksityisyyden suoja on turvattu 8 artiklassa. Sanamuodon mukaan suoja koskee yksityiselämää, perhe-elämää, kotirauhaa ja luottamuksellista viestintää. EU:n perusoikeuskirjassa perinteinen yksityisyyden suoja on turvattu 7 artiklassa. Kansallisella tasolla yksityisyydensuojasta mm. *Neuvonen* 2019, s. 118–120.

¹⁶ *Neuvonen* 2008, s. 19.

¹⁷ Perusoikeuksien rajoittamisedellytykset ks. *Viljanen* 2001, s. 37–38.

jolla lainlaatija, julkista valtaa käyttävä, voi edistää omia tavoitteitaan, puuttua epäkohtiin tai pyrkiä ohjaamaan eri toimijoiden käyttäytymistä.¹⁸ Lähdesuojan kohdalla tämä voi tarkoittaa yksilön ja yhteiskunnan etujen välillä tasapainottelua sekä edellä mainittujen yhteiskunnallisten intressien arvottamista. Sananvapaus ja yksityisyyden suoja; yhteiskunnan turvallisuus ja julkisuus; lojaliteettivelvollisuus työnantajaa kohtaan ja väärinkäytösten paljastaminen – vastinpareista vain muutaman mainitakseni.

1.2 Metodi

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, *mitä lähdesuojaksi kutsutulla oikeudella tavoitellaan*, vastaan teoreettisen lainopin keinojen lisäksi hyödyntämällä tutkielmassani normatiivista sääntelyteoriaa, eli tarkastelen sääntelyn vaikuttavuutta sääntelyn tavoitteen näkökulmasta.¹⁹ Tutkielmassani lähdän siitä, että lähdesuoja on väline jonkin yhteiskunnallisen tehtävän toteuttamiseksi. EIT on omassa ratkaisukäytännössään määritellyt lehdistölle roolin vallan vahtikoirana toimimisesta.²⁰ Myös käsitys lehdistöstä neljäntenä valtiomahtina on jokseenkin vakiintunut länsimaissa.²¹

Sananvapauden merkitystä ja ulottuvuutta joukkoviestinnän näkökulmasta tutkittaessa on syytä hakea apua joukkoviestinnän yhteiskunnallisen aseman jäsentämiseen pyrkivistä lehdistöteorioista. Lehdistöteoriat syntyivät tarpeesta selvittää tiedotusvälineiden sosiaalinen funktio yhteiskunnassa.²² Lähdän siitä, että tiedotusvälineillä on jokin määritelty tehtävä yhteiskunnassa, joten lähdesuoja on silloin yksi instrumentti, jolla tämän tehtävän suorittamista pyritään turvaamaan. Lehdistöteorioista neljä keskeisintä ovat libertaarinen, autoritaarinen, marxilainen ja sosiaalisen vastuun lehdistöteoria.²³ Keskeistä näissä teorioissa ovat poliittinen keskustelu, joukkoviestintään liittyvät vastuut ja veloitteet sekä joukkoviestintien omistus.²⁴

¹⁸ Talan mukaan instrumentalistisesta käsityksestä on tullut 1900-luvun myötä vallitseva suhtautumistapa säädettyyn oikeuteen. On kuitenkin huomattava, että sääntelyä on aina tarkasteltava ja arvioitava laajemmasta näkökulmasta, joka liittyy oikeussääntelyyn, moraalien ja arvojen välisiin suhteisiin, ja jotka asettavat lainsäädännölle monipuolisempia tehtäviä kuin toimia vain julkisen päättäjän toiminnan välineenä. Tämä viitekehys on usein riippuvainen ajasta, yhteiskunnasta ja siinä vallitsevasta moraalikäsitelmästä. Ks. *Tala* 2005.

¹⁹ *Määttä* 2016, s. 32.

²⁰ Ks. esim. *Observer ja Guardian vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 24.10.1991.

²¹ *Kunelius* 2003, s. 193–199.

²² *McQuail* 1994, s. 121.

²³ Neljä lehdistöteoriaa, *Four theories of the Press*, ks. *Siebert ym.* 1971.

²⁴ *Heinonen* 1995, s 25–26.

Ennen toiseen tutkimuskysymykseen vastaamista alustan aihetta käymällä läpi luvussa 3 lähdesuojan taustalla olevaa sananvapauden periaatetta avaamalla siihen liittyvää keskeistä sääntelyä perustuslaissa (PL, 731/1999), Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa, EIT:n ratkaisukäytännössä sekä Euroopan unionin oikeudessa. Vastaa toiseen tutkimuskysymykseen määrittelemällä lähdesuojalle elinkaaren sen mukaan, milloin se syntyy, millaisia toimenpiteitä siihen voi kohdistua sen eri vaiheissa, milloin se lakkaa sekä mitkä normit kulloinkin tulevat sovellettavaksi. Lähdesuojan elinkaari koostuu sananvapauslaissa olevasta perustasta, Journalistin ohjeiden lähdesuojaa koskevasta kohdasta ja siihen liittyvästä päätöskäytännöstä, pakkokeinolain ja esitutkintalain lähdesuojaa koskevasta sääntelystä, tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annetussa laissa (582/2019) ja sotilastiedustelusta annetussa laissa (590/2019) lähdesuojaan liittyen annetusta sääntelystä sekä lopulta oikeudenkäymiskaaren sitä koskevista määräyksistä.

Kolmannen, neljännen ja viidennen pääluvun metodina käytän lainoppia. Lainoppi on oikeusjärjestelmän sisällön tutkimista.²⁵ Lainopillisen tiedon kohteena on oikeusjärjestys, ja sen menetelmänä on säädösten tai ennakkopäätösten analysointi.²⁶ Lainopillisen tarkastelun kohteena olevaan oikeusjärjestykseen kuuluvat lain lisäksi oikeustapaukset ja tuomioistuinkäytäntö, lakien esityöt, lainsoveltamisohjeet sekä näitä koskevat oikeudelliset julkaisut ja muu tutkimus. Lainopille on muodostunut kaksi päätehtävää: systematisoida voimassa olevia säädöksiä ja tulkita niitä.²⁷ Luvuissa 4 ja 5 käytän teoreettista ja käytännöllistä lainoppia.²⁸ Lähdesuojaa koskevien normien systematisointi sen ”elinkaaren” mukaan on teoreettista lainoppia. Käytännöllistä lainoppia sovelletaan muun muassa tulkintasuosituksissa ja lähdesuojaan liittyvien esimerkkitapausten systematisoinnissa.

Kolmanteen tutkimuskysymykseen, *mitkä ovat reunaehdot lähdesuojan murtamiselle*, vastaan luvussa 5. Käsittelen ja systematisoin tutkielmani luvussa 5 lähdesuojaa koskevia reunaehtoja, joita EIT on ratkaisukäytännössään tuottanut. Elinkaaren eri vaiheisiin liittyvien normien ja niiden tulkinnan vuorovaikutuksesta voi syntyä suuntaviivoja siihen,

²⁵ Kurkela 2009, s. 466

²⁶ Niemi 2002, s. 775

²⁷ Aarnio 2011, s. 1

²⁸ Teoreettisen ja käytännöllisen lainopin sisällöstä ks. Aarnio 2011, s. 104–105

miten lähdesuojaan liittyvää sääntelyä tulisi tulkita myös mahdollisissa uusissa tilanteissa. Määrittelen tutkielmani viidennessä luvussa keskeiset lähdesuojan murtamista koskevat oikeusperiaatteet, joita muun muassa Euroopan neuvoston ministerikomitea ja Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous ovat käsitelleet. Näitä ovat muun muassa toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaate sekä kielto sivuuttaa lähdesuoja teknisin keinoin.²⁹ Myös EIT on omassa ratkaisukäytännössään vahvistanut useita lähdesuojan murtamista koskevia periaatteita, kuten suhteellisuusperiaatteen³⁰, pelotevaikutuksen³¹ ja toissijaisuusperiaatteen³².

1.3 Rajaus ja lähdeaineisto

Käytän lainopillisessa metodissani lähteinä vahvasti velvoittavaa sääntelyä; lakia sekä yleissopimusta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (EIS, SopS 18–19/1990), mutta näiden lisäksi myös heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, kuten Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta, joka valottaa EIS:n tulkintaa lähdesuojan osalta. Lisäksi käytän lähteenä journalistisen alan itsesääntelyä, Julkisen sanan neuvoston ratkaisukäytäntöä ja journalistin ohjeiden lähdesuojaa koskevia osia sekä oikeuskirjallisuutta. Olen valinnut tämän lähestymistavan, koska lähdesuojan murtaminen on sen vahvasta kotimaisesta sääntelystä johtuen jäänyt lain kuolleeksi kirjaimeksi, joistakin viime aikaisista KKO:n ratkaisuksista³³ huolimatta. EIT sen sijaan on tuottanut lähdesuojaa koskevaa oikeuskäytäntöä, etenkin liittyen sen murtamiseen tai sivuuttamiseen.³⁴ EIT:ssa on runsaasti lähdesuojaa koskevaa oikeuskäytäntöä, ja siitä voidaan viime kädessä johtaa myös viitteitä siihen, miten lähdesuojaa tulisi tulkita kansallisella tasolla. EIT:n oikeuskäytäntö onkin avainasemassa lähdesuojan reunaehtoien määrittelyssä.

Tässä tutkielmassa pääpaino on joukkoviestintään kohdistuvalla sääntelyllä. Lähdesuojaan liittyy toki keskeisenä käsitteenä myös informaatio, tieto, joka lähteeltä saadaan. Lähdesuojan näkökulmasta tämä tieto ei kuitenkaan ole merkityksellinen, sillä

²⁹ Voorhoof 2005, s. 15.

³⁰ Voskuil vs. Alankomaat 22.02.2008.

³¹ Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat 27.3.1996.

³² Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat 15.12.2009.

³³ KKO 2019:112 ja KKO 2019:67.

³⁴ Ks. esim. *The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic factsheet* ja siinä käsitellyt tapauksia. Fact sheetiin koottuja ratkaisuja käsitellään tarkemmin luvussa 4.

suoja voi syntyä annetun tiedon laadusta riippumatta. Lähdesuojan näkökulmasta on myös huomattava, että vaikka sen painopiste on joukkoviestintään nimenomaisesti liittyvässä sääntelyssä, säädetään siitä huomattavasti laajemmin muun muassa esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa, oikeudenkäymiskaassa ja jopa tuoreissa tiedustelulaeissa.

Ulotan tutkimusaineistoksi myös hyvän journalistisen tavan, joka pitää sisällään itsesääntelyelin Julkisen sanan neuvoston ratkaisukäytännön ja toimittajien eettisen koodiston Journalistin ohjeet. Hyvä journalistinen tapa – tarkemmin Journalistin ohjeet ja Julkisen sanan neuvoston ratkaisukäytäntö – kuten *Korpisaarikin* on tuonut esille, ohjaa sitä, miten journalistit käyttävät lähdesuojaa.³⁵ Vaikka se oikeuslähdeopillisesti sijoittuisi korkeintaan sallitaksi lähteeksi, on sillä tästä syystä keskeinen asema tässä tutkielmassa osana lainopillista metodologiaa. Sitä kautta voi saada tietoa muun muassa siitä, millaisissa tilanteissa ja millä edellytyksillä lähdesuoja katsottaisiin syntyneeksi.

1.4 Viestintä- ja informaatio-oikeutta – vaiko mediaoikeutta?

Jos oikeudenala, jonka piiriin tämä tutkielma kuuluu, olisi välttämätön määritellä, kutsuisin sitä *Neuvosen* tapaan media- tai viestintäoikeudeksi.³⁶ Oikeudenalajaottelun näkökulmasta nimityksellä ei kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta merkitystä, vaan keskeistä on käsillä oleva normisto ja käsitteistö. Viestintä- ja informaatio-oikeutta pidetään yhtenä uusista oikeudenaloista.³⁷ Oikeudenalalla tarkoitetaan yleensä jaottelua, joka on luotu oikeustieteellisessä opetuksessa ja tutkimuksessa. Oikeudenalaan kuuluu jokin tietty lainsäädäntö ja usein oikeudenalalle on kehittyneet niin kutsutut yleiset opit, jotka pitävät sisällään oikeudenalan keskeiset käsitteet, oikeusperiaatteet ja oikeusteoriat. Myös oikeudenalan nimitys hakee paikkaansa sen mukaan, onko tutkimuskohteena esimerkiksi joukkoviestintään tai informaatioon liittyvä sääntely.³⁸

³⁵ *Korpisaari* 2016, s. 30–31.

³⁶ *Neuvonen* 2019, s. 15–21.

³⁷ *Korpisaari* 2016, s. 3.

³⁸ Neuvosen mukaan viestintä- ja informaatio-oikeus nimikkeenä on anglosaksisessa maailmassa Media Law, saksankielisessä maailmassa Medienrecht ja Ruotsissa mediarätt. Viestintä- ja informaatio-oikeuden jaottelussa informaatio-oikeus keskittyy informaationhallintaan liittyviin kysymyksiin, kun taas joukkoviestintään sääntelyä käsittelee mediaoikeus. Neuvosen tiivistämänä ”viestintä- ja informaatio-oikeudessa tarkastellaan viestintään ja informaatioon liittyviä ihmis- ja perusoikeuksia ja niiden oikeudellista ja muunlaista sääntelyä systemaattisella ja analysoimalla oikeudellista ainesta ja toimimalla välittäjänä oikeustieteen ja muiden yhteiskuntatieteiden kanssa viestintään liittyvissä keskusteluissa”. *Neuvonen* 2019, s. 16–17.

Lapin yliopistossa viestintäoikeus on kuulunut oikeuden ja informaation suhdetta tutkivaan oikeusinformatiikkaan. *Saarenpään* määritelmässä tämä joukkoviestintää tutkiva viestintäoikeus voisi sijoittua osaksi informaatio-oikeutta. Määritelmän mukainen informaatio-oikeus keskittyy informaation merkitykseen ensin informaatioyhteiskunnassa ja siitä myöhemmin kehittyneessä verkkoyhteiskunnassa. Näiden muutosten myötä informaatiotuotannon sekä viestinnän merkitykset yhteiskunnassa ovat kasvaneet laaja-alaisesti. *Saarenpään* mukaan viestinnän sääntelyssä on kysymys informaation välittämiseen liittyvien toimintojen sääntelystä, mikä pitää sisällään myös sananvapauden ja oikeuden tietoon sekä viestintään.³⁹

Viestintäoikeuden oikeudenalalla sovelletaan paitsi puhtaasti viestintään liittyvää normistoa, myös perinteisiä oikeudenalaja siltä osin kuin ne liittyvät viestintään ja joukkoviestintään. *Korpisaaren* mukaan viestintäoikeuden erityispiirteenä on, että se rakentuu ikään kuin verkostomaisesti kudosrakenteena perinteisten oikeudenalajien päälle. Viestintäoikeuden yleisiin oppeihin lukeutuvat keskeisinä sananvapaus, oikeus tietoon ja toisaalta myös yksityiselämän suoja.⁴⁰ *Neuvonen* jakaa nämä positiivisiin ja negatiivisiin vapauksiin, jolloin negatiivinen vapaus tarkoittaa vapautta jostain ja positiivinen taas vapautta johonkin.⁴¹

Korpisaaren mukaan viestintäoikeuden oikeuslähteet perinteisen oikeuslähdeopin mukaisesti muodostuvat normiaineistosta, oikeuskäytännöstä sekä lainvalmisteluaineistosta ja muista lähteistä. Hän nostaa kuitenkin erityispiirteenä hyvän journalistisen tavan ”journalistis-eettisenä käyttäytymisstandardina”. *Korpisaaren* mukaan sillä on monissa tilanteissa voimakkaampi ohjaava vaikutus kuin lain asettamilla reunaehdoilla.⁴² Myös EIT on ratkaisukäytännössään usein painottanut lehdistön omia eettisiä säännöstöjä.⁴³ Lait saattavat määritellä, miten lähdesuojaa suhtaudutaan, mutta hyvä journalistinen tapa määrittelee sen, miten lähdesuojaa käytetään osana joukkotiedotusta. Tästä syystä hyvä journalistinen tapa on keskeisessä asemassa lähdesuojaa tutkittaessa.

³⁹ *Saarenpää* 2012, s. 507–535.

⁴⁰ *Korpisaari* 2016, s. 3, 9–17

⁴¹ *Neuvonen* 2019, s. 22

⁴² *Korpisaari* 2016, s. 30–31.

⁴³ Ks. esim. *Kasabova vs. Bulgaria* 19.04.2011.

1.5 Julkisen sanan neuvosto ja journalismin itsesääntely

Journalistin ohjeet ovat osa alan itsesääntelyä, eikä niillä ole velvoittavaa tai lakiin verrattavaa asemaa. Ohjeiden rikkomisesta ei ole kirjattu seurauksia. Journalistin ohjeita tulkitsee Julkisen sanan neuvosto (JSN), joka on ottanut tehtäväkseen tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Tehtävä ei ole lakisääteinen, vaan perustuu Julkisen sanan neuvoston perussopimuksen allekirjoittaneiden hyväksyntään. JSN:n ratkaisukäytäntöä ja Journalistin ohjeita voi kuvata termillä hyvä journalistinen tapa.⁴⁴

Itsesääntely ei perustu julkiseen valtaan, vaan taustalla on asianomainen toimiala. Itsesääntelyllä tarkoitetaan tietyn elinkeinoalan, ammattiryhmän taikka muun yhteisön oman jäsenistönsä toiminnan sääntelyä. Itsesääntelylle tyypillisiä ovat seuraavat tekijät: 1) toimintaa ohjaavat ryhmän itse laatimat säännöt, 2) säännöillä on valvontamekanismi ja sanktiojärjestelmä sääntöjen rikkomisen varalle sekä 3) päätöksentekotapa kiistatilanteita varten.⁴⁵ *Heinosen* mukaan vastuullisen journalismin toteutustavoista itsesääntely ankuroituu selvimmän lehdistöteoreettiseen argumentointiin ja lehdistön rooliin suhteessa yleiseen etuun.⁴⁶ Sosiaalisen vastuun lehdistäteorioihin lukeutuvat normatiiviset lehdistäteoriat asettavat journalismille yhteiskunnallisen roolin, jonka seurauksena journalismiin kohdistuu myös vastuu.⁴⁷ Normatiivinen lehdistäteoria myös odottaa, että journalistit itse toteuttavat vastuullisuutta, ja mikäli näin ei kävisi, olisi yhteiskunnalla oikeus puuttua asiaan esimerkiksi lainsäädäntötoimin.⁴⁸ Itsesääntelymekanismin tausta on siten kaksitahoinen, yhtäältä lehdistö on omatoiminen määrittellessään pelisääntönsä, mutta toisaalta vältetään ulkopuolinen puuttuminen.⁴⁹

Media-alan itse määrittelemiä, tavallisesti toimittajien ammattiliittojen ja kustantajien etujärjestöjen nimissä laadittuja eettisiä ohjeita on ollut lähes sadan vuoden ajan. Eettiset ohjeet täydentävät yleensä lainsäädäntöä, mutta niiden taustalla on usein kuitenkin

⁴⁴ *Korpisaari* 2016, s. 30.

⁴⁵ *Kyttä Edilex* 2009, s. 2.

⁴⁶ *Heinonen* 1995, s. 62–63.

⁴⁷ *Siebert ym.* 1971, s. 74.

⁴⁸ *Siebert ym.* 1971, s. 74.

⁴⁹ *Heinonen* 1995, s. 62–63.

mediaa koskeva lainsäädäntö, oikeuskäytäntö ja ”soft law” -tyyppinen normisto.⁵⁰ Soft law -normistoon voi laskea ei-sitoviksi luonnehdittuja suosituksia ja lausuntoja, jotka eivät ole normaalin oikeuslähdeopin mukaan oikeudellisesti velvoittavia normeja, mutta joita käytetään eri oikeudenaloilla.⁵¹ Esimerkkinä soft law -normistosta tämän tutkimuksen kontekstissa voi mainita Euroopan neuvoston ministerikomitean ja parlamentaarisen yleiskokouksen suositukset lähdesuojasta.

Mäntylä ja *Karilainen* ovat luokitelleet vuoden 2005 Journalistin ohjeet toimittajakuntaa koskevaan vastuuseen ja ammatilliseen identiteettiin.⁵² Toimittaja on vastuussa yleisölle välitetyn tiedon totuudellisuudesta ja selkeydestä, yleisestä edusta ja yleisen mielipiteen muodostamisesta. Lähteitä kohtaan media on vastuussa asiallisesta tiedon hankkimisesta ja esittämisestä sekä lähteiden loukkaamattomuudesta ja lähdesuojasta. Valtioon kohdistuva vastuullisuus ilmenee valtiollisten instituutioiden kunnioittamisena. Myös työnantajaan kohdistuva lojaalisuus on huomioitu – toimittaja ei saa käyttää asemaansa henkilökohtaisten etujensa ajamiseksi.⁵³

Ammatillisen identiteetin näkökulmasta toimittajan tulee olla vapaa ulkopuolisista vaikutuksista, kuten lahjuksista, riippumaton julkisesta vallasta, työnantajista⁵⁴ sekä mainostajista, ja toiminnallaan suojata ammatillista asemaa sekä ammatillista yhtenäisyyttä.⁵⁵ Vuoden 2011 Journalistin ohjeiden uudistus ei radikaalisti muuttanut tätä jaottelua. Sisällöllisiä muutoksia tuli muun muassa lähteen käyttöön, haastateltavan oikeuksiin ja onnettomuuden uhrien hienotunteiseen kohteluun tietoja hankittaessa.⁵⁶

Julkisen sanan neuvoston perustamisen aikoihin vuonna 1968 Suomeen oli syntynyt niin sanottu sensaatiolehdistö, jonka toimintatavat olivat herättäneet keskustelua sääntelyn tiukentamisen tarpeesta.⁵⁷ JSN:n perustamisen valmistelutyöryhmän mietinnössä

⁵⁰ *Mäntylä – Karilainen* 2008, s. 6.

⁵¹ Ks. esim. *Viljanen OTJP* 2005 s. 438–440 ja *Määttä* 2005, s. 343–344.

⁵² *Mäntylä – Karilainen* 2008, s. 29–51

⁵³ *Mäntylä – Karilainen* 2008, s. 29–51.

⁵⁴ Vapaudella työnantajista *Mäntylä* ja *Karilainen* tarkoittavat ohjeissa olevaa ”omantunnonpykälää”, jonka mukaan toimittajalla on oikeus kieltäytyä työtehtävästä, joka loukkaa hänen vakaumustaan. Ks. *Mäntylä – Karilainen* 2008, s. 53.

⁵⁵ *Mäntylä – Karilainen* 2008, s. 51–55.

⁵⁶ *Julkisen sanan neuvoston vuosikertomus* 2010, s. 6–7.

⁵⁷ Kehitys johtikin yksityiselämää loukkaava tiedon levittämisen tulemiseen rikoslakiin vuonna 1974 (laki 908/1974) ja sille annettiin kutsumanimeksi Lex Hymy, koska säännöstä perusteltiin Hymy-lehden sopimattomaksi katsotulla kirjoittelulla. Hymy-lehti julkaisi tammikuussa 1973 hyökkäävän

lehdistön rooliksi nähtiin paitsi tavanomaisten uutisten välittäminen, myös viranomaisten toiminnan arvioiminen sekä yhteiskunnassa ilmeneviin epäkohtiin puuttuminen. Näiden tehtävien toteuttaminen edellyttää tiedottamisen vapautta. Tiedottamisenvapautta ei kuitenkaan nähty tiedotusvälineiden omaisuutena, vaan yhteiskunnan jäsenten etuna, jota journalistit työllään toteuttavat. Mietinnössä todettiin, että vain tiedotusvälineitten omassa piirissä luotu järjestelmä, joka itseksiin perustuen toteuttaa koko yhteiskunnan etuja, pystyy pysyttämään yleisön luottamuksen tiedotusvälineisiin ja siten vahvistamaan tiedottamisen vapautta.⁵⁸ JSN:n rooli on painottunut hyvän journalistisen tavan tulkitsemiseen, mutta se on silloin tällöin myös perussopimuksensa toisen tehtävän mukaisesti ottanut kantaa viestinnän vapauden puolustamiseksi muun muassa pakkokeinolain uudistuksen yhteydessä.⁵⁹

JSN käsittelee ainoastaan perussopimuksensa allekirjoittaneita tiedotusvälineitä koskevia kanteluita.⁶⁰ Tämän vuoksi on huomattava, että lähdesuojaa koskeva hyvä journalistinen tapa koskee siis ainoastaan perussopimukseen sitoutuneita suomalaisia tiedotusvälineitä, mutta ei esimerkiksi blogeja, keskustelupalstoja tai yksittäisiä kirjajulkaisuja, joihin lainsäädännöllinen lähdesuoja kuitenkin ulottuu. Vuonna 2005 ohjeisiin lisättiin johdanto-osa, jossa todetaan, että ohjeet on laadittu vain alan itsesääntelyä varten: ”Ohjeita ei ole tarkoitettu käytettäväksi rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteena.” Neuvoston puheenjohtaja Eero Hyvösen mukaan JSN oli parikymmentä vuotta sitten huolestunut siitä, että poliisit, syyttäjät ja tuomioistuimet käyttivät ohjeita ja JSN:n ratkaisuja omien päätöstensä perustelemiseen.⁶¹ Johdanto-osalla haluttiin korostaa eettisten ohjeiden ja lainsäädännön eroa.⁶² JSN lopettaa sille tehdyn kantelun käsittelyn, jos käy ilmi, että kantelija saattaa käyttää JSN:n ratkaisua oikeusprosessissa. Korpisaaren mukaan tämän taustalla on se, että itsesääntelyjärjestelmä halutaan pitää vaihtoehtona

kohuartikkelin "Riiput jo ristillä, Timo K. Mukka". Lisää Lex Hymystä mm. *Tiellä sananvapauteen* 2016: Lex Hymy: yksityiselämän loukkaamisesta tuli rikos.

⁵⁸ Merikoski 1971, s. 84–85.

⁵⁹ Ks. *Julkisen sanan neuvoston lausunto lähdesuojasta 4152/L/09*. Neuvosto vastusti lausunnossaan lähdesuojan murtamisperusteiden laajentamista esitutkinnassa. Lisäksi neuvosto suhtautui kielteisesti ehdotukseen ”etsintäasiamiehestä, sillä neuvoston tulkinnan mukaan tämä voisi madaltaa kynnystä toimituksiin tehtäviin kotietsintöihin.

⁶⁰ Ks. mm. *Korpisaari* 2016, s. 32–33 ja *Julkisen sanan neuvoston verkkosivut* 2020.

⁶¹ Ks. *Lausuma lain ja eettisten ohjeiden suhdetta koskevassa asiassa 2002: 3206/L/02*. Esimerkiksi Oulun käräjäoikeuden päätöksessä 01/4265 ja Helsingin käräjäoikeuden päätöksessä 00/19812 ohjeita oli käytetty syyte- ja tuomioperusteina.

⁶² *JSN, blogit*: Mitä zen-mestari sanoisi?

oikeudelliselle sääntelylle. Neuvosto ei voi kuitenkaan tehdä asialle mitään, jos kantelija vastoin lupaustaan vie asian oikeuteen saatuaan neuvoston päätöksen.⁶³

Itsesääntelyn ja sananvapauden suhde on tullut esille joissakin EIT:n tuomioissa. Tapauksissa *Bergens Tidende yms. vs. Norja* (2.5.2000) ja *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (27.3.1996) EIT:n tulkintalinjan mukaan joukkoviestinten tarkoitus on ja tuottaa oikeaa ja luotettavaa tietoa. Tämän vuoksi itsesääntely edistää sananvapauden funktion toteutumista demokraattisessa oikeusvaltiossa.⁶⁴ EIT:kin tulkitsee siis asiaa siten, että tehokas itsesääntely vähentää tarvetta ulkopuoliselle puuttumiselle.

Journalistin ohjeet ja JSN eivät ole osa oikeusjärjestystä. Mutta voisivatko ne kuitenkin, jopa vastentahtoisesti, olla *Aarnion* oikeuslähdeopin mukaisia sallittuja oikeuslähteitä? Sallittuja oikeuslähteitä ovat lähteet, joilla ei ole institutionalisoitua asemaa, mutta joita voidaan käyttää hyväksi oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa. Se, että tuomioistuimissa on käytetty hyväksi Journalistin ohjeita ja JSN:n ratkaisukäytäntöä, osoittaa, että asia on näin. Neuvosto itse toivoo, ettei Journalistin ohjeita tai sen päätöskäytäntöä kuitenkaan hyödynnettäisi oikeussaleissa. Tämän tutkielman osalta niiden sisällön avulla voin kuitenkin osoittaa, millaisia toimintatapoja alan sisällä pidetään asianmukaisina. Myös se, miten eettiset ohjeet ovat kehittyneet vuosien saatossa, antaa käsitystä siitä, miten myös lähdesuoja on muuttunut ympäröivän yhteiskunnan ja tiedonvälityksen muuttuessa.

Korpisaaren mukaan Journalistin ohjeet ja hyvä journalistinen tapa edellyttävät usein enemmän kuin lainsäädäntö, eikä hyvän journalistisen tavan rikkomista voi siten pitää osoituksena esimerkiksi vahingonkorvusoikeudellisesta huolimattomuudesta.⁶⁵ Korpisaari kuvaa hyvän journalistisen tavan ja lain suhdetta eräänlaisella kehäkuviolla, jossa rikosoikeudellinen sananvapautta rajoittava lainsäädäntö sijoittuu uloimmalle kehälle ja järjestyksessä kohti sisintä kehää ovat siviiliperusteinen sananvapauttava rajoittava lainsäädäntö, joka pitää sisällään muun muassa korvausvastuun ja työntekijän lojaliteettivelvollisuuden; hyvä journalistinen tapa ja viimeisenä journalistin oma henkilökohtainen etiikka.⁶⁶

⁶³ Korpisaari 2016, s. 34.

⁶⁴ Neuvonen 2013, s. 104.

⁶⁵ Korpisaari 2016, s. 31–32

⁶⁶ Korpisaari 2016, s. 31–32.

1.6 Lähdesuojan taustaa

Kenties tunnetuin lähdesuojaa koskeva tapaus oli vuonna 1973 paljastunut Watergate-skandaali, joka lopulta johti Yhdysvaltojen presidentti Richard Nixonin eroon vuotta myöhemmin. Paljastuksen tehneiden toimittajien Bob Woodwardin ja Carl Bernsteinin keskeisenä lähteenä oli niin kutsuttu Syväkurkku (eng. ”*Deep Throat*”), joka vuoti yksityiskohtia Nixonin yrityksistä peitellä yhteyttään vuoden 1972 vaalien aikaan tapahtuneeseen murtautumiseen vastapuolena olleen demokraattisen puolueen päämajaan, joka sijaitsi Watergate-nimisessä rakennuksessa.⁶⁷

Syväkurkun henkilöllisyys oli vuosikymmeniä yksi lehdistön historian suurimpia arvoituksia, kunnes hänen henkilöllisyytensä paljastui vuonna 2005, jolloin FBI:n entinen apulaisjohtaja W. Mark Felt kertoi olleensa Woodwardin ja Bernsteinin lähde.⁶⁸ Tapaus osoitti, kuinka suuria vaikutuksia nimettömän lähteen paljastuksilla voi olla. Hallinnon virkamiehenä Felt tuskin olisi kertonut tietojaan ja riskeerannut oman turvallisuutensa sekä uransa. Osaltaan lähdesuojan turvin Felt saattoi kertoa tietonsa presidentin väärinkäytöksistä, ja tämä paljastus johti lopulta epärehellisen valtionpäämiehen eroon. Watergate toimii myös hyvänä esimerkkinä median ja julkisen keskustelun voimasta. Ne voivat pakottaa maailman mahtavimmankin miehen eroamaan.

Watergate ei kuitenkaan ollut yksittäistapaus. Siinä media toteutti tehtävänsä vallan vahtikoirana, mutta vahtikoira olisi ollut hampaaton ilman avainlähteitään. On ilmeistä, että väärinkäytöksiä, rikoksia ja epäkohtia jäisi paljastumatta, jos toimittajat eivät pystyisi takaamaan lähteilleen tarvittaessa anonymiteettiä. Lähdesuoja onkin taattu useissa demokraattisissa valtioissa lain tasoisesti.⁶⁹ Myös media itse on ottanut lähdesuojan huomioon omia toimintatapojaan koskevassa itsesääntelyssä.⁷⁰

⁶⁷ *Yle* 2006: Kuinka Nixon hukkui Watergateen.

⁶⁸ Yhdysvaltojen viranomaiset eivät koskaan vaatineet Bernsteiniä ja Woodwardia paljastamaan lähteitään. *Vanity Fair* julkaisi Feltin haastattelun, jossa hän viimein paljasti olleensa kuuluisa Syväkurkku. *Vanity Fair* 2005: ”I’m the guy they called Deep Throat”.

⁶⁹ Lähdesuojasta on säädetty muun muassa Norjan prosessilainsäädännössä (lov om rettergangsmåten i straffesaker), Tanskassa oikeudenkäyntilaissa (lov om rettens pleje), Ranskassa rikosprosessilaissa (code de procedure pénal) ja Ruotsissa mm. painovapausasetuksessa (tryckfrihetsförordningen). Ks. muun muassa *HE 54/2002 vp* sekä *Möra* (toim.) 2011, luku 4 ”Lähdesuojan kansainvälinen vertailu”.

⁷⁰ Ks. esim. *Journalistin ohjeiden* kohta 14.

Watergate liittyy aasinsillan kautta myös yhteen oman aikamme ilmiöistä. Vuonna 2016 Oxford English Dictionary valitsi vuoden sanaksi ”*post-truth*”, totuudenjälkeinen.⁷¹ Ensimmäisen kerran sanaa kerrotaan käyttäneen serbialaisamerikkalaisen Steven Tesichin vuonna 1992 ilmestyneessä esseessään, jossa hän käsitteli juuri paljastunutta Iran-Contra-skandaalia. Hän yhdisti termin toiseen itse kehittämäänsä termiin Watergate-syndrooma, jolla hän kuvasi amerikkalaisten haluttomuutta uskoa epämiellyttäväksi koettuja väitteitä Nixonin toimista.⁷²

Tässä ilmapiirissä lähdesuoja on kaksiteräinen miekka: nimettömien lähteiden käyttäminen saattaa nakertaa luottamusta mediaan, mutta toisaalta asiantuntijoiden ja tietoineen julkisuuteen tulevien henkilöiden maalittaminen⁷³ voivat vähentää halukkuutta toimia lähteinä, jolloin lähdesuojan merkitys on yhä korostetumpi. Nimettömien lähteiden käyttäminen siis edellyttää sitä, että yleisö voi luottaa mediaan ja siihen, että se käyttää lähdesuojaa vastuullisesti.

Lähdesuojan kaltaisen instrumentin tarkoitus on turvata vapaa tiedonvälitys. Totuudenjälkeisessä ajassa tuon instrumentin käyttämiseen liittyy suuri vastuu. Jos tällä hetkellä edes omalla nimellä esiintyviä asiantuntijoita ei uskota, voiko nimettömän lähteen esittämällä tiedolla olla mitään vaikutusta? Hyvää journalistista tapaa säätelevät

⁷¹ Oxford English Dictionarya pidetään yleisesti merkittävimpana englannin kielen sanakirjana. Sanakirjan laatijat valitsevat vuosittain sanan tai ilmaisun, jolla on ollut keskeinen merkitys kuluneena vuonna. *Oxford Languages: Word of the Year*.

Määritelmän mukaan totuudenjälkeisyydellä tarkoitetaan "olosuhteita, joissa objektiiviset faktat vaikuttavat yleiseen mielipiteeseen vähemmän kuin tunteisiin ja henkilökohtaisiin vakaumuksiin vetoaminen. Tekstissään Tesich valitti, että ”me, vapaat ihmiset olemme itse päättäneet elää jossain totuudenjälkeisessä maailmassa”. Termi levisi kuin kulovalkea Yhdysvaltojen vuoden 2016 presidentinvaalien aikaan. Briteissä se yhdistettiin EU-eron puolesta käytyyn Brexit-kampanjaan. Ennen kaikkea termillä tarkoitetaan muutoksia julkisessa keskustelussa. Totuudenjälkeisessä ajassa kansalaiset eivät enää välitä totuudesta. Kukin voi valita tunteidensa ja henkilökohtaisten uskomustensa perusteella itselleen mieleisensä todellisuuden. Ks. *Vihma ym.* 2018, s. 1–5.

⁷² Vaikka totuudenjälkeisyydessä kysymys on teknologian kehityksen tuomista muutoksista viestinnässä sekä poliittisesta polarisaatiosta, ilmiöllä on liitántä myös lähdesuojaan. Asiantuntijoita ja vakiintuneita instituutioita haastetaan ja jopa kyseenalaistetaan. Uudessa haastavassa tilanteessa perinteinen media joutuu etsimään uudelleen rooliaan. Muutos on tapahtunut sekä poliittisessa keskustelussa että mediaa kuluttavissa. Suoranainen valehtelu on yleistynyt, mutta samaan aikaan myös alttius uskoa valheisiin on kasvanut. Totuudenjälkeisestä ajasta ja sen haasteista Suomessa ks. *Vihma ym.* 2018.

⁷³ Maalittamisella tarkoitetaan systemaattista toimintaa, jossa virkamiehestä tai hänen läheisistään kaivetaan eri lähteistä tietoja ja pyritään niitä eri tavoin hyödyntämällä epäasiallisesti vaikuttamaan viranomaisen toimintaan. Yksittäinen virkamies on maalittamisessa vain välikappale, vaikka toiminta henkilöityykin häneen. Ks. esim. *Lakimiesliiton kannanotto maalittamisen kriminalisoimiseksi* 2019. Arvioni mukaan myös muut kuin virkamiehet voivat joutua maalittamisen kohteeksi. Esimerkiksi bloggaaja Maria Nordin kertoo tullessaan maalittamisen kohteeksi. Ks. *Helsingin Sanomat* 2019: Bloggari Maria Nordin aiheutti sukupuoliristiriitaa käsittelevällä Pride-päivityksellään somemyrskyn, soitimme riidan osapuolille.

Journalistin ohjeet suosittavat, että erittäin kielteistä julkisuutta aiheuttavia tietoja paljastettaessa yleisölle avattaisiin, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.⁷⁴ Lähdesuojaa ruotinnut JSN:n entinen puheenjohtaja Risto Uimonen muistuttaa kirjoituksessaan, että vaikka Syväkurkun henkilöllisyys oli pitkään mysteeri, tiesivät Bernstein ja Woodward kuitenkin hänen henkilöllisyytensä.⁷⁵ Nimetöntä lähdettä käyttäessään media ottaa riskin siitä, ettei nimettömiä paljastuksia uskota. Tästä syystä tiedotusvälineet pyrkivätkin usein varmistamaan tiedot useista lähteistä ja lähtökohta on, että tiedoille etsitään lähde, joka avoimesti vahvistaisi ne.⁷⁶

Watergate-paljastuksen tavoin lähdesuojan toinen keskeinen funktio on mahdollistaa väärinkäytösten paljastaminen⁷⁷. On mahdollista, että väärinkäytöksistä tietävä voi kokea esimiehille tai viranomaisille asioista kertomisen hyödyttömäksi esimerkiksi ajatellen, että asia tulee haudatuksi. Tällöin mahdollinen tie on kääntyä tiedotusvälineiden puoleen. Väärinkäytösten paljastajasta käytetään usein englanninkielistä termiä ”*whistleblower*” (pilliinpuhaltaja). Kaikkein tunnetuin tällainen paljastustapaus lienee tiedusteluanalyytikko Edward Snowdenin tapaus vuodelta 2013. Tuolloin Snowden paljasti valtavan määrän asiakirjoja, joiden mukaan Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten tiedustelupalvelut valvovat laittomasti miljoonien ihmisten verkkoviestintää. Snowdenin tapaus liittyy lähdesuojaan kahdella tavalla: aluksi myös Snowdeniin sovellettiin lähdesuojaa ja Snowdenin paljastukset myös osoittivat, että ilman asianmukaisia varokeinoja lähdesuoja voitaisiin hyvin helposti sivuuttaa.⁷⁸

Puhuttaessa lähdesuojasta usein muistutetaan, että se on sananvapauden kulmakivi.⁷⁹ Kokiessaan lähdesuojan uhatuksi toimittajakunta on puolustautunut voimakkaasti varoittaen, että mahdolliset lähdesuojaan kohdistuvat heikennykset nakertaisivat

⁷⁴ Ks. *Journalistin ohjeiden* kohta 14.

⁷⁵ *JSN blogit*: Lähdesuoja syntyy vain sopien.

⁷⁶ Ks. esimerkiksi *STT:n ohjeistus nimettömien lähteiden käyttämisestä*. STT, kohta Toimittajan etiikka ja juridiikka.

⁷⁷ Ks. esim. *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (27.3.1996)

⁷⁸ Yhdysvaltojen viranomaisille oli luultavasti jo hyvin aikaisessa vaiheessa selvää, kuka oli NSA:ta koskevien vuotojen takana. Tästä huolimatta Snowden pyrki suojaamaan identiteettinsä ja käytti toimittajien kanssa asioidessaan nimimerkkejä kuten Cincinnatus ja Verax sekä pyysi, ettei häntä lainattaisi pitkiä pätkiä, jottei häntä kyettäisi tunnistamaan hänen puhetyylinsä perusteella. *Washington Post* 2013.

⁷⁹ Ks. esim. *Mörä ym.* 2011, s. 18.

ilmaisunvapautta ja sitä kautta demokratiaa.⁸⁰ Käytännössä lähdesuoja palvelee samaa intressiä kuin julkisuusperiaatekin, jolla tarkoitetaan, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia ja jokaisella on oikeus saada tietoa julkisesta vallankäytöstä ja viranomaisten muusta toiminnasta.⁸¹ Tavoitteena on väärinkäytösten ehkäiseminen ja avoin yhteiskunta, jossa vallitsee hyvä hallinto ja kansalaisella on mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan. Ilman tietoa asioista kansalaisen mahdollisuudet vaikuttaa olisivat vähäiset. Julkisuuteen tulleet tiedot väärinkäytöksistä taas omalta osaltaan kohdistavat vastuuta väärintoimijoihin muun muassa siellä, missä rikosvastuu ei ole toteutunut esimerkiksi puuttuvan esitutkinnan vuoksi. Ja vaikka paljastukset eivät johtaisikaan rikostutkinnan käynnistymiseen esimerkiksi syyteoikeuden vanhentumisen tai teon vähäisyyden vuoksi, johtavat ne päättäjien kohdalla todennäköisesti poliittiseen vastuuseen joutumiseen.

2. Lähdesuojan tehtävä

2.1 Sananvapauden ja demokratian symbioosi

Sananvapaus kietoutuu olennaisesti osaksi länsimaista demokratia-ajattelua. Se kuuluu vanhimpiin Ranskan, Englannin ja Yhdysvaltojen valtiosääntöperinteestä peräisin oleviin klassisiin vapausoikeuksiin.⁸² Alun alkaenkin se on perusoikeutena tarkoittanut kollektiivista viestintää, jolla on erityinen merkitys yhteiskuntakehitykseen vaikuttavana ja valtuuttavana perusoikeutena, julkiseen vallankäyttöön liittyvänä yhteiskunnallisena keskusteluna.⁸³ Yksilön osalta keskeinen painopiste on ollut ja on edelleen viestisalaisuuden turvaamisella.⁸⁴ Sananvapaudesta voidaan puhua myös keskeisenä poliittisena perusoikeutena.⁸⁵

Englantilainen valistusfilosofi ja juristi *Jeremy Bentham* kiteytti termin utilitarismi teoriassaan siten, että lainsäädännön ja talouden tehtävä on tuottaa mahdollisimman

⁸⁰ Tästä esimerkkinä esitutkinta- ja pakkokeinolain kokonaisuudistus, jonka yhteydessä toimittajakunta vastusti voimakkaasti lähdesuojaan mahdollisesti kohdistuvia heikennyksiä. Ks. muun muassa *Journalistiliiton lausunto* 2009: Journalistiliitto ei hyväksy lähdesuojan heikennystä.

⁸¹ *Mäenpää* 2016, s. 1.

⁸² Esim. *Neuvonen* 2012, s. 37–41 & *Saraviita* 2011, s.199.

⁸³ *Saraviita* 2011, s.199.

⁸⁴ *Saraviita* 2011, s. 199–200.

⁸⁵ Esim. *Vuortama & Kerosuo* 2004, s.8.

paljon hyötyä ja onnellisuutta mahdollisimman monille ihmisille.⁸⁶ Hänen oppilaansa *John Stuart Mill* siirsi tämän ajattelun sananvapauteen. Millin ihannevaltiossa tieto on vapaasti ja kenenkään sensuroimatta mahdollisimman monen saatavilla. Seurauksena on tietoyhteiskunta, jossa parlamentarismi ja edustuksellinen demokratia voivat toimia ihanteellisesti tuottaen hyötyä mahdollisimman suurelle määrälle ihmisiä.⁸⁷ Millin teoksen *On Liberty* keskeisenä ajatuksena on vastustaa tiedon salaamiseen perustuvaa tapaa hallita. Mill toi teoksessaan esille myös teorian sananvapaudesta. Hänen mukaansa kaikilla aatteilla ja ajatuksilla on oikeus päästä julkisuuteen, eikä mikään taho voi ottaa asiakseen estää tätä julkisuutta.⁸⁸

Neuvosen mukaan sananvapaudelle on neljä oikeutusperustetta, jotka ovat totuuden etsiminen, itsensä toteuttaminen, demokraattinen osallistumisoikeus ja viranomaisten valvonta. Nämä oikeuttamisperusteet juontavat hänen mukaansa tästä klassisesta sananvapauden teoriasta.⁸⁹ Mäntylän mukaan keskeistä Millin teoriassa on se, ettei totuutta voi löytää ilman täydellistä sananvapautta ja sensuurin kieltoa.⁹⁰ Millin teoriassa tämänkaltainen sananvapaus on osa ihannevaltion toimintaperiaatteita. Millin ydinteetit ovat tiivistettävissä neljään kohtaan, jotka ovat:⁹¹

1. *Sensuurin kohteeksi joutunut ajatus voi olla oikea.*
2. *Väärä käsitys voi pitää sisällään totuuden aineksia. Ehdotonta totuutta tai valhetta ei ole.*
3. *Totena pidetty käsitys on altistettava kritiikin kohteeksi. Muutoin se voi taantua ennakkoluuloksi, jolloin yksilöt eivät tunne totuuden perusteluja.*
4. *Ennakkoluuloksi muuttunut totuus menettää elinvoimaisuutensa. Jo löydettyjen totuuksien kohdalla myös harhauskomien on sallittava. Totuus vahvistuu taistellessaan valhetta vastaan. Kaiken on päästävä julki, myös pahuuden ja kärsimystä aiheuttavien asioiden ja tapahtumien. Totuus löytyy parhaiten asettamalla vastakkain erilaisia ja tarvittaessa vastakkaisia mielipiteitä.*

⁸⁶ *The History of Utilitarianism*: 2.1 Jeremy Bentham.

⁸⁷ *The History of Utilitarianism*: 2.2 John Stuart Mill.

⁸⁸ Ks. *Mill* 1891, Toinen luku: Ajattelemisen ja keskustelemisen vapaudesta.

⁸⁹ *Neuvonen* 2012, s. 37–38.

⁹⁰ *Mäntylä* 2007, s. 37

⁹¹ Ks. *Mill* 1891, Toinen luku: Ajattelemisen ja keskustelemisen vapaudesta. Muun muassa *Neuvonen* (2018) ja *Mäntylä* (2007) esittävät hieman toisistaan eroavia tiivistelmiä Millin väittämistä. Olen päätenyt omaan listaukseeni edellä mainittujen sekä Niilo Liakan 1891 ilmestyneen Millin teoksen suomennoksen pohjalta.

Millin liberaali sananvapausajattelu on vallalla länsimaisissa yhteiskunnissa.⁹² Neuvosen mukaan Millin ihanteet ovatkin muodostaneet sananvapauden perusmuotoilut ja nelikohtaista listaa voidaan pitää sananvapauden oikeutusperustana.⁹³

2.2 Joukkoviestintä ja lehdistöteoriat

Kuneliuksen mukaan tavanomainen määritelmä joukkoviestinnälle on sanomien välittäminen suhteellisen suurelle, ennalta rajaamattomalle yleisölle.⁹⁴ Sanoman välittämisessä käytetään apuna teknistä apuvälinettä, jota voidaan kutsua myös kanavaksi.⁹⁵ Joukkoviestintä on lyhyellä aikavälillä yksisuuntaista, mutta tekninen kehitys on mahdollistanut viime aikoina laajempaa vuorovaikutusta. Journalismi taas on määritelmältään ajankohtaista ja faktapohjaista joukkoviestintää.⁹⁶

Yksi neljästä lehdistöteoriasta, libertaarinen⁹⁷ lehdistöteoria, kytkeytyy Millin sananvapausajatteluun.⁹⁸ *Siebert* liittää käsitteet ”*aatteiden vapaa markkinapaikka*” ja ”*itseään korjaava totuus*” libertaariseen lehdistöteoriaan,⁹⁹ jonka mukaan demokratia on kansalaisten palvelua varten ja media taas on olemassa informoidakseen ja viihdyttääkseen kansalaisia.¹⁰⁰ Myynnillä ja mainoksilla media taas saattaa olla taloudellisesti riippumaton muista toimijoista.

Peruseriaatteena libertaarisessa lehdistöteoriassa on, että media auttaa löytämään totuuden tarjoamalla muun muassa poliittisissa ja sosiaalisissa asioissa todistusaineistoa

⁹² *Neuvonen* 2012, s. 37.

⁹³ *Neuvonen* 2018, s. 29.

⁹⁴ *Kunelius* 2003, s. 17.

⁹⁵ *Kunelius* 2003, s. 17.

⁹⁶ *Kunelius* 2003, s. 21.

⁹⁷ Heinonen on kääntänyt Siebertin käyttämän termin ”libertarian” muotoon liberaali tutkimuksessaan *Vahtikoiran omatunto* (1995). Termi on kuitenkin käännettävissä muotoon libertaari, joka tarkoittaa poliittisen filosofian ja talousfilosofian suuntauksia, joissa vapaus asetetaan ihmisen toiminnan korkeimmaksi tai tärkeäksi päämääräksi. Ks. esim. *Peter Vallentyne*, *Libertarianism*, teoksessa *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2002. Myös Neuvonen on tehnyt saman havainnon (*Neuvonen* 2012, s. 257). Neuvosen mukaan ”libertarian” viittaa USA:n poliittisessa filosofiassa libertarismiin, jolla tarkoitetaan ääriiberaalia yhteiskuntafilosofiaa. Päädyn itsekini käyttämään Neuvosen tavoin muotoilua ”libertaarinen”, joka vaikuttaa olevan lähempänä käsitteen lanseeranneen Siebertin muotoilua.

⁹⁸ *Mäntylä* 2007, s. 269.

⁹⁹ *Siebert ym.* 1971, s. 44–46.

¹⁰⁰ *Mäntylä* 2007, s. 51 & *Siebert ym.* 1971, s. 51.

ja mielipiteitä, jotta yleisen mielipiteen¹⁰¹ muodostaminen olisi mahdollista.¹⁰² Aatteiden markkinapaikan ajatuksena on, että erilaiset ajatukset kilpailevat vapaassa, läpinäkyvässä ja avoimessa julkisessa keskustelussa, minkä seurauksena heikommat karsiutuvat, ja jäljelle jäävät ”parhaimmat” ja yleisesti hyväksytyimmät.¹⁰³ Tästä Siebert johtaa ajatuksen itse itseään korjaavasta totuudesta.¹⁰⁴ Siebertin rakennelmaa onkin käytetty perusteluna valtion puuttumista vastaan täydellisen *laissez-faire*-politiikan harjoittamiseksi.¹⁰⁵ Libertaariseen lehdistöteoriaan liittyy yleinen etu, eli vaatimus siitä, että lehdistö valistaa kansaa oikeudenmukaisen hallintovallan mahdollistamiseksi.¹⁰⁶

Siebert, Peterson ja Schramm loivat libertaarisen lehdistöteorian lisäksi kolme muuta, autoritaarisen, marxilaisen¹⁰⁷ ja sosiaalisen vastuun lehdistöteoriat, tutkiessaan lehdistön ja yhteiskunnan suhdetta.¹⁰⁸ Autoritaarinen lehdistöteoria edustaa varhaisinta aikaa. Sille ominaisia ovat sensuuri ja rangaistukset, joita seurasi kiellettyjen aiheiden käsittelemisestä.¹⁰⁹ Autoritaarinen lehdistöteoria kuvasi enemmänkin eurooppalaisia historiallisia yhteiskuntia, joissa sananvapaus oli tiukasti kontrolloitua, kuin jotain oman aikamme tai lähihistoriamme järjestelmää.¹¹⁰ Autoritaarisen teorian merkitys on tämän vuoksi vähäinen sekä käytännössä että tämän tutkielman kannalta. Myös marxilaisen lehdistöteorian merkitys on ainakin tämän tutkielman osalta vähäinen. Marxilaisen

¹⁰¹Ks. esim. *Suhonen* 1999, s. 1-4. Yleisellä mielipiteellä voidaan tarkoittaa joko liberalistista näkemystä, jonka mukaan yleinen mielipide koostuu kaikkien kansalaisten yksilömielipiteistä. Toisen näkemyksen mukaan yleinen tai julkinen mielipide on jonkinlainen kollektiivinen ilmiö ja sellaisena enemmän kuin yksilömielipiteiden summa. Monet teoreetikot, kuten Gabriel Tarde ja Ferdinand Tönnies taas sijoittuvat ajattelullaan näiden näkemysten välimaastoon. Tarden mukaan yleinen mielipide on sitä, että suurella joukolla toisistaan riippumattomia ihmisiä on samansuuntaisia ajatuksia, joiden muodostumisen taustalla olevat prosessit, kuten joukkotiedotusvälineet ja ihmisten väliset keskustelut, viittaavat kollektiiviseen käsitykseen. Tönnies taas muotoili jo varhain yleisestä mielipiteestä yksimielisyyden, tapojen ja uskonnon tuotoksen. Yleisen mielipiteen syntymisen oleellinen edellytys oli yksilönvapauksien kehittymisen lisäksi laajeneva julkinen keskustelu. Siinä kirjallisuuden ja ennen kaikkea lehdistön kehityksellä oli ratkaiseva asema. Ne toimivat niin informaation välittäjinä kuin keskustelufoorumienakin.

¹⁰² *Siebert ym.* 1971, s. 51.

¹⁰³ *Siebert ym.* 1971, s. 51.

¹⁰⁴ *Siebert ym.* 1971, s. 51.

¹⁰⁵ *Mäntylä* 2007, s. 269.

¹⁰⁶ *Heinonen* 1995, s. 29.

¹⁰⁷ Siebertin teoksessa teoriasta käytetään nimitystä ”The Soviet Communist Theory of the Press”. Siebertin tutkimus on ajalta, jolloin viittaus nimenomaan Neuvostoliittoon on ilmeinen. Olen päättänyt käyttämään käsitettä marxilainen lehdistöteoria, johon myös Neuvonen on päättänyt omissa tutkimuksissaan. Ks. *Neuvonen* 2012, s. 44.

¹⁰⁸ Neuvosen mukaan Siebertin lehdistöteoriakirjan taustalla oli poliittinen tavoite luoda erilaisia teorioita, joten kyseessä ei ole täysin puhdas tutkimus vaan tilaustyö. Teos julkaistiin kylmän sodan kriittisinä aikoina ja median vapaus ja rajoitukset olivat kuuma peruna. Ks. *Neuvonen* 2012, s. 43 ja 258 sekä *McQuail* 2005, s.176-177.

¹⁰⁹ *Neuvonen* 2012, s. 44.

¹¹⁰ *McQuail* 2005, s.176-177.

teorian edellytys on valtion omistama media – tai oikeastaan laajemmassa merkityksessä koko joukkoviestintä.¹¹¹ Joukkoviestintää käytetään valtionjohdon ja kommunistisen puolueen instrumenttina, joka tuottaa propagandaa ja luo valtiota hyödyttävää yhteisöllisyyttä. Joukkoviestimet vastaavat toiminnastaan tiukasti puoluejohdolle.¹¹² Marxilaisenkin lehdistäteorian mukaisen järjestelmän kohtalona on ollut siirtyä pääosin historian havinaan.¹¹³

Sosiaalisen vastuun lehdistäteoria¹¹⁴ sen sijaan kytkeytyy vahvasti tutkimukseeni lehdistön itsesääntelyn kautta. Petersonin mukaan sosiaalisen vastuun teoriaan liittyy seuraava premissi:¹¹⁵

Vapauteen liittyy samanaikaisia velvoitteita: ja lehdistöllä, jolla on hallitukselta saatu etuoikeutettu asema, on velvollisuus olla vastuussa yhteiskunnalle tietyistä keskeisistä joukkoviestinnän tehtävistä nyky-yhteiskunnassa. Siltä osin kuin lehdistö tunnustaa vastuunsa ja tekee niistä sen toiminnan perustan, libertaarinen järjestelmä on riittävä tyydyttämään yhteiskunnan tarpeet. Sikäli kuin lehdistö ei noudata vastuutaan, jonkun muun toimielimen on valvottava, että joukkoviestinnän keskeiset toiminnot tulevat suoritetuksi.

Sosiaalisen vastuun lehdistäteoriassa tiedotusvälineiden tehtävä on käytännössä sama kuin libertaarisisessa teoriassa: palvella poliittista järjestelmää tuottamalla tietoa, tarjota foorumi keskustelulle yhteiskunnallisista asioista, valistaa yhteiskunnan jäseniä ja tehdä heistä kykeneviä osallistumaan päätöksentekoon, turvata yksilöiden oikeuksien

¹¹¹ Siebert ym. 1971, s. 121.

¹¹² Siebert ym. 1971, s. 121.

¹¹³ Poikkeuksiakin on, kuten esimerkiksi Kiinan omalaatuinen mediamaailma osoittaa. Kiinan kansantasavaltaan on liitetty valtiojohtoinen mediajärjestelmä ja siihen elimellisesti liittyvät propaganda ja sensuuri. Heikki Luostarinen nostaa teoksessaan Kiinan median suuri harppaus, 2017, s. 37, erään kommunistieliittiin kuuluneen ja myöhemmin vankilaan muun muassa korruptiosta joutuneen Bo Xilain kannattajan vuodatuksen, joka myös pysähtyi sensuurin seinään ennen sen julkaisua: ”Perinteinen media palvelee yleisesti ottaen pelkästään poliittista ja hyvä veli -kapitalistista oligarkiaa. Informoidussa yhteiskunnassa ihmisillä on oikeus tietää, kuka on median takana. Mutta nykyisessä Kiinassa mediaa pyöritetään kuin mafia-yhteiskuntaa. Kiinassa ei ole minkäänlaista median läpinäkyvyyttä. Kiinalaiset toimittajat tietävät liiankin hyvin, että objektiivinen ja neutraali raportointi on ammatillinen itsemurha.” Mielestäni tämä on hyvin kuvaavaa monellakin tasolla. Kiinan mediasta laajemmin ks. Luostarinen 2017.

¹¹⁴ Siebert ym. 1971, s. 74.

¹¹⁵ Siebert ym. 1971, s. 74.

toteutuminen toimimalla vallan vahtikoirana, palvella taloutta tuomalla yhteen palveluiden ja tavaroiden ostajat ja myyjät tarjoamalla väylän ilmoituksille, viihdyttää sekä säilyttää riippumattomuutensa muista olemalla taloudellisesti omavarainen.¹¹⁶

Aina lehdistö ei kuitenkaan ole toteuttanut näitä tavoitteita tehtävänsä mukaisesti. Peterson on tiivistänyt kritiikin seitsemänkohtaiseen listaan, jonka mukaan 1) omistajat ovat käyttäneet lehdistöä omiin poliittisiin päämääriinsä, 2) lehdistö on antanut ilmoittajien määrätä toimituksellisesta sisällöstä, 3) lehdistö on vastustanut yhteiskunnallista muutosta, 4) lehdistö on kiinnittänyt huomiota pinnallisiin ja sensaationhakuisiin aiheisiin merkityksellisten asioiden sijaan, 5) lehdistö on vaarantanut julkisen moraalin, 6) lehdistö on loukannut yksilön yksityisyyttä ilman hyväksyttävää perustetta tai 7) lehdistöön liittyvä valta on keskittynyt ylimpiin sosioekonomisiin luokkiin.¹¹⁷ Sosiaalisen vastuun teorian mukaan lehdistön tulee toimia vastuullisesti toteuttaessaan sille osoitettuja tehtäviä.¹¹⁸ Vaatimus vastuullisesta toiminnasta, mutta toisaalta valtiovallan puuttumattomuudesta, on johtanut siihen, että tiedotusvälineet ovat kehittäneet eettisiä koodistoja toteuttaakseen vastuullisuuttaan.¹¹⁹ *Heinosen* mukaan koko teoria voidaankin nähdä hyveeksi, joka synnytettiin välttämättömyydestä.¹²⁰

Peterson tuo sosiaalisen vastuun teorian yhteydessä esille lehdistön tilaa tutkineen vuoden 1947 komission¹²¹ määrittelemät lehdistön tehtävät: tuottaa totuudenmukainen, kattava ja älykäs selostus päivän tapahtumista tarkoituksenmukaisessa muodossa siten, että faktat ja mielipiteet ovat siitä erotettavissa; tarjottava foorumi mielipiteille ja kritiikille; annettava ääni yhteiskunnan eri ryhmille; esittää yhteiskunnallisia arvoja ja tavoitteita; ja annettava pääsy kaikkeen tämänhetkiseen tietoon.¹²² Mielenkiintoisesti myös sosiaaliseen vastuun teoriassa valtiovalta halutaan pitää erillään lehdistöstä, mutta lehdistölle kuitenkin määritellään melko tarkkarajaisesti sille varattu tehtävä yhteiskunnassa sekä siihen liittyvät velvollisuudet. *Heinosen* mukaan journalismiin

¹¹⁶ *Siebert ym.* 1971, s. 74.

¹¹⁷ *Siebert ym.* 1971, s. 78–79.

¹¹⁸ *Siebert ym.* 1971, s. 74.

¹¹⁹ *Heinonen* 1995, s. 34.

¹²⁰ Ks. *Heinonen* 1995, s. 34..

¹²¹ *Commission on the Freedom of the Press* 1947.

¹²² *Siebert ym.* 1971, s. 87–92.

kohdistuu yleisen edun¹²³ toteuttamisen vaatimus, johon liittyy vastuullisuuden laatuvaatimuksia.¹²⁴

Niemisen mukaan joukkoviestimillä on länsimaisessa demokratiassa kaksoisluonne: yhteiskuntaa ja sen arvopohjaa ylläpitävä valistuksellinen tai kulttuurillismoraalinen tehtävä, mutta toisaalta niiden toiminta perustuu yleisradioyhtiöitä lukuun ottamatta kaupallisille periaatteille.¹²⁵ Joukkoviestimet tuovat kansalaisten saataville ajankohtaista olennaista tietoa, jotta demokratia toimisi tehokkaasti.¹²⁶ Monella taholla joukkoviestinnän tehtäväksi nähdään poliittisen keskustelun mahdollistaminen.

Jürgen Habermasin julkisuuden teorian mukaan julkisuus tarkoittaa kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliin nousutta keskustelufoorumia.¹²⁷ Tämän julkisuuden areenan vapaasta ja rationaalisesta diskurssista ja sen pohjalta muodostuvasta yleisestä mielipiteestä, joka heijastelee yhteisön yleisiä intressejä, tuli yhteiskunnallisia normeja ja lakeja legitimoiva.¹²⁸ Habermasin julkisuus ja liberaalin tai porvarillisen oikeusvaltion idea on yhteydessä 1700-luvun valistusajattelun lakikäsitteeseen.¹²⁹ Tässä lakikäsitteessä lain yleisyyden ja abstraktiuden muodollisiin tunnusmerkkeihin kytkeytyi sisällöllisenä tunnusmerkkinä rationaalisuus, joka tässä yhteydessä tarkoittaa lakien totuutta ja oikeudenmukaisuutta. Nämä takasi yleinen mielipide, joka valistusajattelun mukaan oli lakien ainoa legitiimi lähde. Yleinen mielipide taas oli seurausta julkisesta keskustelusta, jota kävivät hyvin informoidut kansalaiset.¹³⁰

Edellä esitetyn perusteella voin tiivistää asian siten, että sananvapaus muodostaa kulmakiven, jolla demokratiaa voidaan ylläpitää. Demokraattisen yhteiskunnan voi katsoa edellyttävän viestintää eli diskurssia tiettyjen normatiivisten sääntöjen puitteissa

¹²³ Heinonen määrittelee yleisen edun olevan yhteiskunnasta nousevien moninaisten vaatimusten ja odotusten kokonaisuus, joka on enemmän kuin näiden vaatimusten kokonaisuus ja joka ei ole palautettavissa mihinkään yksittäiseen vaatimukseen tai odotukseen. *Heinonen* 1995, s. 150.

¹²⁴ *Heinonen* 1995, s. 150. Kattavammin yleisen edun käsitettä käsittelevät esimerkiksi Puustinen ym. kirjoituksessa Yleisen edun moninaiset tulkinnat: Jäsennystä yhdyskuntasuunnittelijoiden käsitysten analysointiin. *Yhdyskuntasuunnittelun seura* 2017, artikkelit.

¹²⁵ *Kulla – Nieminen*. 2002, s. 23.

¹²⁶ *Kulla – Nieminen*. 2002, s. 23–26.

¹²⁷ *Habermas* 2004, s. 21–24.

¹²⁸ *Tuori* 1988, s. 9–10.

¹²⁹ *Tuori* 1988, s. 9–10.

¹³⁰ Valistusajattelun lakikäsitteen yhteydestä julkisuuteen ks. *Tuori* 1988, s. 61.

ja siten, että toimijat pyrkivät yhteisymmärrykseen rationaalisesti. Yhteiskunnallinen keskustelu sitoo kaikki osaksi päätöksentekoa. Entä sitten joukkoviestinnän merkitys?

Kunelius listaa joukkoviestinnän tehtäviksi kiinteyden, jatkuvuuden, päätöksenteon ja voimavarojen uusintamisen sekä ylläpidon.¹³¹ Kuneliuksen mukaan tärkeimmäksi nähty funktio on päätöksentekojärjestelmän valvonta – tästä on myös johdettu ajatus mediasta neljäntenä valtiomahtina.¹³² Journalistit valvovat kansalaisten puolesta julkisen vallan käyttäjiä.¹³³ Toisena päätöksentekijät saavat journalismin avittamana tietoa siitä, mitä muut toimijat aikovat tai tekevät. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi erilaiset eturyhmät voivat viestiä julkisuudessa vaatimuksistaan ja tavoitteistaan ja tällöin viestinnän kohdeyleisönä ovat omien taustajoukkojen lisäksi toiset ryhmät ja niiden päätöksentekijät. Samalla päätösten kohteena olevat tavalliset kansalaiset pysyvät mukana poliittisessa harkinnassa. Jos ei muuta, niin ainakin päätöksentekijät miettivät, miten tehdyt päätökset kansalaisille esitetään. Kolmantena tekijänä kansalaiset pysyvät perillä siitä, millaisia päätöksiä yhteiskunnassa on tehty, ja myös viranomaiset sekä valtaapitävät voivat hyödyntää joukkotiedotusvälineitä tiedottaessaan ratkaisuisistaan. Joukkotiedotusvälineiden osa julkisessa keskustelussa on edellä esitetyn perusteella kaksijakoinen: julkista keskustelua itsessään käydään joukkotiedotusvälineissä, mutta joukkotiedotusvälineet myös tarjoavat oikea-aikaisen ja relevantin tiedon, jonka pohjalta julkista keskustelua voidaan käydä.

Ajatus journalismista neljäntenä valtiomahtina periytyy Kuneliuksen mukaan vallan kolmijako-opista, ja tarkoittaa siis sitä, että journalismin tulee valvoa kolmen muun, lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan toimintaa.¹³⁴ Tämä pitää sisällään säädettyjen lakien järkevyyden, hallinnon tehokkuuden sekä tuomioiden

¹³¹ Kunelius 2003, s.180-205. Kuneliuksen mukaan joukkoviestinnän tehtäviä määriteltäessä keskeistä on funktionalistinen ajattelu. Yhteiskunta on itseohjautuva systeemi, ja funktionalismi sisältää ajatuksen, että yhteiskunnan etu on myös kaikkien sen jäsenten etu. Tähän ajatteluun kuuluu keskeisesti yhteiskuntien evoluutio, eli muuttuvissa oloissa yhteiskunnan eri toiminnoista huolta pitävät elimet saattavat myös kehittyä ja muuttua muutoksen mukana, jos tilanne sitä vaatii. Se, että joukkoviestintä vastaisi johonkin yhteiskunnan tarpeeseen edellyttää sitä, että yhteiskunnalla myös olisi tarpeita. Kunelius nostaa esille *Talcott Parsonsin*, jonka mukaan jokaisen yhteiskunnan on huolehdittava ainakin neljästä seikasta toimintansa turvaamiseksi: (i) resurssien keräämisestä ja koordinoinnista, (ii) päämäärien saavuttamisesta ja niitä koskevasta päätöksenteosta, (iii) kiinteyden ylläpitämisestä ja (iv) jatkuvuuden säilyttämisestä ja jännitystilojen laukaisemisesta. Kunelius on käyttänyt näitä neljää Parsonsin yleistä funktiota runkona käsitellessään joukkoviestinnän tehtäviä.

¹³² Kunelius 2003, s.180.

¹³³ Kunelius 2003, s. 194.

¹³⁴ Kunelius 2003, s. 193–194

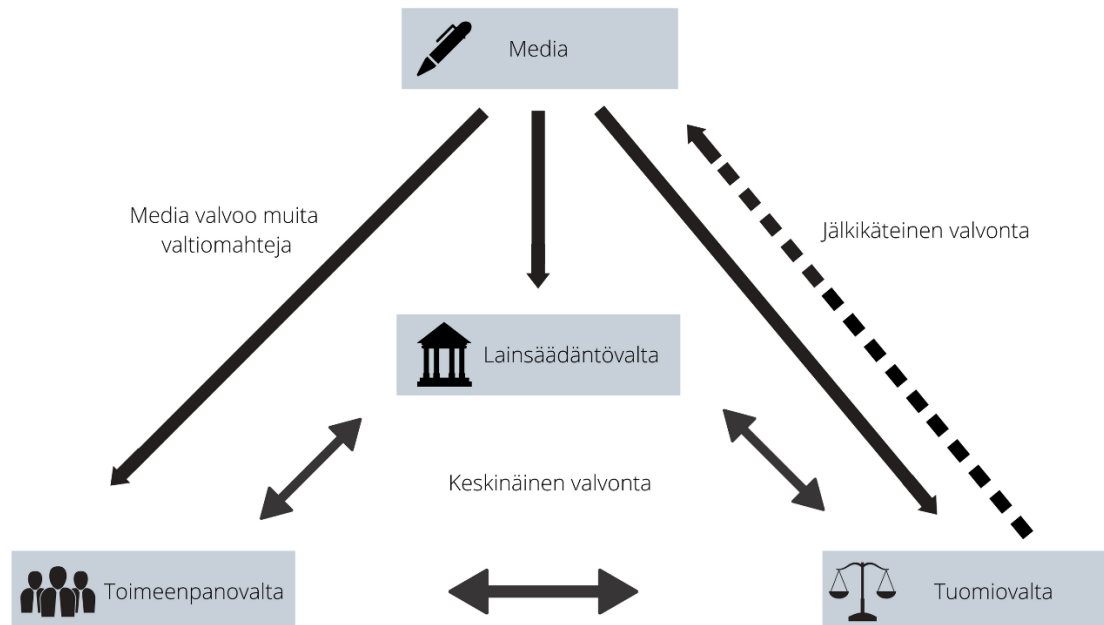
oikeudenmukaisuuden ja riippumattomuuden valvontaa. Toiminnan uskottavuus perustuu siihen, että myös journalismi on erotettu muista valtiomahdeista ja toimii valtiovallasta riippumattomana.¹³⁵ Journalismin funktio ei kuitenkaan jää pelkästään tähän, vaan julkisen keskustelun tavoin se legitimoii järjestelmän toimintaa ja ylläpitää sen uskottavuutta.¹³⁶

Kuvio 1. Journalismin funktio demokraattisessa yhteiskunnassa:

Vallan kolmijako-oppi



Neljäs valtiomahti



¹³⁵ Kunelius 2003, s. 194.

¹³⁶ Kunelius 2003, s. 194.

Tämä ei tietenkään ole aivan niin yksinkertaista kuin yllä kuvaamani. Myös Kunelius nostaa esille, etteivät toimittajat kykene toiminnassaan täyteen objektiivisuuteen ja myös heidän toiminnallaan voi olla erilaisia seurauksia yhteiskunnan kannalta kuin mihin on pyritty.¹³⁷ Kriittinen ja yleisöä palvelemaan pyrkivä toimittaja voikin tehdä karhunpalveluksen.¹³⁸ Pietilän mukaan professionaalisen journalismin peruskivenä on objektiivisuus. Journalismilla on välitysfunktio, jossa tietoa siirretään niiltä harvoilta, jotka tietävät, niille monille, jotka eivät vielä tiedä.¹³⁹

Katson, että valvontatehtävä voi nykypäivänä kohdistua myös ei-valtiollisiin toimijoihin. Joukkotiedotusvälineet ovat hanakasti paljastamassa myös yksityisten toimijoiden väärinkäytöksiä. Tämä voi arvioni mukaan osin johtua siitä, että muun muassa suuryritysten valta alkaa ulottua yhteiskunnan joka kolkkaan, eivätkä viranomaiset välttämättä pysy kaikissa muutoksissa mukana.¹⁴⁰ Se, miksi väärinkäytöksistä tietoa saavat joukkoviestinten palveluksessa olevat tai näihin tahoihin yhteyttä ottavat valitsevat toimintatavakseen asian nostamiseen julkisuuteen viranomaisille ilmoittamisen sijaan, on selitettävissä paitsi journalistien ammatillisella kunnianhimolla myös sillä, ettei julkisuuteen tuotua väärinkäytöstä voida enää lakaista piiloon, ja tällaisessa tilanteessa asioihin reagointi voi olla nopeampaa sekä voimakkaampaa kuin viranomaisteitse toimittaessa.

Heinonen nostaa esille, että päättäjät asettavat journalismille sisällöllisiä normeja. Hän käyttää esimerkkinä Euroopan neuvoston parlamentaarisessa yleiskokouksessa journalismin etiikasta käytyä keskustelua, jossa todettiin, että journalistien välittämällä informaatiolla ja kommunikaatiolla on ratkaiseva merkitys yhteiskunnan kehitykselle, ja täten journalismin tulisi muun muassa puolustaa demokraattisia arvoja sekä vastustaa syrjintää ja väkivaltaa.¹⁴¹ Journalismille asetetaan sen ulkopuolelta vaatimuksia ja odotuksia, jotka perustuvat yleiseen etuun.

¹³⁷ Kunelius 2003, s. 196.

¹³⁸ Kunelius 2003, s. 196.

¹³⁹ Pietilä 2012, s. 217.

¹⁴⁰ Myös yksityisten toimijoiden väärinkäytökset voivat olla yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita siinä, missä valtiollista valtaa käyttävien. Journalistin ohjeiden kohdan 1 mukaan ”journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.”

¹⁴¹ Heinonen 1995, s. 13.

McQuail esittää tiedotusvälineiden toimintaan kohdistuvia yhteiskunnallisia odotuksia koskevan normatiivisen lehdistöteorian.¹⁴² *McQuail* korostaa, ettei kyseessä ole kokonaan uusi teoria, vaan pyrkimys järjestää normatiiviset termit ja ajatukset yhdeksi rakennelmaksi. Hän listaa median toimintaan vaikuttaviksi normatiivisiksi lähteiksi¹⁴³

- mediaa ja sananvapautta sivuavat yhteiskunnalliset teoriat
- journalistiset teoriat ja käytännöt
- yleisen mielipiteen
- yleisön odotukset
- mediamarkkinat
- valtiolliset toimijat
- sekä yhteiskunnalliset intressiryhmät.

Tarkemmin määriteltynä näitä lähteitä ovat muun muassa yleinen etu, ajatus lehdistöstä neljäntenä valtiomahtina, vuoden 1947 komission havainnot, sosiaalisen vastuun teoria sekä median eettiset koodistot.¹⁴⁴ *McQuailin* rakennetta voikin pitää eräänlaisena koontina edellä esittämistäni lehdistön yhteiskunnallista asemaa koskevista teorioista.

Normatiivinen teoria on tiivistettävissä neljään malliin.¹⁴⁵ Markkinaehtoisessa mallissa, joka perustuu libertaariseen lehdistöteoriaan, lehdistön tehtävä toteutuu ajatusten vapaan markkinapaikan kautta, ja vastuu toteutuu minimaalisen sääntelyn ja itsesääntelyn ohella mediamarkkinoiden perusteella.¹⁴⁶ Sosiaalisen vastuun teoriassa tai yleisen edun mallissa edellä tarkastellun Petersonin teorian mukaisesti sananvapautteen liittyy median omien intressien lisäksi vastuu ja yhteiskunnallisen tehtävän toteuttaminen. Tähän *McQuail* liittyy myös valtioiden harjoittaman yleisradiotoiminnan.¹⁴⁷ Median itsensä kautta tulevassa ammattimaisuuteen perustuvassa mallissa media voi vapaasti itse määritellä oman roolinsa yhteiskunnassa. Viimeisenä *McQuail* esittää vaihtoehtomedioiden mallin, joka käsittelee valtavirran ulkopuolisia joukkoviestimiä. Niiden toimintatavat ja tavoitteet voivat olla moninaiset, mutta silti niillä voi olla jaettu arvoja. Tämä malli korostaa intersubjektiivisuutta ja alakulttuurien oikeuksia.

¹⁴² *McQuail* 2005, s.162.

¹⁴³ *McQuail* 2005, s. 163.

¹⁴⁴ *McQuail* 2005, Normative Theory of Media and Society, s. 162–186.

¹⁴⁵ *McQuail* 2005, s.185–186.

¹⁴⁶ *McQuail* 2005, s.185.

¹⁴⁷ *McQuail* 2005, s.185.

2.3 Lähdesuojan merkitys

Lähdesuoja on useissa yhteyksissä tuotu esille sananvapauden kulmakivenä¹⁴⁸, etenkin tilanteissa, joissa tämä oikeus on ollut syystä tai toisesta uhattuna. Vain harvassa yhteydessä kuitenkaan avataan, mikä on lähdesuojaksi nimetyn oikeuden tehtävä tai sen suojaama oikeushyvä. Esimerkiksi sananvapauslakia koskevassa hallituksen esityksessä¹⁴⁹ ei esitetä perusteluja tai tuoda ilmi, mitä lähdesuojalla tavoitellaan.

Tätä määritelmää etsittäessä on käännättävä OK:n 17 luvun muutosta valmistelleen komiteanmietinnön 1965: B 103 puoleen. Sitä laatinut anonymiteettitoimikunta toteaa, että ”lehdistön tehtävänä on, paitsi tavanomaisten uutisten välittäminen, tuoda julki yhteiskunnassa vallitsevia epäkohtia ja asiallisessa mielessä arvostella viranomaisten toimintaa ja kun tämän tarkoitusperän saavuttaminen voi vaarantua, jollei sillä ole oikeutta suojata lähteitään”.¹⁵⁰

Komiteanmietinnössä lähdetään siitä, että lehdistöllä, joka voidaan nykykielessä ymmärtää laajemmin termillä joukkotiedotus, on tehtävä, jota turvaamaan on säädetty oikeus olla ilmaisematta lähteiden henkilöllisyyttä. Vertaillessaan ehdotettua oikeutta tuohon aikaan olemassa olleisiin OK 17 luvun todistamiskieltoihin, kuten lääkärin salassapitovelvollisuuteen ja sen tavoitteisiin, toimikunta toteaa, että ehdotetunlaisen anonymiteettisuojan tarkoituksena on turvata lehdistön toimintavapaus ja toiminnan jatkuvuus. Tällöin oikeus kohdistuu ”yhteiskunnan tiedotustarvetta” palvelemaan lehdistöön.

Tiilikka kuvaa lähdesuojan keskeisimmäksi tarkoitukseksi sananvapauden ydinalueelle kuuluvan poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun, yhteiskunnallisten epäkohtien paljastamisen sekä vallankäytön valvonnan turvaamisen¹⁵¹. Vaikka Tiilikka ei tässä yhteydessä perustele tai perusta näkemystään mihinkään lähteeseen, vastaa se valtaosin anonymiteettitoimikunnan näkemystä lähdesuojan tarkoituksesta. Toisaalta Tiilikan puolustukseksi voi todeta, että lähdesuoja on käsitteenä jo niin vakiintunut, ettei tälle

¹⁴⁸ Ks. esim. *Journalistiliitto*: Journalistiliitto ei hyväksy lähdesuojan heikennystä ja *kirjallinen kysymys 476/2009 vp* toimittajien lähdesuojan turvaamisesta.

¹⁴⁹ *He 54/2002 vp*.

¹⁵⁰ *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 3.

¹⁵¹ *Tiilikka 2011*, s. 18

lähteyttämiselle ja määrittelylle ole tarvetta, vaan lähdesuoja käsitteenä on yksi viestintäoikeuden peruskäsitteitä.

Millin sananvapausajattelu, Siebertin ja Petersonin libertaarinen ja sosiaalisen vastuun lehdistöteoria sekä McQuailin normatiivinen teoria pohjustavat lehdistön asemaa ja tehtävää yhteiskunnassa. Jos lehdistöllä katsotaan olevan yhteiskunnallinen tehtävä, silloin lähdesuoja voidaan katsoa tämän tehtävän turvaamiseksi annetuksi oikeudeksi.

Kuvio 2. Lähdesuojan tausta ja sen tehtävät:

Taustalla sananvapaus ja sen oikeutusperusteet, jotka ovat totuuden etsiminen, itsensä toteuttaminen, demokraattinen osallistumisoikeus ja viranomaisten valvonta.



Lehdistön tehtävänä on palvella poliittista järjestelmää tuottamalla tietoa, tarjoamalla foorumin keskustelulle yhteiskunnallisista asioista; valistamalla yhteiskunnan jäseniä ja tekemällä heistä kykeneviä osallistumaan päätöksentekoon; turvata yksilöiden oikeuksien toteutuminen toimimalla vallan vahtikoirana; palvella taloutta tuomalla yhteen palveluiden ja tavaroiden ostajat sekä myyjät tarjoamalla väylän ilmoituksille; viihdyttää; sekä säilyttää riippumattomuutensa muista olemalla taloudellisesti omavarainen.



Lehdistön tulee toimia vastuullisesti täyttäessään näitä tehtäviä. Tämä on johtanut eettisten koodistojen, kuten hyvän lehtimiestavan syntyyn. Taustalla vaikuttaa myös ajatus valtiovallan puuttumattomuudesta: jos lehdistö ei itse toteuta vastuullisuuttaan, voidaan sen toimintaan puuttua lainsäädännöllisin keinoin.



Lähdesuoja kytkeytyy keskeisimmin lehdistön tehtävään vallan vahtikoirana. Lehdistön tehtävänä on, paitsi tiedon välittäminen, tuoda julki yhteiskunnassa vallitsevia epäkohtia ja valvoa viranomaisten toimintaa. Tämä tehtävä voi vaarantua, jos epäkohdista tietävät eivät uskaltaisi paljastaa tietojaan toimittajille.



Määttän mukaan normatiivisen sääntelyteorian puitteissa tutkitaan sitä, millainen ohjauskeino tai sääntelyvaihtoehto johtaa parhaiten tietyn yhteiskuntapoliittisen tavoitteen saavuttamiseen, jos oikeudellinen sääntely ylipäänsä katsotaan

tarpeelliseksi.¹⁵² Sääntelyteoria tarkastelee oikeutta instrumentaalista näkökulmasta. Lähdesuojan osalta teen sääntelyteoreettista ajattelua hyödyntäen sen johtopäätöksen, että lähdesuojan yhteiskuntapoliittinen tehtävä on mahdollisimman laaja-alaisen julkisen keskustelun turvaaminen ja sitä kautta demokraattisen päätöksenteon mahdollistaminen. Luvuissa kolme ja neljä käsitellään niitä lainsäädännöllisiä keinoja, joihin lainsäätäjällä on lähdesuojan kannalta päätyttyä.

3. Lähdesuoja ja perus- ja ihmisoikeussääntelyn lähtökohdat

3.1 Sananvapaus perustuslaissa

Perustuslain 12.1 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapautteen kuuluu oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta sitä estämättä. Yhtenä sananvapauden keskeisimpänä tarkoituksena on mahdollistaa kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu sekä joukkotiedotus, joka voi tarvittaessa kritisoida myös julkista valtaa.¹⁵³ Vaikka sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena¹⁵⁴, pitää se sisällään myös muut kuin poliittistavoitteiset ilmaisut. Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon. Sananvapauslain esitöissä todetaan, että sananvapaussääntely kieltää ennakoesteiden asettamisen viestinnälle, mutta esimerkiksi jälkikäteinen rikos- ja vahingonkorvauslainsäädäntöön perustuva sananvapauden käytön valvonta ja sananvapauden käyttöä koskevien järjestysluonteisten määräysten antaminen lailla ovat sallittuja.¹⁵⁵

Koska sananvapaudella on perusoikeuden asema, mahdollisuudet puuttua jälkikäteen sen käyttöön ovat rajallisia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sananvapauden käyttöön liittyvien kriminalisointien tarkkarajaisuutta.¹⁵⁶ Sananvapauden rajoitukseen sisältyy vaatimus julkisen vallan toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta silloin, kun sananvapauden käyttöön

¹⁵² *Määttä* 2016, s. 32–33.

¹⁵³ *HE 309/1993 vp*, s. 56/II.

¹⁵⁴ *PeVL 19/1998 vp*, s. 5/I.

¹⁵⁵ *PeVM 14/2002 / HE 54/2002*, s. 4.

¹⁵⁶ *HE 309/1993 vp*, s. 57/II.

puututaan.¹⁵⁷ Julkiselle vallalle on perustuslain 22 §:ssä säädetty velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, ja tämä koskee myös sananvapautta.

Perusoikeusuudistuksen esitöissä korostetaan, ettei sananvapauden ulottuvuuksia tulisi tulkita liian kapeasti. Sananvapaussäännöksen on siten katsottava suojaavan esimerkiksi lehdistön toimituksellista työskentelyä julkisen vallan puuttumiselta jo ennen kuin viesti on tuotu yleisön saataville.¹⁵⁸ Tämä kytkee lähdesuojan osaksi perustuslain tarkoittamaa sananvapautta. Jokaiselle kuuluvana perusoikeutena sananvapaus suojaa yksilön oikeutta valmistaa viestejä julkaistavaan muotoon. Lähdesuojan osalta tämä toteutuu siten, että lähdesuojan voidaan katsoa olevan voimassa jo ennen tiedon julkaisua ja näin se on suojattu yhtenä toimituksellisista prosesseista. Lähdesuoja menettäisi merkityksensä, jos sen katsottaisiin syntyneen vasta tiedon julkistamisen jälkeen.

3.2 Sananvapaus Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa

Suomi on sitoutunut useisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joiden sisällöllä on vaikutusta kansallisen lain tulkintaan. KP-sopimuksen 19 artikla, samoin kuin EIS:n 10 artikla takaavat jokaiselle sananvapauden. Sananvapaus on jokaiselle kuuluva, välineneutraali oikeus. KP-sopimuksen ja EIS:n sananvapaussäännökset ovat samansisältöisiä. Koska EIS:n sisällöllä on keskeisempi vaikutus Suomen oikeusjärjestyksessä ja EIT:n ratkaisukäytäntö on vaikuttanut perusoikeuksien tulkintaan myös Suomessa,¹⁵⁹ keskityn tutkielmassani niihin.

Yksi keskeisimmistä¹⁶⁰ Suomea sitovista ihmisoikeussopimuksista on EIS, johon Suomi liittyi toukokuussa 1989.¹⁶¹ EIS:n noudattamista valvoo Strasbourgissa toimiva ylikansallinen EIT. EIS:n osapuolena sopimuksen sisältö sekä EIT:n linjaukset sitovat Suomea ja tuomioistuimet ovat velvollisia noudattamaan niitä oikeuskäytännössään.¹⁶²

¹⁵⁷ *PeVM 25/1994 vp*, s. 5.

¹⁵⁸ *HE 309/1993 vp*, s. 57.

¹⁵⁹ Esimerkiksi korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käytännössä EIS:n ja EIT:n ratkaisukäytännön huomioiminen on vähintään normaalia ratkaisutoimintaa. Ks. *Pellonpää 2012*, s. 70-80.

¹⁶⁰ Tämä ilmenee muun muassa siten, että EIS merkitsee minimistandardia, joka on täytettävä myös perusoikeussäännöksiä tulkittaessa. Ks. *Pellonpää ym. 2018*, s. 65.

¹⁶¹ *Pellonpää ym. 2018*, s. 7.

¹⁶² *Pellonpää ym. 2018*, s. 15.

Lainsäädännön alaan kuuluvilta osin EIS ja sen lisäpöytäkirjat ovat voimassa Suomessa lain tasoisena säädöksenä. Tämän perusteella sopimusta voidaan, ja sitä tuleekin soveltaa, lakina viranomaistoiminnassa ja tuomioistuimissa. Jos kansallinen laki vaikuttaisi olevan ristiriidassa sopimuksen kanssa, tulee tuomioistuimen antaa laille tulkinta, joka on sopusoinnussa sopimuksen kanssa.¹⁶³

EIS:n 10 artikla käsittelee sananvapautta. Kokonaisuudessaan artikla kuuluu seuraavasti:

Sananvapaus

1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Kuten artiklan tekstistä ilmenee, ei sananvapaus ole EIS:n mukaan ehdoton, vaan sen rajoittamiseen on jätetty varaumia muiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Myös EIS:n takaama sananvapaus on välineneutraali: se kattaa niin suullisten, kirjoitettujen kuin sähköistenkin viestien välittämisen ja vastaanottamisen.¹⁶⁴ Positiivisen ilmaisuvapauden lisäksi sananvapaus pitää sisällään negatiivisen vapauden olla ilmaisematta mielipidettään tai olla välittämättä tietoa.¹⁶⁵ Lähdesuoja on yksi tämän vapauden ilmentymistä, oikeus olla ilmaisematta tietolähteen henkilöllisyyttä. Negatiivinen ilmaisunvapaus voi merkitä myös oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan mukaista itsekriminointisuoja, eli syytetyn tai rikoksesta epäillyn oikeutta olla edistämättä syyllisyytensä selvittämistä.¹⁶⁶

¹⁶³ Pellonpää ym. 2018, s. 63–65.

¹⁶⁴ Pellonpää ym. 2012, s. 712–721.

¹⁶⁵ Esimerkiksi *K. vs. Austria* 13.10.1992.

¹⁶⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 913.

EIT on ottanut useasti kantaa lähdesuojiaan, joka voidaan johtaa EIS:n sananvapautta koskevasta 10 artiklasta. EIT on painottanut lehdistön merkittävää funktiota demokraattisessa yhteiskunnassa.¹⁶⁷ Se on katsonut lehdistön velvollisuudeksi välittää tietoa kaikista yleisesti kiinnostavista asioista, ja yleisöllä on oikeus saada nämä tiedot.¹⁶⁸ EIS:n 10 artikla ei kuitenkaan takaa rajoittamatonta sananvapautta edes lehdistön kirjoittaessa yleisesti erittäin merkittävistä asioista.¹⁶⁹

EIT tuomioiden noudattamista valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea on lähdesuojaa koskevassa suosituksessaan¹⁷⁰ määritellyt sen murtamista koskevat edellytykset. Suositus mahdollistaisi nykyistä väljemmän suhtautumisen lähdesuojan murtamiseen myös lainsäädännössä. Sille tielle ei kuitenkaan ole useista kiristyksiä esittäneistä lakihankkeista¹⁷¹ huolimatta Suomessa lähdetty.¹⁷² Käsittelen ministerikomitean suositusta tarkemmin omassa kappaleessa pääluvussa viisi.

Vaikka EIS:n 10 artikla ei mainitsekaan lähdesuojaa, on EIT usein korostanut, ettei artikla takaa pelkästään viestinnän ja sananvapauden ydintä, vaan myös keinot niiden toteuttamiseen.¹⁷³ Keskeisimpiä lähdesuojaa sivuavia ratkaisuja EIT:ssa ovat *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (27.3.1996), *Sanoma Uitgevers vs. Alankomaat* (14.9.2010), *Roemen ja Schmidt vs. Luxembourg* (25.2.2003) sekä *Ernst ym. vs. Belgia* (15.7.2003). Näissä tuomioistuimien on katsonut, että lähdesuoja on yksi lehdistön sananvapauden perusedellytyksistä. Tällaisen suojan puuttuminen voisi vaikeuttaa lehdistön roolia vallan vahtikoirana (*”public watchdog”*), koska tietolähteet eivät uskaltaisi auttaa tuomaan epäkohtia julkisuuteen.¹⁷⁴ Tapauksessa *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* EIT otti esille myös mahdollisten lähdesuojan rajoitustoimien pelotevaikutuksen (*”chilling effect”*), joka voisi 10 artiklan näkökulmasta

¹⁶⁷ *Tiellä sananvapauteen 2016*: Suomi liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen.

¹⁶⁸ *Observer ja Guardian vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 24.10.1991.

¹⁶⁹ EIS 10 artiklan 2 kohta.

¹⁷⁰ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, Principles 3 & 5.

¹⁷¹ Huolta on esitetty muun muassa lain yksityisyydestä työelämässä 759/2004, pakkokeino- ja esitutkintalain uudistusta pohtineen toimikunnan lähdesuojan muuttamista koskevaa ehdotusta. Toimikunta oli esittänyt lähdesuojan heikentämistä esitutkinnan osalta. Ks. *Oikeusministeriö*

¹⁷² Oikeusministerinä toiminut Tuija Brax ei vinyt vuonna 2010 eteenpäin poliisi-, pakkokeino- ja esitutkintalain uudistusta pohtineen toimikunnan lähdesuojan muuttamista koskevaa ehdotusta. Toimikunta oli esittänyt lähdesuojan heikentämistä esitutkinnan osalta. Ks. *Oikeusministeriö* 2010: Oikeusministeri Brax Päätoimittajien yhdistyksen Lähdesuoja NYT -seminaarissa.

¹⁷³ *Pellonpää ym.* 2012, s. 732.

¹⁷⁴ *Pellonpää ym.* 2012, s. 713 ja 732-733.

vahingollisesti vaikuttaa median tehtävään demokraattisen keskustelun ylläpitäjänä. Rajoitteet voivat johtaa siihen, ettei lehdistö enää rangaistusten ja muiden seurausten pelossa uskalla esittää yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita.¹⁷⁵

Lähdesuojaa koskevat tapaukset ovat Hirvelän ja Heikkilän mukaan tulleet EIT:ssa esiin lähinnä kahdella tavalla: joko toimittajat on velvoitettu paljastamaan tietolähteensä tai lähdesuoja on sivuutettu kotietsinnöin.¹⁷⁶ Kotietsintä on nähty EIT:n käytännössä jyrkempänä toimenpiteenä kuin velvoittaminen lähteen paljastamiseen oikeudenkäynnissä.¹⁷⁷ Merkitystä on annettu sille, olisiko näyttö voitu hankkia muilla tavoilla kuin murtamalla lähdesuoja, sekä sille, ovatko lähdesuojan murtamisen edut suhteessa tavoiteltavaan päämäärään.¹⁷⁸ EIT:n oikeuskäytännössä on tehty eroa myös tutkimusaineiston ja journalistisen tietolähteen välillä ensin mainitun suojan ollessa rajoitetumpaa kuin varsinaisen journalistisen tietolähteen.¹⁷⁹

EIT katsoo, että salassapitovelvollisuuden rikkonutkin voi saada suojaa, kuten tapauksessa *Guja vs. Moldova*.¹⁸⁰ Keskeisenä käsitteenä lähdesuojaan liittyykin niin sanottu ”whistleblower”, pilliinpuhaltaja. Henkilöllä, joka tulee tietoiseksi sellaisesta julkisen vallan väärinkäytöstä, jolla on yleistä merkitystä, voi olla oikeus ylittää luottamuksellisuusvelvoite ja ilmiantaa väärinkäytös.¹⁸¹ Vaikka henkilöä velvoittaisivatkin salassapito- ja lojaliteettivelvollisuus työnantajaa kohtaan, voidaan niiden rikkominen katsoa hyväksyttäväksi, jos rikkomisella tavoitellaan yleisesti merkityksellistä päämäärää.

Vaikka EIT:llä ei olekaan oikeutta kumota kansallisia tuomioita, se voi tuomita valtion maksamaan vahingonkorvauksia, jos katsotaan, että valittajan EIS:n suojaamia ihmisoikeuksia on loukattu.¹⁸² Usein ihmisoikeusloukkauksen toteava tuomio voi johtaa myös kansallisen lainsäädännön tai -tulkinnan muuttumiseen, jottei ihmisoikeusloukkaus

¹⁷⁵ *Goodwin vs. the Yhdistyneet kuningaskunnat* 27.3.1996.

¹⁷⁶ *Hirvelä – Heikkilä* 2013, s. 588–589.

¹⁷⁷ Esim. *Roemen ja Schmitt vs. Luxembourg* 25.2.2003.

¹⁷⁸ Mm. *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 27.3.1996, *Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 15.12.2009 ja *Voskuil vs. Alankomaat* 22.02.2008.

¹⁷⁹ *Nordisk Film & TV A/S vs. Tanska* 8.12.2005.

¹⁸⁰ *Guja vs. Moldova* 12.2.2008.

¹⁸¹ *Hirvelä – Heikkilä* 2013, s. 554.

¹⁸² *Pellonpää ym.* 2018, s. 276–279.

enää toistuisi.¹⁸³ EIT:n tulkinnalla on siksi merkittävänä pidettävä vaikutus kansalliseen lakiin ja sen soveltamiseen. EIS ja EIT:n käytännöt ohjaavat sananvapauden kehitystä jäsenvaltioissa, eikä Suomi muodosta tästä poikkeusta. EIS:n 53 artiklan mukaan sopimuksella ei saa kaventaa ihmisoikeussopimuksia tai perusvapauksia, vaan sillä on tarkoitus määritellä ihmisoikeuksien minimitaso.¹⁸⁴

3.3 Sananvapauteen puuttumisen periaatteet EIS:n näkökulmasta

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa todetaan, että koska sananvapauden käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, voidaan sen käyttöön puuttua, jos se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tästä vaatimuksesta voi käyttää nimitystä välttämättömyyskriteeri.¹⁸⁵ Tuomioistuin on päätöksissään usein käyttänyt rajoitusten hyväksyttävyydestä sanamuotona sitä, että niiden tulee perustua ”pakottavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen”.¹⁸⁶ Edellytykseen sovelletaan harkintamarginaalioppia, joka merkitsee sitä, että tuomioistuin ei pyri arvioimaan rajoitusten objektiivista välttämättömyyttä, vaan se jättää jäsenvaltiolle omaa harkintaa.¹⁸⁷ Valtion on osoitettava, että sillä on ollut perusteet uskoa rajoitusten välttämättömyyteen. Harkintamarginaalin laajuus on EIT:n ratkaisukäytännössä vaihdellut riippuen käsiteltävästä asiasta: esimerkiksi poliittisessa yhteydessä sananvapaudelle tuomioistuin on varsin itsenäisesti arvioinut rajoitusten välttämättömyyttä, mutta muun muassa kansalliseen turvallisuuteen liittyvissä asioissa valtion harkintamarginaali on voinut olla verraten laaja. Harkintamarginaaliin liittyy myös suhteellisuusperiaate, jota sopimusvaltion on rajoituksia toimeenpannessaan noudatettava.¹⁸⁸

Sananvapauserikoksia, vainoamista ja viestintärauhan rikkomista koskevassa mietinnössä¹⁸⁹ listattiin seikkoja, joihin EIT on ratkaisukäytännössään kiinnittänyt huomiota arvioidessaan, onko puuttuminen ilmaisunvapauden käyttämiseen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Näitä olivat muun muassa objektiivisuus, journalistin vilpittömän mielen, tiedon- tai kuvanhankinnan laittomat keinot, yksityisyyden

¹⁸³ Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 21.

¹⁸⁴ Tiellä sananvapauteen 2016, Neuvonen.

¹⁸⁵ Pellonpää ym. 2018, s. 357.

¹⁸⁶ *The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights*, s. 14.

¹⁸⁷ Pellonpää ym. 2018, s. 357–362.

¹⁸⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 306–307, 309.

¹⁸⁹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012, s. 79.

rajanveto henkilön yhteiskunnallisen aseman perusteella sekä asian yhteiskunnallinen merkittävyys.¹⁹⁰

3.4 Sananvapaus ja lähdesuoja EU-oikeudessa

Euroopan unionin perusoikeuskirjan¹⁹¹ 11-artikla takaa sanan- ja tiedonvälityksen vapauden. Artikla sisältää tiedotusvälineiden vapauden ja moniarvoisuuden kunnioittamisen. Se, että tiedotusvälineet on nostettu nimenomaisesti sananvapaussäännökseen, korostaa myös organisaatioiden sananvapautta.¹⁹² Muutoin perusoikeuskirjan säännös sananvapaudesta on samansisältöinen kuin EIS:ssa.

EU-sääntelyn merkitys lähdesuojan näkökulmasta on kuitenkin merkittävässä kasvussa. Lokakuussa 2019 Euroopan parlamentti hyväksyi niin sanotun ”*whistleblower*”-direktiivin.¹⁹³ Sen tarkoituksena on varmistaa, ettei väärinkäytöksistä ilmoittava joudu kärsimään paljastuksensa vuoksi.¹⁹⁴ Direktiivi ei muuta sitä, millä edellytyksillä tietoja voidaan paljastaa toimittajille, vaan lähteen nauttimaan suojaa. Väärinkäytösten ilmoitusmenettely on pakollinen EU:ssa vuodesta 2021 lähtien.¹⁹⁵ Direktiivi kattaa sekä julkisen että yksityisen sektorin. Sen myötä vähintään 50 työntekijää työllistävien yritysten on tarjottava sisäisiä kanavia väärinkäytöksistä ilmoittamiseen. Se myös suojaa työntekijöitä ja muita henkilöitä mahdollisilta kostotoimilta heidän ilmoittaessaan väärinkäytöksestä, kuten korruption tai tuoteturvallisuuteen liittyvistä tapahtumista.¹⁹⁶ Direktiivi vahvistaa tietolähteiden asemaa. Lähdesuoja on Suomen sääntelyssä toimittajan, ei tietolähteen oikeus.¹⁹⁷ Uudistus suojaa tietolähdettä tilanteissa, joissa

¹⁹⁰ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012, s. 79.

¹⁹¹ Euroopan unionin perusoikeuskirja (2012). EUVL C 326, 26.10.2012, s. 391–407.

¹⁹² Nieminen ym. 2002, s. 332. Suomen perusoikeusdoktriinissa oikeudet tarkoittavat luonnollisten henkilöiden oikeuksia ja oikeushenkilöiden oikeudet toteutuvat välillisesti silloin, kun oikeushenkilöiden oikeuksiin puuttuminen johtaisi luonnollisten henkilöiden oikeuksien loukkaukseen.

¹⁹³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1937 unionin oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta.

¹⁹⁴ Eurooppa-neuvosto 2019: Parempi suoja väärinkäytösten paljastajille: uudet EU-säännöt käyttöön vuonna 2021.

¹⁹⁵ Keskuskauppakamari 2020: Kauppakamarin juridiikkakatsaus.

¹⁹⁶ Eurooppa-neuvosto 2019: Parempi suoja väärinkäytösten paljastajille: uudet EU-säännöt käyttöön vuonna 2021.

¹⁹⁷ Niiranen ym. 2013, s. 124–125.

lähdesuoja ei varsinaisesti tule sovellettavaksi esimerkiksi sen vuoksi, ettei suojaa ole syntynyt tai tietolähde on jostain muista syistä paljastunut.¹⁹⁸

Suomen Journalistiliitto on nähnyt direktiivissä mahdollisuuksien lisäksi myös uhkia. Sen direktiivistä antaman lausunnon mukaan keskeinen ongelma on ilmoituskanaville säädetty porrastus: Saadakseen suojaa ilmiantajan tulisi ensisijaisesti käyttää yrityksen sisäisiä ilmoituskanavia ja sen jälkeen viranomaiskanavaa. Lausunnon mukaan julkinen keskustelu olisi mahdollista vasta, kun nämä kanavat olisivat osoittautuneet toimimattomiksi.¹⁹⁹ Lähdesuojan kannalta ongelmaksi voi tulla se, että edellytys ilmoituskanavien käyttämisestä muodostaa umpikujan.²⁰⁰ Anonyymiytensä puolesta pelkäävä tietolähde ei välttämättä uskalla turvautua sisäiseen ilmoitusmenettelyyn ja julkiseen keskusteluun turvauduttaessa taas ei paljastumisen tapahtuessa saisikaan vastaavaa suojaa.

4. Lähdesuojan elinkaari

4.1 Lähdesuoja osana oikeusjärjestystä

Tässä pääluvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseen *millainen lähdesuojan sisältö Suomen oikeusjärjestyksessä on laajasti ymmärrettynä*. Systematisoin lähdesuojaa lainopillisesti sen mukaan, millaisissa tilanteissa se ilmenee käytännössä ja mitkä normit kulloinkin tulevat sovellettavaksi. En siis pyri ainoastaan listaamaan kaikkea lähdesuojaan soveltuvaa lainsäädäntöä, vaan tarkoitukseni on määritellä lähdesuojaksi kutsutun oikeuden elinkaari sen syntymästä aina sen mahdolliseen murtamiseen saakka. Käytän tässä yhteydessä asiasta termiä elinkaari²⁰¹, joka lähtee lähdesuojan syntyhetken

¹⁹⁸ Niin sanottua LuxLeaks-tapausta pidetään yhtenä kannustimena, joka on johtanut direktiivin säätämiseen. Kyseessä on International Consortium of Investigative Journalists -ryhmän vuonna 2014 tekemä paljastus, jossa julkaistiin salassa pidettävää aineistoa Luxemburgin veroparatiisissa tapahtuneesta ulkomaisten yritysten veronkevennysohjelmasta. Keskeiset tiedot toimittajille antanut Antoine Deltour joutui vuosien oikeustaisteluun ja tuomittiin toimistaan sakkoihin ja ehdolliseen vankeuteen. Myöhemmin Luxemburgin korkein oikeus kumosi tuomion. Aiheesta mm. *BBC 2018* ”Luxleaks whistleblower Antoine Deltour has conviction quashed”.

¹⁹⁹ *Journalistiliiton lausunto ehdotukseen EU:n niin sanotuksi whistleblower-direktiiviksi 2018*.

²⁰⁰ Liiton lakimies Tytti Oras piti ongelmallisena, että suojaa saa vain, jos noudattaa tätä porrastettua menettelyä, joka on hänen arvionsa mukaan hidas. Oras on myös skeptinen anonyymiyden toteutumisesta ilmoituskanavissa. *Journalistiliitto 2018: Lakimies Tytti Oras: Whistleblower –direktiivi liian monimutkainen*.

²⁰¹ Marver Bernstein on luonut teorian sääntelyprosessien elinkaaresta, jota on hyödynnetty muun muassa oikeustaloustieteellisessä tutkimuksessa. Bernsteinin elinkaari kuvaa sääntelyn kehittymistä tilanteessa, jossa uutta sääntelyä luodaan ei-haluttujen toimintamallien ja yleisen edun suojaamiseksi. Bernsteinin mukaan ajan kuluessa sääntely muuttaa muotoaan muun muassa erilaisten intressiryhmien

tunnistamisesta sen vaiheisiin muun muassa mahdollisissa pakkokeinotilanteissa, esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Elinkaaren eri vaiheissa tulee myös arvioitavaksi, millä keinoilla lähdesuoja on turvattu ja millä edellytyksillä se olisi missäkin vaiheessa mahdollista murtaa. Tutkielmassani elinkaari käsitteenä viittaa lähdesuojaksi kutsuttuun oikeuteen, joka toimii eräänlaisena sateenvarjona, jonka alle sijoittuvat sekä lähdesuojan piiriin kuuluvat todisteet että lähdesuojaan oikeutetun vaitiolo-oikeus.

Lähdesuoja esiintyy oikeusjärjestyksessä tietolähteen ja toimittajan sopiessa siitä, pakkokeinojen ja lähdesuojan kollisiotilanteessa sekä oikeutena ensin esitutkinnassa ja myöhemmin oikeudenkäynnissä. Myös uusilla tiedustelulaeilla ja niiden pohjalta suoritettavalla tiedustelulla on yhteys lähdesuojaan. Erityisesti toimittajat ovat nostaneet ongelmaksi tietoliikenteen, kuten puheluiden ja sähköpostiviestien, seuraamisen.²⁰² Tiedustelua ei saa kohdistaa suoraan lähdesuojan alaiseen tietoon, mutta valvontaa suoritettaessa tällaista tietoa voi päätyä viranomaiselle ennen kuin se voidaan tunnistaa lähdesuojan piirissä olevaksi. Tästä syystä sivuan myös siviili- ja sotilastiedustelulakeja, jotka nekin voivat tulla sovellettavaksi lähdesuojaan liittyen sen elinkaaren aikana.

4.2 Lähdesuoja sananvapauslaissa

Lähdesuojasta säädetään sananvapauslain 16 §:ssä. Lähdesuojalla pyritään suojaamaan erityisesti tietolähdettä esimerkiksi mahdollisilta kostotoimilta tai vahingonkorvausvaatimuksilta, jotta edellä mainituista epäkohdista jotain tietävät uskaltaisivat luovuttaa tietonsa julkisuuteen.²⁰³ Lisäksi lähdesuoja mahdollistaa kirjoittamisen nimimerkin tai salanimen suojissa, eikä esimerkiksi kustantajan tarvitse

vaikutustoimien ja tuomioistuinkäytännön myötä. Sääntelyprosessin elinkaaresta lisää esimerkiksi *Baldwin ym.* 2012, s. 47. Tämä käsite eroaa omasta käsitteestäni siten, että omassa mallissani tarkoitan elinkaarella lähdesuojaksi kutsutun oikeuden syntyä ja siihen liittyvää sääntelyä erilaisissa tilanteissa riippuen siitä, kohdistuuko esimerkiksi lähdesuojan piiriin kuuluviin tietoihin pakkokeinoja tai aloitetaanko lähdesuojaan liittyvässä asiassa esitutkintaa keskittyen siis tähän oikeuteen, kun taas Bernsteinin käsitteessä on kyse koko sääntelyn elinkaaresta. Yhtäläisyyksiäkin Bernsteinin sääntelyprosessin elinkaareen tässä tutkielmassa löytyy, sillä tutkielmassani käydään samalla läpi lähdesuojasääntelyn ja oikeuskäytännön kehitystä, mutta tämä ei kuitenkaan ole tutkielmani tutkimuskysymyksenä.

Myös Riekkinen on käyttänyt hyväksi elinkaarimallia kuvatessaan sähköisten todisteiden olemassaolon vaiheita. Oma lähestymistapani lähdesuojan elinkaariajattelussa on monella tavalla yhteneväinen Riekkisen ajatteluun sähköisten todisteiden vaiheista. Riekkisen mallissa elinkaari koskee sähköistä todistetta. Ks. *Riekkinen* 2019, s. 7–8.

²⁰² *Journalistiliitto*: Lausunto ehdotuksesta siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi 8.6.2017.

²⁰³ *Neuvonen* 2008, s. 39.

paljastaa kirjoittajan todellista henkilöllisyyttä.²⁰⁴ Lähdesuoja on siis kaksijakoinen: siihen sisältyy oikeus olla paljastamatta viestin laatijan tai viestin tietolähteen henkilöllisyyttä.²⁰⁵ Lähdesuojaan voi vedota esitutkinnassa ETL 7:8 §:n ja oikeudenkäynnissä OK 17:20.1 §:n mukaisesti. Lähtökohtaisesti kaikilla on velvollisuus todistaa, mutta lähdesuojaan vetoavan ei tarvitse vastata kysymykseen siitä, kuka on antanut hänelle viestin perusteena olevan tiedon. Joukkoviestimessä työskentelevä voi kuitenkin muilta osin olla velvollinen todistamaan, eikä lähdesuojan voida katsoa olevan oikeus vaieta kokonaan.

Kokonaisuudessaan sananvapauslain 16 §:n sisältö on seuraava:

Lähdesuoja ja oikeus anonyymiin ilmaisuun.

Yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on lisäksi oikeus olla ilmaisematta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu oikeus on myös sillä, joka on saanut mainituista seikoista tiedon ollessaan viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Velvollisuudesta ilmaista 1 momentissa tarkoitettu tieto esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä säädetään erikseen.

Sananvapauslakia edeltänyt painovapauslaki (1/1919) ei sisältänyt nimenomaista säännöstä lähdesuojasta. Painovapauslain 11 §:n (175./1966) mukaan kirjanpainaja ei saanut ilman tekijän lupaa panna painokirjoitukseen hänen nimeään, eikä julkaisija, kustantaja tai kirjanpainaja muutenkaan saanut luvatta ilmaista hänen nimeään, painokirjoituksen sisällyksestä nostetun syytteen sitä aiheuttamatta. Jos painokirjoituksen sisällöstä seurasi rikosvastuu, vastasi siitä painovapauslain mukaan rikosentekijät tai siihen osalliset. Tässä tapauksessa painokirjoituksen päätoimittaja siis viime kädessä joutui vastaamaan teosta, eikä hän ollut velvollinen ilmoittamaan kirjoittajan nimeä.²⁰⁶ Hallituksen esityksessä todettiin, että anonyymin ilmaisun ja tietolähteen suoja ei kuitenkaan välttämättä edellytä sitä, että toisen henkilön olisi oltava rikosoikeudellisessa vastuussa viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta. Esityksessä todetaan, että anonyymin

²⁰⁴ Niiranen ym. 2013, s. 123.

²⁰⁵ Korpisaari 2016, s. 143.

²⁰⁶ HE 54/2002 vp kohta 2.3.5. Anonyymin ilmaisun ja tietolähteen suoja.

ilmaisun oikeutta ja tietolähteen suojaamisoikeutta voidaan pitää toisiinsa nähden itsenäisinä oikeuksina. Painovapauslaki oli periaatteellisesti sillä kannalla, että jonkun on aina vastattava sisällöstä siitä huolimatta, ettei kirjoittajan nimeä saatukaan selvitettyä.²⁰⁷ Tultaessa 1990-luvulle painovapauslaki ei enää vastannut Suomea sitovia kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita ja vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa muotoiltua sananvapautta perusoikeutena. Lähes kymmenen vuotta kestäneen uudistusprosessin päätteeksi sananvapauslaki tuli voimaan vuonna 2004.²⁰⁸

Sananvapauslaki koskee sananvapauden käyttämistä joukkoviestinnässä ja se kattaa kaikki joukkoviestinnän muodot. Hallituksen esityksen HE 54/2002 vp mukaan lain tavoitteena on sisältö- ja teknologianeutraalisuus, jolloin lähdesuoja kattaa kaiken joukkoviestinnän televisio- ja radio-ohjelmista painettuun viestintään ja jopa verkossa julkaistuihin blogeihin. Olennaista on, että viesti on tuotu yleisön saataville.²⁰⁹ Ratkaisussa *KKO 2004:30* korkein oikeus totesi lähdesuojan ulottuvan myös yksittäisiin julkaisuihin, kuten tapauksessa käsiteltyyn Sonera-paljastuskirjaan.

Helsingin hovioikeus vahvisti ratkaisulla *R 10/53* lähdesuojan koskevan myös bloggaajia. Käräjäoikeus oli asettanut kansanedustajalle uhkasakon, koska hän oli kieltäytynyt paljastamasta blogikirjoituksensa lähteitä.²¹⁰ Lähdesuoja voi siis ulottua koskemaan myös yksittäisiä julkisesti internetissä julkaistuja viestejä. Lisäpontta teknologianeutraalisuus saa Suomen perustuslaista, jonka perusoikeusuudistuksen esitöissä todetaan, ettei sananvapautta ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, esimerkiksi painettuun sanaan, vaan sananvapaus turvataan riippumatta ilmaisemiseen tai julkistamiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä.²¹¹

Oikeus lähdesuojaan ulottuu viestin julkaisijaan ja ohjelmatoiminnan harjoittajaan sekä niihin, jotka ovat saaneet tiedon mainituista seikoista ollessaan viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.²¹² Oikeus koskee myös freelancereina toimivia sekä esimerkiksi sihteerejä. Esityksen mukaan lähdesuojaa

²⁰⁷ HE 54/2002 vp kohta 2.3.5. Anonyymin ilmaisun ja tietolähteen suoja.

²⁰⁸ Painovapauslaista ja perusoikeusuudistuksesta ks. *Tiellä sananvapauteen 2016: Sananvapauslaki sääntelemään sananvapauden käyttöä*.

²⁰⁹ Niiranen ym. 2013, s. 123.

²¹⁰ Tapauksesta tarkemmin vielä luvussa 5.

²¹¹ HE 309/1993 vp kohta Yksityiskohtaiset perustelut.

²¹² HE 54/2002 vp kohta Yksityiset perustelut 1.1.Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.

koskevien henkilöiden määrittelylle ei ole nähty tarvetta.²¹³ Tiilikka ulottaa sananvapauslain kommentaarissa lähdesuojan koskemaan myös muita kuin työsuhteisia työntekijöitä.²¹⁴ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikki julkaisu- tai ohjelmatoiminnassa mukana olleet saavat lähdesuojan oikeudet.²¹⁵ Tämän vuoksi lähdesuojan suojaamien henkilöiden piiri voi kasvaa hyvinkin suureksi. Säännöksen sanamuodosta ilmenee, että lähdesuoja koskee kaikkia yleisön saataville välitettyjen viestien laatijoita. Viestin laatijalta ei edellytetä mitään erityistä journalistista professiota, kuten esimerkiksi Saksassa, jossa lähdesuoja on sidottu ainoastaan ammattimaisten journalistien työkaluksi.²¹⁶

Sananvapauslain 16.2 §:ssä säädetään oikeudesta anonyymiin ilmaisuun. Neuvonen pitää oikeutta anonyymiin ilmaisuun ja lähdesuojaa sananvapauden keskeisinä osina yhteiskunnallisen keskustelun edistämiseksi.²¹⁷ Koska lähdesuojan käyttäminen on vapaaehtoista, on kyse oikeudesta, ei velvollisuudesta. Lähdesuojaan oikeutettu voi siis itse tehdä valinnan siitä, käyttääkö hän tätä oikeutta. Jos henkilö, jolla on vaitiolo-oikeus lähteiden suhteen päättää kuitenkin paljastaa lähteitään, ei tietojen antaja kykene estämään paljastamista. On toki mahdollista, että osapuolten välillä on sopimus, jonka rikkomisen seurauksena on mahdollista esittää vahingonkorvausvaatimuksia.²¹⁸

Neuvosen mukaan journalistien keskuudessa lähdesuojan murtamista pidetään hyvin moitittavana tekona, joten on todennäköistä, että toimittajat käyttävät oikeutta hanakasti suojellakseen lähteitään.²¹⁹ Vaaditaan luottamuksellinen suhde, jotta toimittaja saisi tietolähteen luovuttamaan salaista ja arkaluonteista tietoa. Kyseessä ei aina tarvitse olla tieto, jonka levittäminen on kriminalisoitu, vaan riittää, että paljastuminen voisi johtaa tietolähteelle jollain tavalla haitallisiin seurauksiin. Lähdesuojan murtanut toimittaja taas voi vaikeuttaa uraansa, sillä kerran suojan murtaneeseen ei välttämättä enää luoteta, ja näin hänen mahdollisuutensa saada luottamuksellista tietoa heikkenevät.²²⁰ Lisäksi seuraamuksena voi olla myös mahdollinen kantelu journalistisen alan toimijoiden

²¹³ HE 54/2002 vp kohta Yksityiset perustelut 1.1.Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.

²¹⁴ Tiilikka ym. 2013, s. 125.

²¹⁵ Tiilikka ym. 2013, s. 125.

²¹⁶ Mörä ym. 2011, s. 7.

²¹⁷ Neuvonen 2012, s. 243.

²¹⁸ Hemmo ym. 2012, s. 669 & Neuvonen 2012, s. 244.

²¹⁹ Neuvonen 2013, s. 245.

²²⁰ Tiilikka 2007, s. 130.

itsesääntelyelimeen Julkisen sanan neuvostoon ja sen ratkaisussa olevat moitteet, jos neuvosto katsoo, että alan eettistä säännöstöä on rikottu.²²¹

Lähdesuoja ei ole suinkaan ehdoton. Sananvapauslain 16.3 §:n viittaussäännöksen mukaan velvollisuus ilmaista lähdesuojan suojaama tieto esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä on säädetty erikseen. Säännös viittaa hallituksen esityksen (HE 54/2002) mukaan OK:n ja esitutkintalain niihin säännöksiin, joiden nojalla todistaja voidaan velvoittaa vastaamaan pykälässä tarkoitettuihin kysymyksiin. Käsittelen kyseisten säännösten sisältöä tarkemmin kappaleissa 4.4 ja 4.7.

4.3 Lähdesuoja Journalistin ohjeissa

Journalistin ohjeissa ohjeistetaan lähdesuojasta kohdassa 14. Ohjeiden mukaan journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu. Tilanteissa, joissa yhteiskunnallisesti merkittävien tietojen julkaisusta koituu erittäin kielteistä julkisuutta, on toimituksen suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.²²² Näin pyritään varmistamaan totuudenmukainen tietojenvälitys ja ehkäisemään lähdesuojan väärinkäyttöä.

Journalistin ohjeiden mukaan nykyään lähdetään siitä, että toimittaja sopii lähdesuojasta yhdessä tietolähteen kanssa. Lähdesuoja ei ohjeiden mukaan voi syntyä yksipuolisesti, vaan se vaatii aina kaksi osapuolta ja heidän välisensä yhteisymmärryksen, eli käytännössä sopimuksen. Sekä lähteen että toimittajan on oltava samaa mieltä siitä, että lähde saa suojan ja toimittaja sitoutuu olemaan paljastamatta tätä. Journalistin ohjeiden perusteella voidaan lähteä siitä, että toimittajan on pääsääntöisesti tunnistettava tietolähde, ennen kuin lähdesuojan voidaan katsoa syntyneen. Myös *Juholin* ja *Kuutti* pitävät lähdesuojasta sopimista tärkeänä osana journalistista työprosessia. Lähdesuojan

²²¹ Ainoa tiedossani oleva JSN:n verkkosivuilta löytyvä ratkaisu, jossa JSN on antanut langettavan tietolähteen paljastamisesta ilman tämän lupaa, on 4823/SL/12. Toimitus julkaisi juttuvihjeeksi tarkoitetun tekstin mielipidekirjoituksena ilman kirjoittajan suostumusta ja keksi kirjoitukselle nimimerkin. Ratkaisussa neuvosto totesi, ettei se voi olla varma, paljastuuko kantelijan henkilöllisyys kirjoituksesta, mutta vaara on kuitenkin ilmeinen. Lisäksi neuvoston mukaan toimituksen tapa oma-aloitteisesti ja ilman kirjoittajan lupaa muuttaa juttuvihje mielipidekirjoitukseksi ja keksiä sille kirjoittajanimimerkki on omiaan murentamaan yleisön luottamusta tiedonvälitykseen ja journalistiseen toimintaan yleensä.

²²² *Journalistin ohjeet.*

ei ole tarkoitus olla tietolähteelle kuuluva automaatio.²²³ Sopimuksessa voidaan lähteä esimerkiksi siitä, että toimittaja sitoutuu salaamaan lähteen henkilöllisyyden, mikäli annetut tiedot ovat todenperäisiä.²²⁴ Tämänkaltainen sopimus suojaa sekä tietolähdettä että toimittajaa, sillä se ehkäisee lähdesuojan väärinkäyttöä esimerkiksi perusteetonta mustamaalausta tavoiteltaessa.

Edellä esitetyn taulukon pohjalta Journalistin ohjeissa korostettiin alkuvuosina lähteen suojelua, mutta myöhemmin painotus muuttui toimittajan oikeuteen olla paljastamatta lähdettä. Nykyisessä ohjekohdassa ovat mukana molemmat, sekä oikeus että velvollisuus suojata lähdettä. Journalistin ohjeiden lähdesuojaa käsittelevä kohta on muuttunut kaikkiaan kuusi kertaa.²²⁵

Taulukko 1. Lähdesuojan kehitys Journalistin ohjeissa: ²²⁶

Lehtimiehen ohjeet 1968	”Älä paljasta uutislähdettä kun tieto on luottamuksellinen. Älä muutoinkaan paljasta uutislähdettä, ellei sitä vaadi suuri yleinen etu tai vaara, että syytön joutuisi kärsimään. Muista, että sinulla on laillinen oikeus, mutta ei laillista velvollisuutta uutislähteesi salassapitämiseen.”
Lehtimiehen ohjeet 1976	”Luottamuksellisen tiedon antajaa on suojattava.”
Lehtimiehen ohjeet 1983	”Luottamuksellisten tietojen antajaa on suojattava. Tiedotusvälineessä esiintyvän henkilöllisyyttä tai hänen käyttämänsä nimimerkkiä ei saa luvatta paljastaa”

²²³ *Juholin – Kuutti* 2003, s. 145.

²²⁴ *Neuvonen* 2013, s. 98.

²²⁵ Vuoden 1957 Etikettisäännöt Suomen sanomalehtimiehille ei sisältänyt lähdesuojaaan liittyvää ohjetta. Etikettisäännöt oli hyväksytty Suomen Sanomalehtimiesten Liitto r.y:n hallituksessa 1957. Julkisen sanan neuvostoa ei vielä tuolloin ollut perustettu.

²²⁶ *Julkisen sanan neuvosto*: Ohjeet kautta aikain.

Journalistin ohjeet 1992	”Tietolähdettä on suojattava. Luottamuksellisen tiedon antajaa ei saa ilman tämän suostumusta paljastaa. Sama koskee omassa tiedotusvälineessä nimimerkillä tai salanimellä esiintyvää henkilöä.”
Journalistin ohjeet 2005	”Journalistilla on oikeus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa. Toimituksen on kunnioitettava tätä periaatetta.”
Journalistin ohjeet 2011 (nykyinen)	<p>”Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu.</p> <p>Jos yhteiskunnallisesti merkittävien tietojen julkaisusta aiheutuu erittäin kielteistä julkisuutta, toimituksen on suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.”</p>

Yksi keskeisistä JSN:n lähdesuojaa sivuavista tapauksista on niin sanottu ”lautakasajuttu”. Syyskuussa 2009 Silminnäkiä-ohjelma kertoi, että pääministeri sai taloonsa lautoja yritykseltä, joka urakoi asuntoja Keskustan Nuorisosäätiölle. Suurin osa ohjelman väitteistä perustui avoimiin haastatteluihin ja dokumentteihin. Rakennustarvikkeita koskeva väite sen sijaan perustui nimettömään suulliseen lähteeseen. Väitteen esittäjä oli antanut Ylelle sitoumuksen siitä, että mikäli Yle tai sen toimihenkilöt jostain syystä haastettaisiin oikeuteen asiassa väitteellä, että tietolähteen antamat tiedot ovat vääriä, olisi tietolähde tarvittaessa valmis todistamaan ohjelmantekijöiden saamat tiedot oikeiksi oikeudenkäynnissä.

Neuvosto katsoi tapauksen valmistelussa, että uutisoinnin ongelmaksi jäi itse tiedon totuudenmukaisuus sekä lähteen luotettavuuden ja motiivien arviointi. Neuvosto piti ongelmallisina myös Ylen neuvostolle antamassaan vastauksessa mainittuja kahta lausuntoa, jotka ovat nimettömiä, dokumentoimattomia, eivätkä suoraan liittyneet kyseiseen rakennustarvike-erään. Valmistelussa katsottiin, että ohjelman väite on erittäin

vakava, minkä vuoksi se olisi vaatinut nimettömän lähteen vahvistukseksi esimerkiksi lisälähteen, kirjallisen dokumentin tai jonkin muun varmistuksen. Neuvosto päätyi asiassa lopulta vapauttavaan päätökseen.²²⁷

Silloisen JSN:n puheenjohtajan esitys langettavasta päätöksestä Silminnäkö-ohjelmalle hävisi päätöstä edeltävässä koeäänestyksessä. Siinä puheenjohtaja ja kaksi muuta JSN:n jäsentä oli langettavan päätöksen kannalla, mutta enemmistö äänesti vapauttavan päätöksen puolesta. Puheenjohtajalle vähemmistöön jääminen oli niin merkittävä asia, että hän ilmoitti välittömästi jättävänsä neuvoston puheenjohtajan tehtävät.²²⁸ Neuvosto katsoi lopullisessa päätöksessään, ettei se voi käytettävissä olevin keinoin arvioida lähteen kertomuksen luotettavuutta.²²⁹ Neuvosto arvioi Ylen toimintaa siten, että Yle oli suhtautunut lähteeseen kriittisesti ja huomionnut lähteen mahdolliset poliittiset kytkennät vahingoittamistarkoituksen poissulkemiseksi. Neuvoston mukaan Ylen vastauksesta kävi ilmi, että Yle ei ole luvannut lähteelle täydellistä lähdesuojaa, vaan häneltä on pyydetty kirjallinen suostumus lähdesuojan murtamiseen mahdollisessa kunnianloukkausoireidenkäynnissä. Tässä oikeudenkäynnissä lähteellä olisi ollut velvollisuus pysyä totuudessa. Neuvosto myös totesi, että lähdesuojan merkityksen huomioon ottaen oli hyväksyttävää, että lähteelle on luvattu suoja aina oikeudenkäyntiin asti. ”Lähdesuoja menettäisi merkityksensä kokonaan, jos sen pystyisi murtamaan tekemällä kantelun neuvostolle.”²³⁰

Pääministerin lautakasa -uutisointi ja siitä tehdyt kantelut johtivatkin lopulta siihen, että Journalistin ohjeita tarkennettiin lähdesuojasta sopimisen osalta. Samalla Journalistin ohjeiden kohtaan 14 tehtiin lisäys, jonka mukaan ”jos yhteiskunnallisesti merkittävien

²²⁷ Ylen uutisointi sai osakseen laajaa kritiikkiä huolimatta neuvoston antamasta vapauttavasta päätöksestä. Muun muassa EU:n entinen oikeusasiamies Jacob Söderman piti luokattomana sitä, että istuvasta pääministeristä esitetään rankka väite, jota ei tueta muutoin kuin tuomalla esille, että lähde on valmis todistamaan oikeudessa. Ks. *Suomen kuvalehti* 2009: Lähdesuoja: Tästä nimettömien lähteiden käytössä on kyse.

²²⁸ *Yle Uutiset* 2009: Silminnäköjälle vapauttava päätös - Hyvärinen eroaa.

²²⁹ Rydenfelt on esittänyt mahdollisuudeksi laajentaa lähdesuoja koskemaan myös JSN:n jäseniä. Tilanteissa, joissa tietolähteen ulkopuolista aineistoa ei ole, lähdesuojan käyttöä pitäisi voida arvioida ulkopuolelta väärinkäytösten estämiseksi. Toimittaja voisi pyytää lähteen suostumusta siihen, että hänen henkilöllisyytensä ja hänen antamansa tiedot tulevat tarvittaessa myös JSN:n tietoon. Rydenfelt katsoi, että lainsäädännössä lähdesuoja tulisi tällaisessa tilanteessa ulottaa sellaisiin arviointi- ja asiantuntijaelimiin, joiden sääntöihin tai periaatteisiin julkaisu on sitoutunut. Sananvapauslain nykyinen sanamuoto ulottaa lähdesuojan viestin julkaisijaan palvelussuhteessa oleviin. Ks. *Etiikka* 2014: Lähdesuojan raoista.

²³⁰ *Julkisen sanan neuvoston ratkaisu 4193, 4199/YLE/09.*

tietojen julkaisusta aiheutuu erittäin kielteistä julkisuutta, toimituksen on suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu”. Tällä haluttiin viestiä siitä, että hyvään journalistiseen tapaan kuuluu hakea vahvistusta nimettömiltä tietolähteiltä saatuihin tietoihin myös muualta, jotta journalismi ylipäättään näyttäytyy yleisölle uskottavana.²³¹

Eräs toinen huomattava lähdesuojan sopimista koskeva ratkaisu on MTV:n uutisoinnista liittyen Kotteri Perhonen -nimimerkillä esiintyneeseen poliisiin 20.11.2014.²³² MTV Uutiset oli saanut nimettömän vihjeen keskusrikospoliisin terrorisminvastaisesta operaatiosta. MTV julkaisi vihjeen perusteella asiasta uutisen. Tämän jälkeen lähde ilmoitti, että jatkossa hän haluaa vuodoistaan pienen palkkion. MTV kieltäytyi palkkion maksamisesta ja päätyi uutisoimaan rahastusyrityksestä. MTV ilmoitti lähteelle tekevänsä rahastusaikeesta uutisen ja pyysi tätä kommentoimaan asiaa. Kommenttia ei tullut, joten uutinen julkaistiin ilman sitä. Asiasta kanneltiin JSN:oon. Kantelun mukaan tietolähteelle oli luvattu lähdesuoja. Toimittaja oli vastannut tietolähteelle seuraavasti: ”Suhtaudun lähdesuojaan erittäin vakavasti, joten sen suhteen voit olla huolehti. Turvallisin tapa käydä keskustelua on tavata ja puhua kasvokkain. Minut saa myös puhelimitse kiinni.”²³³

MTV:n vastaava päätoimittaja katsoi kantelua koskevassa vastauksessaan, ettei lähdesuojaa syntynyt, koska tietolähde ei reagoanut ehdotuksiin tapaamisesta tai puhelinsoitosta. JSN asettui ratkaisussaan päätoimittajan kannalle. Neuvoston kannan mukaan osapuolet eivät voineet sopia lähdesuojasta, koska uutisvihjeen antanut virkamies pysyi tuntemattomana eikä suostunut edes keskustelemaan toimituksen kanssa. Neuvoston mukaan toimittajan yleisluontoinen vakuutus suhtautumisesta lähdesuojaan vakavasti ei voi olla molempia osapuolia sitova sopimus. Neuvoston perustelujen mukaan toimituksen tulee tietää, kenelle lähdesuoja on annettu ja mistä syystä. Lisäksi se painotti, että toimitusten velvollisuus on huolehtia siitä, että osapuolet ymmärtävät lähdesuojasopimuksen syntyneen ja varmistettava, ettei tietolähteelle jää asiassa

²³¹ Tätä on avattu mm. JSN:n päätöksessä 6704/YLE/17.

²³² JSN:n päätös 5660/TV/14.

²³³ *MTV Uutiset* 2014: Ilmainen maistiainen – näin uutisilla yritettiin rahastaa.

väärinkäsityksen mahdollisuutta. Neuvosto katsoi, ettei MTV ollut rikkonut lähdesuojaa uutisoidessaan rahastusyriytyksestä, koska suojasta ei ollut sovittu.²³⁴

Lähteen paljastaminen tilanteessa, jossa osapuolet ovat sopineet suojasta, voi johtaa paljastaneeseen toimittajaan kohdistuvaan vahingonkorvausvaatimukseen sopimusrikkomuksen seurauksena. Sopimusrikkomuksissa vahingonkorvaus on yksi oikeuskeinoista, joita toinen osapuoli voi käyttää oikeuksiensa turvaamiseen.²³⁵ Toisaalta tietolähteen epärehellinen toiminta voi johtaa jopa eettiseen velvollisuuteen purkaa lähteen kanssa tehty luottamuksellisuussopimus.²³⁶ Tilanteet, joissa toimittaja olisi paljastanut lähteensä luvattuaan tälle ensin lähdesuojan, ovat kuitenkin erittäin harvinaisia.²³⁷

Julkisen sanan neuvosto antoi vuonna 2018 lausuman 6736/L/17 sananvapauden merkityksestä sekä journalistin ohjeiden ja lainsäädännön suhteesta. Lausumassa otettiin kantaa kysymyksiin, voiko journalisti rikkoa lakia sananvapauden nimissä ja voiko journalisti julkaista tietoja salaisiksi määritellyistä asiakirjoista.²³⁸ Neuvosto totesi lausumassa, että journalistin tulee työssään noudattaa Journalistin ohjeita, mutta myös lakeja. Se kuitenkin katsoi, että yleisön tiedonsaantioikeuden varmistaminen voi poikkeustapauksissa edellyttää journalistilta toimintaa, joka saattaa olla myöhemmin tulkittavissa lainvastaiseksi. Neuvoston mukaan tämä voi tulla kyseeseen erityisesti kahdessa tilanteessa: joko lähdesuojan turvaamiseksi poikkeustilanteissa tai kun kyse on yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon julkaisemisesta.

Neuvosto muistutti, että lähdesuoja on sananvapauden ja demokratian kannalta äärimmäisen tärkeä, koska se antaa mahdollisuuden julkaista sellaista yhteiskunnallisesti tärkeää tietoa, joka muuten pysyisi salassa. Vaikka lähdesuoja onkin huomioitu sananvapauslaissa, ei lain antama suoja toimittajalle ja lähteelle ole täydellinen.

²³⁴ JSN:n päätös 5660/TV/14.

²³⁵ Hemmo ym. 2004, verkkoaineisto, luku 13. Sopimusperusteinen korvausvastuu

²³⁶ Juholin – Kuutti 2003, s. 145.

²³⁷ Mäntylä 2008, s. 117.

²³⁸ Lausunnon laatimisen taustalla vaikuttivat JSN:lle tullut Helsingin Sanomien viestikoekeskusuutisointia koskenut kantelu sekä siihen liittynyt julkinen keskustelu.

Kannanotossa keskeisenä nostettiin esille, että julkaiseminen tai tiedonhankinta, jonka voi tulkita rikkovan lakia, voi olla Journalistin ohjeiden mukaan perusteltua poikkeustapauksissa, joissa on kyse merkittävän yhteiskunnallisen tiedon julkaisemisesta tai epäkohdan paljastamisesta. Journalistin tehtävänä on julkaista tietoa ja usein löytyy tahoja, jotka haluaisivat estää tietojen julkaisemisen. Vastuullisuuden osalta neuvosto korostikin, ettei journalisti saa rikkoa Journalistin ohjeiden yksityisyyden suojaa koskevaa kohtaa.²³⁹ Neuvoston mukaan juridisesta näkökulmasta esimerkiksi viranomaisten salassapitosäännökset koskevat ensisijaisesti tiedon lähdettä eivätkä journalistia. Rikoslain näkökulmasta muun muassa turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:7) ja tuottamuksellinen turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:8) voisivat tulla kuitenkin nimikkeinä tulla sovellettaviksi myös aineistoa julkaisevaan journalistiin.²⁴⁰

4.4 Lähdesuoja pakkokeinolaissa

Pakkokeinolaki (806/2011, PKL) sisältää kieltoja liittyen takavarikoimiseen ja jäljentämiseen sekä kuunteluun ja katseluun. PKL 7:3 § viittaa suoraan OK 17:20 §:n tarkoittamaan henkilöön,²⁴¹ jonka hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin. PKL 10:52 § taas sisältää kiellon hankkia lähdesuojan suojaamia tietoja kuuntelulla tai katselulla. Lähdesuojaa ei siis voi kiertää esimerkiksi telekuuntelulla tai hankkimalla samat tiedot jollain muulla vastaavalla tavalla.²⁴² PKL:n kiellot vastaavat lähdesuojaa sekä eräitä vapautensa menettäneitä koskevin poikkeuksin OK:ssa säädettyjä todistamiskieltoja tai vaitiolo-oikeuksia.

PKL:n tarkoittamat etsinnät jakautuvat yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään.²⁴³ Yleinen kotietsintä tarkoittaa RL 24:11:ssä tarkoitettussa kotirauhan suojaamassa paikassa tehtyä etsintää. PKL:n 8 lukuun sisältyy säännöksiä erityisestä kotietsinnästä. Erityinen kotietsintä eroaa muista etsinnöistä siinä, että siitä päättää

²³⁹ *Journalistin ohjeet*, kohta 27 ja 30.

²⁴⁰ Ks. *Ollila Edilex* 2018.

²⁴¹ Smash Asem –mielenosoituksen yhteydessä kiinniotetun Suomen Kuvalehden valokuvaajan kameraa tai kuvamateriaalia ei otettu lähdesuoja huomioon ottaen takavarikkoon. Oikeusasiamiehen päätös (28.11.2007) *Dnro 1836/2/07*.

²⁴² *HE 222/2010 vp*. Lisäksi *Tiilikka ym.* 2013, s. 126 & *Vuorenpää Oikeustieto* 2009, s. 24.

²⁴³ *Fredman DL* 2014, s.157.

tuomioistuim, mutta kiiretilanteessa tai etsinnän jo alettua päätöksen voi tehdä myös pidättämiseen oikeutettu virkamies.²⁴⁴ Sääntelyn tarkoituksena on ollut estää se, että etsinnässä takavarikoidaan aineistoa, joka sisältää salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja.²⁴⁵ Muut paikat jäävät paikanetsinnän piiriin.²⁴⁶ Takavarikkokiello tarkoittaa sitä, ettei kyseessä olevasta kohteesta ilmeneviä tietoja voi käyttää edes tutkinnan tai muun poliisitoiminnan suuntaamiseen.²⁴⁷ Tämän kiellon tarkoitus on estää tiedon tuleminen viranomaisen tietoon.²⁴⁸ Sen estämiseksi PKL 8:7:n mukaan erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintävaltuutettu, joka huolehtii siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu edellä kuvatuunlaiseen tietoon. PKL 8:5,4:n mukaan erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintävaltuutetun läsnäoloa. Etsintävaltuutetuksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka asiantuntemuksensa ja käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintävaltuutettuna kyseessä olevassa tapauksessa.²⁴⁹

Laite-etsinnällä tarkoitetaan PKL 8:20:n mukaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää. Kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan kotietsinnän yhteydessä, siihen sovelletaan PKL 8:28:n mukaan kyseistä paikkaetsintää koskevia säännöksiä. Jos laite-etsinnän kohteeksi voidaan olettaa päätyvän takavarikkokiellon alaista aineistoa, kyseessä on erityisen kotietsinnän kaltainen pakkokeino.²⁵⁰ Jos toimittajan PKL 8:20 §:n tarkoittamaan tekniseen laitteeseen, kuten vaikkapa kameraan, haluttaisiin kohdistaa laite-etsintä, edellyttäisi tämä etsintävaltuutetun käyttöä ja laite-etsinnän suorittaminen olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi kiiretilanteita lukuun ottamatta.²⁵¹

Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten haltuun otetaan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja sisältävää aineistoa

²⁴⁴ Fredman DL 2014, s.155.

²⁴⁵ PeVL 66/2010 vp s. 5.

²⁴⁶ Fredman DL 2014, s.157.

²⁴⁷ Fredman DL 2014, s.156.

²⁴⁸ Fredman DL 2014, s.156.

²⁴⁹ Fredman DL 2014, s.169.

²⁵⁰ Fredman DL 2014, s.158.

²⁵¹ Fredman DL 2014, s.158.

etsintävaltuutetun vastustuksesta huolimatta, mainittua aineistoa ei saa enemmälti tutkia ja se on sinetöitävä.²⁵² Toimittaja voi kuitenkin tuomaria sitovalla tavalla ilmoittaa suostuvansa siihen, että kotietsinnässä sinetöity aineisto saadaan takavarikoida ja hyödyntää esitutkinnassa, koska lähdesuojassa on kysymys oikeudesta, josta voi luopua.²⁵³

4.5 Lähdesuoja esitutkinnassa

Esitutinnan osalta lähdesuojasta säädetään esitutkintalain (805/2011, ETL) 7:8 §:ssä. Esitutkinnassa lähdesuoja on oikeudenkäyntiä vahvempi, ja se voidaan ETL 7:8.2,2:n mukaan murtaa vain, kun kyseessä on törkeä rikos, josta RL:ssä säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Esitutkinnassa lähdesuojaa ei, toisin kuin oikeudenkäynnissä, voi murtaa salassapitovelvollisuuden rikkomisen perusteella. Tämän vuoksi lähdesuojan piirissä olevalta henkilöltä ei voida takavarikoida esitutinnan aikana asiakirjaa, joka paljastaisi tietolähteen. Tämä perustuu siihen, että tällaista henkilöä ei voida velvoittaa tietolähteen paljastamiseen ennen kuin syyttäjä on pystynyt muuten ilmenneiden todennäköisten syiden tuella kohdistamaan salassapitorikosta koskevan syytteen tiettyyn henkilöön.²⁵⁴ Lähdesuoja ei ole enää voimassa oikeudenkäynnissä, jos syyttäjä on nostanut syytteen salassapitorikoksesta. Syytteen tueksi tarvittavat todennäköiset syyt on kuitenkin löydettävä jollain muulla tavalla kuin takavarikoimalla tietoja toimittajan hallusta tai toimituksen tiloista.²⁵⁵ Syytteen nostamisen jälkeen toimittaja sen sijaan olisi pääkäsittelyssä velvollinen vastaamaan lähdetä koskevaan kysymykseen siitä riippumatta, onko syytettynä tietolähde vai ei.²⁵⁶

²⁵² Asiasta on olemassa tuoretta KKO:n oikeuskäytäntöä, jonka sisällöllistä merkitystä suhteessa lähdesuojaan käsitellen tarkemmin luvussa neljä. Helsingin Sanomien viestikookeskukseen liittyneen paljastusuutisoinnin yhteydessä keskusrikospoliisi teki etsinnän toisen jutun kirjoittaneen toimittajan kotiin. Toimittajalta takavarikoitiin muun muassa tuo tietokone sekä erilaisia laitteita ja tallennuslaitteita. Toimittajat veivät kotietsinnän lainmukaisuuden tuomioistuimen arvioitavaksi. Helsingin hovioikeus katsoi, että käytetyille pakkokeinoille oli ollut turvallisuussalaisuuden paljastamista koskevan rikosepäilyn johdosta pakkokeinoina mukaiset edellytykset. Vaikka takavarikoidut esineet sisälsivät toimittajan mukaan lähdesuojan alaista tietoa, takavarikot oli voitu suorittaa, koska tällaisen tiedon irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ollut takavarikkoja suoritettaessa mahdollista. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden päätöksen lopputulosta ennakkopäätöksellään *KKO 2019:67*. Päätöksessä *KKO 2019:112*, joka liittyi samaan erityiseen kotietsintään, Korkein oikeus katsoi, että takavarikoitu aineisto sisälsi sellaista tietoa, joka voisi johtaa lähteen tunnistamiseen ja sinetöidyn aineiston takavarikoiminen tai jäljentäminen käytettäväksi rikosasian todisteena on pakkokeinoina luvun 3 §:n 1 momentin nojalla kiellettyä.

²⁵³ *Fredman DL 2014*, s.162.

²⁵⁴ *Fredman 2013*, s. 506–507.

²⁵⁵ *Fredman 2013*, s. 506–507.

²⁵⁶ *Helminen ym. 2012*, s. 916.

Esitutkintalakia koskevan hallituksen esityksen mukaan todistamisesta kieltäytymiseen liittyvillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla ei ole merkitystä, ellei todistaja ole niistä tietoinen.²⁵⁷ ETL 7:10.4:n mukaan todistajalta tulee tiedustella sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat kieltäytymään todistamasta. Ammatissa toimivat toimittajat ovat todennäköisesti tietoisia oikeudesta lähdesuojaan, mutta lähdesuoja turvaa myös ei-ammattimaisten toimijoiden sekä toimitustyötä tukevan henkilöstön lähdesuojan. Tämän säännöksen sisältö toteuttaa muun muassa Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa esitettyjä periaatteita.²⁵⁸

Esitutkinnassa tutkinnanjohtajan on tehtävä hakemus tuomioistuimelle lähdesuojan murtamisesta. Tuomioistuin voi myöntää luvan, jos kyseessä on riittävän törkeä rikosepäily ja lähdesuojan murtamisella on mahdollista saada välttämättömiä tietoja rikoksen selvittämiseksi.²⁵⁹ Rajaus niin sanottuihin ylitörkeisiin rikoksiin tekee lähdesuojasta erityisen vahvan.²⁶⁰ Arvioin, että ylitörkeät rikokset yhdistettynä lähdesuojaan ovat ainakin kotimaisessa kontekstissa hyvin harvinaisia, mikä osittain selittäisi lähdesuojan murtamiseen liittyvän oikeuskäytännön vähyyttä. Ylitörkeiden rikosten kohdalla myös kynnys lähdesuojan myöntämiseen toimittajan puolesta on todennäköisesti eettisesti arvioiden erittäin korkealla.

4.6 Lähdesuoja ja tiedustelulainsäädäntö

Siviili- ja sotilastiedustelulait (tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettu laki (582/2019) ja sotilastiedustelusta annettu laki (590/2019)) lisäsivät merkittäväällä tavalla suomalaisviranomaisen työkaluja ja toimintatapoja. Tiedustelulakeihin liittyvän uudistuksen tavoitteena oli se, että viranomaiset pystyisivät entistä paremmin

²⁵⁷ HE 222/2010 vp. s. 219.

²⁵⁸ CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7. s. 1–2.

²⁵⁹ Neuvonen 2013, s. 95.

²⁶⁰ Ratkaisussa KKO 2009:88 lähdesuojaa arvioitiin törkeää kunnianloukkausta koskevassa oikeudenkäynnissä. Tapauksessa ratkaistiin kustannusyhtiön toimitusjohtajan oikeudesta kieltäytyä todistamasta törkeää kunnianloukkausta koskevassa esitutkinnassa. Syyttäjä olisi halunnut käyttää kustantajan keskusrikospoliisille luovuttamia ja salassa pidettäväksi määrättyjä kirjeitä todisteena internetissä julkaistun kirjan kirjoittajan henkilöllisyydestä. KKO katsoi, että kun kirjeillä pyrittiin todistamaan lähdesuojan piiriin kuuluvia seikkoja, olisi niiden käyttäminen tarkoittanut kustantajan lähdesuojan murtamista tavalla, joka ei olisi ollut hyväksyttävä. Tapauksen ratkaisu alleviivaa lähdesuojan voimakasta painoarvoa ja osoittaa myös käytännössä, ettei lähdesuojaa kyettä murtamaan edes törkeää kunnianloukkausta koskevissa tapauksissa. Käsitellen ennakkopäätöstä tarkemmin luvussa viisi.

paljastamaan ja estämään kansallista turvallisuutta uhkaavia hankkeita ja antamaan valtionjohdolle aiempaa laadukkaampaa tietoa aiempaa nopeammin. Uudistuksen yhteydessä toimittajat ilmaisivat huolensa siitä, mitä aiempaa laajemmat toimivaltaisuudet tarkoittavat lähdesuojan kannalta.²⁶¹

Siviilitiedustelulain 12 §:n mukaan tiedustelua ei saa kohdistaa tietoon, josta viestinnän jommallakummalla osapuolella tai tiedon tallentajalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta OK 17 luvun 13, 14, 16 tai 20 §:n taikka 22 §:n 2 momentin nojalla. Siviilitiedustelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 202/2017 vp) mukaan tämä tarkoittaa telekuuntelua, telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua. Myös paikkatiedustelu paikassa, jossa tiedustelun kohteeksi on syytä olettaa joutuvan lähdesuojan suojaamaa tietoa, on kielletty.

Tiedustelukiello ei hallituksen esityksen perusteella tarkoita yleisesti esimerkiksi toimittajan ammatissa toimivia, vaan ainoastaan niitä nimenomaisia tietoja, joista henkilöillä OK:n asianomaisten säännösten mukaan on velvollisuus tai oikeus olla todistamatta. Tiedustelukiellojen noudattaminen siten, että tietoliikenteestä ei lainkaan kerättäisi kiellojen piiriin kuuluvia tietoja, ei ole teknisesti mahdollista. Tämä siis tarkoittaa, ettei lähdesuojan suojaamaa tietoa ole mahdollista rajata etukäteen aukottomasti tiedustelun ulkopuolelle. Etenkin tämä oli keskeisiä seikkoja, joihin lähdesuojan puolesta huolissaan olleet tahot kiinnittivät huomionsa.

Hallituksen esityksessä todetaan, ettei tietoliikennetiedustelun hakuheitoja yleensä voida muodostaa siten, että ne tunnistaisivat tiedustelukiellon alaisen viestin tai tiedon ja estäisivät sen pääsyn jatkokäsittelyyn ohjautuvaan aineistoon.²⁶² Lain 15 §:ssä säädetään tästä johtuen velvollisuudesta hävittää tiedustelukiellon alaiset viestit ja tiedot viipymättä, kun niiden luonne on käynyt ilmi. Esitöiden mukaan hävittämisvelvollisuus on ehdoton eikä siitä ole säädetty poikkeuksia. Hävittämisvelvollisuudesta seuraa myös ehdoton kiello hyödyntää tai käyttää tällaisia viestejä tai tietoja mitään tarkoitusta varten. Sotilastiedustelulaki sisältää samansisältöiset kiellot tiedustelun kohdistamisesta

²⁶¹ *Journalisti* 2019: Kuka suojaa lähdesuojaa?, Journalistiliitto 2019: Lähdesuoja pitää huomioida uudessa tiedustelulaissa ja Journalistiliitto 2018: Tiedustelulaki voi johtaa lähdesuojan murtumiseen.

²⁶² *HE 202/2017 vp*, kohta 3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.

lähdesuojan suojaamaan tietoon. Laissa viitataan OK 17 luvun 20 §:ään tiedustelun kohdistamisen, jäljentämisen ja paikkatiedustelun kieltämisen osalta.²⁶³

Molempien tiedustelulakien mukaan paikkatiedustelua ei saa kohdistaa tilaan, jossa tiedustelun kohteeksi on syytä olettaa joutuvan lähdesuojan suojaamaa tietoa. Tämä on tulkittavissa siten, että tiedustelua ei voida kohdistaa toimitusten tiloihin. Koska journalisteihin kohdistuvaa tiedustelua ei ole kategorisesti kielletty ja teknisesti ei ole mahdollista rajata lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa ennalta valvottavasta tietoliikenteestä, on mahdollista, että tällaista tietoa voi päätyä tiedustelua harjoittavan viranomaisen haltuun. Tällainen tieto olisi hävitettävä, mutta sitä ennen tieto olisi tunnistettava lähdesuojan piiriin kuuluvaksi. Siviilitiedustelulain 20 §:n mukaan velvollisuutta tietoliikennetiedustelun ilmoittamisesta ei ole, jos tieto on hävitetty lain 9 §:n 2 momentin²⁶⁴ tai 15 §:n perusteella.²⁶⁵

4.7 Lähdesuoja oikeudenkäymiskaarissa

Oikeudenkäymiskaaren 17 luku käsittelee todistelua. Todistaminen on Suomessa kansalaisvelvollisuus: jokainen on OK 17:9 §:n mukaan velvollinen saapumaan tuomioistuimeen kuultavaksi todistajana sekä luovuttamaan esineen tai asiakirjan tai sallimaan katselmuksen. OK:ssa säädetään myös, milloin henkilöllä on velvollisuus tai

²⁶³ Sotilastiedustelulain 79 §:n 3 momentin mukaan tiedustelukielto koskee sellaista viestintää, joiden lähettäjä ja vastaanottaja ovat fyysisesti Suomessa sillä hetkellä, kun viestintä tapahtuu. Tämän vuoksi tietoliikennetiedustelu ei olisi keino seurata Suomen sisäpuolelta tulevia uhkia, vaan hankkia tietoa kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvista vakavista ulkoisista uhkista. Internetin toimintaperiaatteiden vuoksi viestejä ei ole helppo määrittellä rajojen sisäpuolella lähetettäviin ja rajat ylittäviin viesteihin. Suomen sisäpuolella lähetetty viesti voi siirtyä useiden valtioiden alueilla oleville servereille ennen kuin se ohjataan vastaanottajalleen.

²⁶⁴ Jos tuomioistuin katsoo, että 4 §:n mukaisia edellytyksiä tietoliikennetiedustelulle ei ole ollut, on tietoliikennetiedustelun käyttö lopetettava välittömästi sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot heti hävitettävä. Jos tuomioistuin katsoo, että 1 momentissa tarkoitettu päätös on ollut joltain muulta osin virheellinen, on tietoliikennetiedustelun käyttö välittömästi lopetettava siltä osin kuin tuomioistuimen päätöksessä sitä edellytetään sekä tietoliikennetiedustelulla saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot samoilta osin viipymättä hävitettävä. Tieto saadaan kuitenkin säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuun rekisteriin poliisilain 5 a luvun 46 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin.

²⁶⁵ Journalistiliitto ilmaisi huolensa lainsäädäntövaiheessa siitä, että tiedon salassapitoa ei tässä tilanteessa kyettäisi takaamaan. Huolena oli myös se, että lähdesuojan turvaaman tiedon käsittely ei lakiesityksen mukaan tulisi käytännössä tiedustelun kohteena olevan journalistin tietoon. Tämän vuoksi liitto katsoi, ettei käytettävissä ole oikeussuojakeinoja, eikä myöskään lähdetä voitasi suojata.²⁶⁵ Ks. *Journalistiliitto: Lausunto ehdotuksesta siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi* 8.6.2017. Myös päätoimittajien yhdistys oli huolissaan siitä, että lähdesuojan piiriin kuuluvan tiedon joutumisesta vahingossa tiedustelun kohteeksi ei edellytettäisi ilmoittamisenettelyä. Ks. *Päätoimittajien yhdistys PTY 2019: Päätoimittajien kannanotto lähdesuojan turvaamiseksi tiedustelulainsäädännössä*.

oikeus kieltäytyä todistamasta.²⁶⁶ Viittaus lähdesuojaan sisältyy OK 17:20:ään, joka on sananvapauslain 16.3:n oikeudenkäyntiin viittaama erityissäännös. Lähde- ja anonymiteettisuoja koskevat säännökset liitettiin OK 17 lukuun vuonna 1966.²⁶⁷ Säännöstä on sittemmin uudistettu useita kertoja. Säännöksen mukaan yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta. Kokonaisuudessaan OK 17:20 (12.6.2015/732) on seuraava:

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Tuomioistuimien voi velvoittaa I momentissa tarkoitettujen henkilöiden todistamaan, jos syyttäjät ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee salassapitovelvollisuuden rikkomista rangaistavaksi säädettyllä tavalla.

Oikeudenkäymiskaaren sanamuoto viittaa oikeuteen kieltäytyä todistamasta, kun taas sananvapauslaissa käytetty muoto viittaa laajemmin oikeuteen olla ilmaisematta viestin perusteena olevien tietojen antajan henkilöllisyyttä. Tämän eron voi tulkita perustuvan

²⁶⁶ Linna 2019, s. 80.

²⁶⁷ Suomi oli tuolloin toiseksi viimeinen Pohjoismaa, joka sai lakisäätetyn lähdesuojan. Islannissa lähdesuojasta säädettiin laissa vuonna 2011. Tuolloin Islannissa otettiin käyttöön Icelandic Modern Media Initiative -tiedonvapauslainsäädäntö (IMMI), jonka tavoitteena oli vaatimattomasti maailman paras sananvapauslainsäädäntö. Lainsäädäntöhankkeen sisältö tuotettiin yhteisöllisesti muun muassa journalistien, aktivistien ja lakimiesten voimin. Hankkeessa painotettiin tietoon pääsyn ja tiedonvälityksen vapautta, lähdesuojaa, tietovuotajien suojaa ja suojaa mielivaltaisilta syytteen asettamisilta. Ks. Tiellä sananvapauteen 2016: Islanti – maailman paras tiedonvapauslainsäädäntö.

Ennen OK 17 luvun uudistamista lähdesuojaan verrattavia anonymiteettisuoja koskevia säännöksiä oli sisällytynyt varsinaisesti vain painovapauslakiin. Mäntylä pitää suomalaisen lähdesuojalainsäädännön isänä professori *Kaarlo Kairaa*, joka oli jo vuonna 1954 esittänyt, että Suomi oli lainsäädännöllisesti jäänyt jälkeen muun muassa Ruotsista puuttuvan lähdesuojan vuoksi. Kaira käsitteli aihetta esitelmässään pohjoismaisessa lakimieskonferenssissa Osllossa vuonna 1954. (Ks. *Möra ym.* 2011 s. 31)

Kairan mukaan lehdistön ja tiedon vapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan peruseriaa- teista. Tietolähteen tai kirjoittajan anonymiteetti mahdollistaisi julkisen keskustelun monipuolisuuden. Esimerkiksi virkamiehen olisi mahdollista kritisoida valtion toimintaa vailla pelkoa virkansa puolesta. Anonymiteetti ei kuitenkaan tosiasiallisesti toteutuisi, jos poliisit ja syyttäjät voisivat selvittää, mistä julkaistut tiedot ovat peräisin. (Ks. *Kaira* 1954 s. 7–11)

Kaira nosti esille myös kysymyksen siitä, pitäisikö anonymiteettisuoja luoda oikeus vai velvollisuus ja kenelle se kuuluisi, toimittajalle vai lähteelle. Hän päätyi siihen, että olisi lainsäädännöllinen ratkaisu kumpi vain, tulisi oikeuden pysyä anonyyminä ja oikeuden olla ilmaisematta lähteen henkilöllisyyttä kuitenkin vastata sisällöllisesti toisiaan. Rajanvetoa olisi tehtävä myös sen suhteen, tulisiko anonymiteettisuoja olla tiukasti säänneltyä, vai pitäisikö tuomioistuimella olla laajat mahdollisuudet harkintaan tapauskohtaisesti. (Ks. *Kaira* 1954 s. 37–38.)

sille, että OK koskee nimenomaan todistamista oikeudenkäynnissä, kun taas sananvapauslaki käsittelee lähdesuojaa laajemmin. Lähde- ja anonymiteettisuoja on kyse vaitiolo-oikeudesta, ei velvollisuudesta.²⁶⁸ Toimittajille kuuluva lähdesuoja on poikkeus todistamisvelvollisuudesta. Yleensä oikeus kieltäytyä todistamasta on OK 17 luvun mukaan liittynyt joko lähiomaisen asemaan tai professioihin, joihin kuuluu salassapito-oikeuksia.²⁶⁹

Hormian mukaan todistusoikeus on vanhastaan erotettu muodolliseen ja aineelliseen todistusoikeuteen. Muodolliseen kuuluvat säännökset järjestävät itse todistusmenettely, kun taas aineelliseen todistusoikeuteen kuuluvat ne määräykset, jotka ”säännöstyvät todistajan (ja asiantuntijan) vaitiolo-oikeuden ja vaitiolo-velvollisuuden”.²⁷⁰ Tässä jaottelussa lähdesuoja kuuluu jälkimmäiseen. Todistajan vaitiolo-oikeus johtaa relatiiviseen todistuskeinokieltoon²⁷¹, kun todistaja toteuttaa vaitiolo-oikeutensa oikeusvaikutuksellisin keinoin.²⁷² Tämä tarkoittaa sitä, että lähdesuojan vaitiolo-oikeudesta tulee todistuskeinokielto siinä vaiheessa, kun lähdesuojaan vedotaan.

Todistamiskiellot on yleensä jaettu kolmeen ryhmään: todistusteemakieltoon, todistuskeinokieltoon ja todistusmetodikieltoon.²⁷³ Todistusteema kieltää tiettyyn tosiseikkaan kohdistuvan todistelun, toisin sanoen vastaa siihen, mitä ei saa todistaa. Tulkintani mukaan lähdesuojan kontekstissa tämä on ymmärrettävissä esimerkiksi kysymyksinä, joihin kieltäytymiseen oikeutettu ei voi vastata paljastamatta tietolähteen tai viestin laatijan henkilöllisyyttä, kuten tapauksessa *KKO 2004:30*. KKO totesi ratkaisussaan, että jos todistajan tiedossa ei ole tietolähteen tai viestin laatijan henkilöllisyyttä, hänellä on periaatteessa velvollisuus antaa tästä totuudenmukainen vastaus.²⁷⁴ Todistusteemakiellon näkökulmasta tämä tulkinta voi kuitenkin olla ongelmallinen siinä mielessä, että tietolähteen henkilöllisyys voi paljastua muulla tavoin, esimerkiksi tietovuotoon liittyvillä sisäisillä tutkimuksilla tai siten, että tietolähde itse

²⁶⁸ *Viljanen* 2012, s. 633.

²⁶⁹ Ammattiin liittyviä todistamiskielloja ovat ao. pykälässä tarkemmin määritellyin edellytyksin mm. virkamies (OK 17:12), oikeudenkäyntiasiamies (OK 17:13), lääkäri (OK 17:14) ja pappi (OK 17:16).

²⁷⁰ *Hormia* 1978, s. 79.

²⁷¹ Todistuskeinoja ovat Pölösen mukaan muun muassa tunnustaminen, asianosaisen passiivisuus, henkilötodistelu, asiantuntijatodistelu, kirjalliset todisteet sekä katselmus. Ks *Pölönen – Tapanila* 2016, s.345-449.

²⁷² *Hormia* 1978, s. 94.

²⁷³ *Pölönen* 2001, s. 182.

²⁷⁴ *KKO 2004:30* kohdat 19–21 sekä päätöslauselma.

ilmoittautuisi. Lähdesuojan piiriä, oli tämä kieltäytymiseen oikeutettu luonnollinen henkilö tai esimerkiksi tietolähteen henkilöllisyyden paljastavia tietoja sisältävä tallenne, todistusteemakielto joka tapauksessa koskisi.²⁷⁵

Todistuskeinokiello estää jollakin todistuskeinolla tapahtuvan todistelun. Tämä tarkoittaa keinoja, joilla sinänsä sallitustakaan todistusteemasta ei saa todistaa.²⁷⁶ Hormia yhdistää relatiivisen todistuskeinokiellon lähdesuojaan ammattisalaisuuden perusteella.²⁷⁷ KKO on katsonut, ettei lähdesuojaan perustuvaa todistajan vaitiolo-oikeutta voida kiertää hyödyntämällä esimerkiksi todistajan vaitiolo-oikeutensa osoittamiseksi oikeudelle esittämiä asiakirjoja.²⁷⁸ Todistusmetodikielto taas estää sinänsä sallitusta teemasta ja sallitulla keinolla esitettävän todistelun, mikäli menettely todistetta hankittaessa on ollut virheellinen.²⁷⁹ Tietynlaisten kysymysten esittämistä koskeva todistusmetodikiellon mukainen säännös on otettu OK 17:48:ään.²⁸⁰ Lähdesuojan näkökulmasta todistusmetodikieltoa voisi lähestyä esimerkiksi toimittajan kotiin tehtynä etsintänä, jossa laiminlyötäisiin velvollisuutta käyttää etsintävaltuutettua. Todistusmetodikielloista ja lähdesuojasta ei kuitenkaan ole oikeuskäytäntöä.

Todistamiskiellot voi vielä jaotella absoluuttisiin ja relatiivisiin.²⁸¹ Tämä jaottelu liittyy hyödyntämiskieltoihin. Absoluuttinen todistamiskielto tarkoittaa sitä, että säännöksen vastainen menettely tarkoittaa samalla todisteen hyödyntämiskieltoa.²⁸² Relatiivisten todistamiskieltojen kohdalla todisteen hyödynnettävyys jää tuomioistuimen harkintaan.²⁸³ Lähdesuojan absoluuttisiin todistamiskieltoihin kuulumisen puolesta puhuu päätös *KKO 2009:88*, jossa lähdesuojan piiriin kuuluneet kirjeet määrättiin hyödyntämiskieltoon.²⁸⁴

²⁷⁵ Ks. esim. *Becker vs. Norja* (5.10.2017) EIT:n mukaan se, että lähde ilmoittautuu itse, ei vielä automaattisesti poista lähdesuojaa. EIT:n ratkaisusta tarkemmin luvussa 5.

²⁷⁶ Esimerkiksi virkamies, lääkäri, pappi ja oikeudenkäyntiavustaja tai asiamies, jotka sinänsä ovat sallittuja todistuskeinoja, mutta vaitiolo-velvollisuutensa piiriin kuuluvien asioiden osalta kiellettyjä. Ks. *Pölönen* 2001, s. 184.

²⁷⁷ *Hormia* 1978, s. 94.

²⁷⁸ *KKO 2009:88* kohta 19.

²⁷⁹ *Pölönen* 2001, s. 187.

²⁸⁰ *Pölönen – Tapanila* 2016, 209.

²⁸¹ *Pölönen – Tapanila* 2016, 209.

²⁸² *Pölönen – Tapanila* 2016, 209.

²⁸³ *Pölönen – Tapanila* 2016, 209.

²⁸⁴ *Riekkinen OTJP* 2014, s. 160.

Hyödyntämiskiellot voidaan jakaa kahteen ryhmään: epäitsenäisiin hyödyntämiskieltoihin ja itsenäisiin hyödyntämiskieltoihin.²⁸⁵ Näistä ensin mainittujen konkretisoituminen edellyttää aikaisemmin tapahtunutta todistamiskiellon rikkomista, kun taas itsenäinen hyödyntämiskielto täyttyy ilman tätä.²⁸⁶ Epäitsenäinen hyödyntämiskielto voi liittyä esimerkiksi epäkonventionaalisiin tutkimusmenetelmiin, kuten rikosprovokaatioon.²⁸⁷ Epäitsenäinen hyödyntämiskielto edellyttää todistamiskiellon olemassaoloa.²⁸⁸ Itsenäinen hyödyntämiskielto ei edellytä nimenomaista todistamiskieltoa, vaan se voidaan perustaa erityisesti perus- ja ihmisoikeuspohjaiseen punnintaratkaisuun.²⁸⁹ Vaikka lähdesuojan taustalla on ihmis- ja perusoikeudeksi katsottu sananvapaus, on sen taustalla nimenomainen todistamiskielto. Tämän vuoksi katson, että lähdesuoja kuuluu epäitsenäisiin hyödyntämiskieltoihin.

Kysymys siitä, miksi jokin todistamiskielto on annettu, ohjaa tutkimaan lainsäätäjän tahtoa.²⁹⁰ Hormian mukaan tutkittavana on tällöin kysymys siitä, mitkä ovat ne oikeushyvätyypit, joille (rikosprosessi)oikeus antaa todistamiskieltoja synnyttävän vaikutuksen.²⁹¹ Hormia jäsentelee todistamiskiellot niiden rikosprosessilain avulla suojaaman oikeushyvän perusteella todistelun luotettavuuden edistämiseen, todistelun välittömyyteen, prosessitaloudelliseen periaatteeseen, valtion etuihin, ammattisalaisuuksiin, perhesiteiden huomioon ottamiseen, myötävaikuttamattomuusperiaatteeseen (*”nemo tenetur se ipsum accusare”*) sekä persoonallisuuden oikeussuojaan.²⁹² Jaottelu ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen, ja usein kielloilla voi olla risteäviä oikeushyviä.²⁹³ Tässä jaottelussa lähdesuoja sijoittuu ammattisalaisuuksiin, vaikka sen tarkoituksena on valtio-oikeudellisten tehtävien turvaaminen. Hormian mukaan lähdesuoja palveleekin elintärkeitä yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä etuja.²⁹⁴

Hormian kysymykseen lainsäätäjän tahdosta voi lähdesuojan osalta etsiä vastausta sen lainsäädäntöhistoriasta. Historiallisesti lähdesuoja on Suomen oikeusjärjestyksessä

²⁸⁵ Pölönen 2001, s. 201.

²⁸⁶ Vuorenää Oikeustieto 2009, s. 23.

²⁸⁷ Ks. esim. *Teixeira de Castro vs. Portugal* 9.6.1998.

²⁸⁸ Pölönen – Tapanila 2016, s. 209.

²⁸⁹ Pölönen – Tapanila 2016, s. 209.

²⁹⁰ Hormia 1978, s. 106.

²⁹¹ Hormia 1978, s. 107.

²⁹² Hormia 1978, s. 112–195.

²⁹³ Hormia 1978, s. 107.

²⁹⁴ Hormia 1978, 150–151, 160–161.

melko nuori. Oikeusministeriö asetti huhtikuussa 1965 toimikunnan tutkimaan, miten lehdistön oikeus olla ilmaisevasta uutislähdettään olisi turvattava lainsäädännöllä.²⁹⁵ Komiteanmietinnössä 1965: B 103:ssa lehdistön tehtäväksi mainittiin tiedonvälityksen ohella tuoda julkisuuteen yhteiskunnassa vallitsevia epäkohtia ja arvostella viranomaisten toimintaa. Komitea totesi, että tämän tehtävän saavuttaminen saattaisi vaarantua, jollei oikeutta suojata lähteitä olisi. Lähdesuoja on edellä esitetyn perusteella tulkittavissa lehdistön toimintaedellytyksiä turvaavaksi oikeudeksi. Komiteanmietinnössä korostui myös näkökohta vastuusta. Erilaisten viestintäteknologioiden merkitystä pohdittiin jo tuolloin.²⁹⁶ Komitea arvioi tietolähteen suojaa ammattisalaisuuden näkökulmasta ja tuli siihen tulokseen, ettei tietolähdettä voitaisi pitää ammattisalaisuutena. Painovapauslain anonymiteettisuojaa ja OK 17 lukuun sisältynyttä ammattisalaisuuden suojaa ei siis voinut pitää riittävinä takaamaan toimittajien mahdollisuuksia täyttää tiedonvälityksen tehtäviä.

Yksi keskeisimmistä komitean arvioitavana olevista kysymyksistä liittyi siihen, tulisiko toimittajalle määrätä salassapitovelvollisuus, vai pitäisikö toimittajalle säätää todistajana ollessaan salassapito-oikeus.²⁹⁷ Komitea päätyi ehdottamaan salassapito-oikeutta ja perusteli tätä sillä, että salassapitovelvollisuuden tarkoituksena on suojata yksityisen henkilön, esimerkiksi potilaan etuja, kun taas lähdesuojan tarkoituksena on turvata lehdistön toimintavapaus ja toiminnan jatkuvuus.²⁹⁸ Lähdesuojan tarkoituksena ei niinkään ole suojata tietolähteen etua vaan yhteiskunnan tiedotustarvetta palvelevan lehdistön etua. Toki lähdesuoja toteuttaa myös tietolähteen etua, mutta se ei komiteanmietinnön mukaan ole lain nimenomainen tarkoitus. Komitea perusteli salassapito-oikeutta myös sillä, että länsimaiseen kulttuuripiiriin kuuluvissa maissa pystytään luomaan myös toimittajien keskuudessa sisäiset säännöt, joita toimittajat ylläpitävät työtavoissaan.²⁹⁹

²⁹⁵ *Mäntylä* mainitsee Helsingin Sanomien toimittaja *Irene Huurteen*, jota hän pitää lähdesuojan äitinä vastinparina Kairan työlle. Huurre oli marraskuussa 1964 kirjoittanut jutun Raha-automaattiyhdistyksen sadoista käyttämättömistä levyautomaateista. Jutun vuoksi Huurre haastettiin oikeuteen ja häntä vaadittiin paljastamaan lähteensä. Ks. *Möra ym.* 2011, s. 32.

²⁹⁶ Radiolla ja televisiolla yhteys lähdesuojaan todettiin olevan, mutta komitea ei ottanut kantaa asiaan, todeten kuitenkin, että kyseisten välineiden osalta on tarpeellista selvittää juridinen vastuu ennen kuin lähdesuoja voitaisiin ulottaa koskemaan myös niitä. *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 1–2.

²⁹⁷ *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 10.

²⁹⁸ *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 12.

²⁹⁹ Huomionarvoista kuitenkin on, ettei suomalaista lehdistön itsesääntelyä ollut sanan varsinaisessa merkityksessä syntynyt, kun komitea laati mietintönsä. Julkisen sanan neuvosto perustettiin vuonna 1968, pari vuotta lähdesuojan syntymisen jälkeen. Ensimmäinen yritys lehdistöneuvoston perustamiseksi oli

Kotimaisen lähdesuojan valmistelijoiden näkemys on mielestäni perusteltu moneltakin kannalta. Siinä missä Ruotsissa oikeus tuoda esille näkemyksiään julkisuuteen anonyymina katsottiin yksilön sananvapauskysymykseksi,³⁰⁰ komiteanmietinnön pohjalta Suomessa vallalla oli ajatus siitä, että lähdesuojan on tarkoitus suojella medialle langenneen yhteiskunnallisen roolin toteuttamista. Asiassa on syytä huomioida myös, että tietolähteen motiivi voi hyvinkin olla jotain muuta, kuin tiedotustarpeen toteuttaminen. Se voi olla esimerkiksi pettymys työnantajan ratkaisuihin. On toki mahdollista, että tietolähde toimii puhtaasti altruistisista lähtökohdista, mutta asia ei välttämättä aina ole näin. Se, miten tietoa julkisuuteen tuova toimittaja kykenee tasapainottelemaan mahdollisten salaisten motiivien ja yhteiskunnan tiedonsaantietujen välillä, on riippuvainen paitsi toimittajan ammattitaidosta, myös etiikasta.

Komiteanmietinnön mukaan oikeus todistajana kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin, jotka koskevat aikakautisessa painokirjoituksessa olevan kirjoituksen tai tiedonannon laatijaa tai tietolähdettä, tulisi olla niillä, jotka ovat lehdistön piirissä olevan asemansa tai työtehtävänsä perusteella saaneet tiedon näistä seikoista.³⁰¹ Alun alkaenkaan lähdesuoja ei siis koskenut ainoastaan kirjoituksen laatintaa toimittajaa, vaan se ulottui koskemaan esimerkiksi sihteerejä tai muita toimittajia, jotka olivat saaneet tiedon ollessaan asianomaisen kustantajan, toimituksen tai kirjanpainajan palveluksessa. *Fredmanin* mukaan lähdesuoja voi ulottua koskemaan myös asianajajaa.³⁰²

Lähdesuojan ulottaminen kaikkiin toimitustyöhön osaaottaviin varmistaa tehokkaan lähdesuojan. Journalistisissa työprosesseissa tieto voi siirtyä toimituksen sisällä tarkoituksellisesti tai sattumalta. On usein perusteltua, ettei tietolähteitä salata täysin

kuitenkin tehty jo vuonna 1927, jolloin Suomen Sanomalehtimiesten Liiton hallituksessa hyväksyttiin Suomen Sanomalehdistön kunnioikeuston säännöt. Elimen toiminta oli kuitenkin jäänyt olemattomaksi, eikä siihen saatu mukaan edes julkaisijoita. Kunnioikeusto katsottiin lakanneeksi, kun JSN perustettiin. Ks. *Heinonen* 1995, s. 133.

³⁰⁰ Ruotsin silloisen painovapausasetuksen (tryckfrihetsförordningen 1949) 1 luvun 1 §:n mukaan jokaisella Ruotsin kansalaisella on oikeus antaa painokirjoituksessa julkaistavaksi tietoja mistä asiasta tahansa kirjoittajalle, julkaisijalle tai toimitukselle. Tämä tiedotusvapaus turvataan asetuksen 3 luvun säännöksillä, joiden mukaan kirjoittajalla ja tietoja antaneella on oikeus anonymiteettiin. Näkemys siis eroaa Suomeen omaksutusta lähdesuojasta siten, että kun Ruotsissa lähdesuoja on lähteen ja kirjoittajan oikeus, on se Suomessa joukkoviestimessä työskentelevän oikeus olla vastaamatta kysymyksiin tiedon alkuperästä. Toki Ruotsin laissakin oli omat säännöksensä siitä, milloin lähdesuojasta saatettiin poiketa. Tässä käytettiin jakoa painovapausrikoksiin ja muihin rikoksiin. *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 7.

³⁰¹ *Komiteanmietintö 1965: B 103*, s. 11.

³⁰² *Fredman* 2013, s. 195.

toimituksen sisäpuolella, kun päätoimittaja lopulta vastaa julkaistuista sisällöistä. Jo pelkästään tämä vastuukysymys vaikuttanee hyvin vahvasti siihen, että vähintään päätoimittaja on tietoinen käytettävistä lähteistä. Lähdesuojan kohdalla voi nähdäkseni perustellusti puhua toimitusyhteisön suojasta, joka on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki. OK 17:20.1 sanamuoto edellyttää lähdesuojan syntymiseltä sitä, että viestin tulee olla julkaistu sananvapauslaissa tarkoitetulla tavalla. Käytännössä kysymys on siitä, että lehtien ja kirjojen julkaisijoiden, samoin kuin erilaisten sähköisten viestimien vastuuhenkilöiden ei tarvitse paljastaa lähteitään oikeudenkäynnissä.³⁰³

Koska ehdoton vaitiolo-oikeus voisi tuottaa muille osapuolille kohtuuttomia seurauksia, on OK 17:20.2:iin sisällytetty tuomioistuimelle oikeus murtaa lähdesuoja kahdessa tapauksessa. Kyseiset tilanteet koskevat niin sanottuja ylitörkeitä rikoksia, joista rikoslaissa (1889/39, RL) säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, niiden yrityksiä tai osallisuutta niihin sekä salassapitovelvollisuuden rikkomista rangaistavaksi säädetyllä tavalla.³⁰⁴ Vaikka säännös ei sisällä muita lähdesuojan murtamisen edellytyksiä, tulee tuomioistuimen ottaa harkitessaan lähdesuojan murtamista huomioon EIT:n EIS:n 10 artiklan tulkintaa koskeva oikeuskäytäntö.³⁰⁵ Jää kuitenkin epäselväksi, tarkoittaako tämä vaitiolo-oikeuden supistumista vai laajentumista annetuista ehdoista, koska asiasta ei ole Suomessa oikeuskäytäntöä. Oikeudenkäynnissä lähdesuoja on mahdollista OK 17:20.2:n mukaan murtaa myös silloin, kun kyseessä on tieto, jonka antamalla on syyllistytty rangaistavaan salassapitovelvollisuuden rikkomiseen.³⁰⁶ Salassapitovelvollisuuden rikkomiseen liittyvää lähdesuojan murtamista pidetään käytännössä lain kuolleena kirjaimena, sillä näyttöä salassapitorikoksesta on vaikea saada syytettä varten johtuen lähdesuojan vahvasta asemasta esitutkinnassa.³⁰⁷

Lähdesuoja ei koske rikoksesta epäiltyä.³⁰⁸ Rikoksesta epäillyn asemassa oleva voi vedota ETL 4:3:n mukaan itsekriminointisuojaan, joka tarkoittaa sitä, ettei häntä saa

³⁰³ *Rautio ym.* 2016, s. 152.

³⁰⁴ *Tolvanen – Kukkonen* 2011, s. 131–132. Rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ovat muun muassa vakavat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, kuten tappo (RL 21:1) tai raiskaus (RL 20:1), sotarikokset ja valtiovaltaa kohtaan kohdistuneet vakavat rikokset sekä eräiden rikosten törkeät tekemuodot, kuten törkeä huumausainerikos (RL 50:2).

³⁰⁵ *Frände ym.* 2019, s. 153.

³⁰⁶ *Neuvonen* 2012, s. 243.

³⁰⁷ *Tiilikka* 2011, s. 23.

³⁰⁸ *Tiilikka ym.* 2013, s. 124–125 & *Rautio ym.* 2016, s.87.

pakottaa eikä painostaa edistämään oman syyllisyytensä selvittämistä. KP-sopimuksen³⁰⁹ 14 artiklan 3g kohdan mukaan jokaisella on oikeus ”olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä”. Todistamisesta voi myös kieltäytyä, jos todistuksella voi saattaa itsensä syytteen vaaraan, on läheisessä yhteydessä rikokseen tai on itse syytettynä samasta rikoksesta. Syytetyllä ei myöskään ole totuudessapysymisvelvoitetta,³¹⁰ toisin kuin todistajalla, joka valehdellessaan voi syyllistyä RL 15 luvun mukaiseen rikokseen oikeudenkäyttöä vastaan. Lähdesuojaan vetoava ei siis saa antaa harhaanjohtavia tietoja. Kysymyksessä on oikeus, jonka mukaan tietolähteen henkilöllisyyttä ei tarvitse ilmaista. Tilanne, jossa toimittajaa epäillään esimerkiksi kunnianloukkauksesta, eikä hän halua paljastaa lähdeään, lukeutuu itsekriminointisuojaan piiriin. Kyseessä ei ole lähdesuojaan vetoaminen, vaikka se ensi näkemältä sellaiselta voisi vaikuttaakin, koska toimittajan asema oikeudenkäynnissä on tällöin syytetty.³¹¹

Oikeudenkäynnissä ratkaisun lähdesuojan murtamisesta tekee OK 17:20.2 mukaan tuomioistuin, ja ratkaisusta on mahdollista myös valittaa. Huomionarvoista tässä on se, että tilanne on edennyt siihen, että tuomioistuimessa tulee olla jo syytetty, jolle vaaditaan rangaistusta. Lähdesuojan murtamisella ei siis voida löytää enää oikeudenkäynnissä henkilöä, johon syyte voitaisiin kohdistaa. On toki mahdollista, että lähdesuojan murtaminen paljastaisi henkilön, joka on voinut syyllistyä rikokseen. Jos todistaja ei lainvoimaisesta päätöksestä huolimatta suostu paljastamaan tietolähdettään, voidaan todistaja OK 17:63:n mukaan painostaa siihen uhkasakolla tai rangaista enintään kuuden kuukauden mittaisella vankeustuomiolla. Pakkokeinot luonnollisesti raukeavat OK 17:64.3:n nojalla, jos todistajan kuulemisesta luovutaan tai kuuleminen käy muutoin tarpeettomaksi.³¹²

4.8 Yhteenvedoa lähdesuojan elinkaaresta

Journalistin ohjeiden ja JSN:n ratkaisukäytännön perusteella lähdesuoja syntyy, kun osapuolet, tietolähde ja toimittaja sopivat siitä. Osapuolilla on mahdollisuus sopia

³⁰⁹ *Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista SopS 7–8/1976.*

³¹⁰ Jokela 2016, s. 175.

³¹¹ Neuvonen 2013, s. 95–96.

³¹² *Frände ym.* 2019, Todistajaa vastaan käytettävät pakkokeinot.

erinäisiä ehtoja lähdesuojan myöntämiselle, mutta pääperiaatteena on, että lähdesuojaa ei voida myöntää sillä hetkellä toimittajalle tuntemattomana olevalle tietolähteelle. Lähdesuojan myöntäminen tulee olla yksiselitteistä siten, ettei tietolähteelle saa syntyä väärää käsitystä siitä, onko lähdesuoja myönnetty vai ei.

Lähdesuojan piiriin kuuluvaan tietoon voi kohdistua pakkokeinoja tai tiedustelua. Lähdesuojaa ei saa ohittaa pakkokeinoja tai tiedustelua käyttämällä, eikä niitä saa nimenomaisesti kohdistaa sillä tavalla, että ne todennäköisesti johtaisivat lähdesuojan murtumiseen. Sama kielto koskee myös pakkokeinolain tarkoittamaa telekuuntelua tai katselua. Jos tiedustelussa saadaan kaikesta huolimatta lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa, on se hävitettävä.

Kotietsinnän kohdistuessa esimerkiksi toimitukseen tai toimittajan kotiin, tulee sovellettavaksi erityistä kotietsintää koskeva sääntelyä. Kotietsintää varten on määrättävä etsintävaltuutettu, joka huolehtii siitä, että mahdollinen takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu lähdesuojan piirissä olevaan tietoon.

Esitutkinnassa lähdesuoja olisi murrettavissa sellaisten tutkinnassa olevien rikosten kohdalla, joista rikoslaissa säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, niiden yrityksiä tai osallisuutta niihin. Oikeudenkäynnissä murtaminen olisi lisäksi mahdollista silloin, kun kyseessä on tieto, jonka antamalla on syyllistytty rangaistavaan salassapitovelvollisuuden rikkomiseen.

Suppeasti ymmärrettynä lähdesuoja tarkoittaa journalistille sekä muille viestin yleisön saataville toimittaneille henkilöille todistajana kuuluvaa oikeutta kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin, jos vastaaminen voisi paljastaa tiedon lähteen.³¹³ Laajemmin ymmärrettynä lähdesuoja turvaa lehdistön toimintavapautta ja toiminnan jatkuvuutta. Se suojaa tietoa tietolähteestä toimittajan aktiivisesti kieltäytyessä vastaamasta kysymyksiin, mutta myös tilanteissa, joissa esimerkiksi tallennettuun tietoon kohdistuu toimenpiteitä, jotka tosiasiallisesti voisivat sivuuttaa tämän kieltäytymisoikeuden.

³¹³ *Tiilikka* 2011, s. 19.

Lähdesuojan tarkoituksena ei kuitenkaan pääasiassa ole suojata tietolähteen etua vaan yhteiskunnan tiedotustarvetta palvelevan lehdistön etua. EIT on useissa ratkaisuisaan katsonut, että lähdesuoja on yksi lehdistön sananvapauden perusedellytyksistä. Tällaisen suojan puuttuminen voisi vaikeuttaa lehdistön roolia vallan vahtikoirana, koska tietolähteet eivät uskaltaisi auttaa tuomaan epäkohtia julkisuuteen.

5. Lähdesuojan reunaehdot

5.1 Journalismin asema EIT:n ratkaisukäytännössä

EIT:n on määritellyt 10 artiklan soveltamisalaa lähtien ratkaisusta *Handyside vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* aina tähän päivään saakka. EIT on sananvapautta koskevassa ratkaisukäytännössään vakiintuneesti viitannut neljään keskeiseen periaatteeseen. Ensimmäiseksi sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan perustoista, ja koskee myös informaatiota ja ajatuksia, jotka eivät ole myönteisiä, harmittomia tai yhdentekeviä, vaan voivat loukata, järkyttää ja häiritä. Tämän perustana on näkemys demokratiasta moniarvoisena ja suvaitsevaisena. Toisena EIT on nostanut keskiöön tiedotusvälineiden keskeisen roolin tiedonvälittäjänä demokraattisessa yhteiskunnassa. Kolmantena ratkaisukäytännössä on tunnistettavissa korkea kynnys sananvapauden rajoittamiselle ja rajoittamisen perusteleminen pätevästi. Esimerkiksi lehdistön turvaaminen ja ylläpitäminen rajoittaa valtioiden omaa harkintamarginaalia sananvapautta rajoitettaessa. Neljäntenä piirteenä EIT korostaa omaa valvontarooliaan, joka perustuu sen suorittamaan viranomaisten päätösten arviointiin EIS 10 artiklan valossa.³¹⁴

Esimerkiksi ratkaisussa *Observer ja Guardian vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (24.10.1991) tuomioistuin totesi, että sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan perustoista. Ratkaisun mukaan 10 artiklan soveltamiseen liittyviä rajoituksia on tulkittava kapeasti ja rajoitusten välttämättömyys on osoitettava vakuuttavasti. Edellä mainitut periaatteet ovat EIT:n mukaan erityisen tärkeitä lehdistön kannalta. Vaikka lehdistö ei saa ylittää rajoituksia, jotka on asetettu muun muassa kansallisen turvallisuuden vuoksi tai oikeuslaitoksen auktoriteetin ylläpitämiseksi, sen on kuitenkin välitettävä tietoja ja ajatuksia yleistä etua koskevista asioista. Lehdistön tehtävänä ei ole vain levittää tällaisia tietoja ja ideoita: myös yleisöllä on oikeus saada niitä. Muuten lehdistö ei pystyisi

³¹⁴ Viljanen OTJP 2005, s.641–642.

hoitamaan elintärkeää tehtäväänsä vallan vahtikoirana (*”public watchdog”*). Ratkaisussa *Jersild vs. Tanska* tuomioistuin ulotti edellä esitetyn koskemaan printtimedian lisäksi myös audiovisuaalista mediaa. EIT on korostanut median sananvapauden merkitystä erityisesti tilanteissa, joissa viranomaisten toiminta ei ole luonteeltaan julkista. Tällöin tiedotusvälineiden rooli valtiovallan kriittikkona ja valvojana on tämän vuoksi korostunut.³¹⁵

EIT:n oikeuskäytännöstä on tunnistettavissa supistavat ja sananvapauden käyttämistä suvaitsevat tulkinnat. Supistavan tulkinnan periaatteen mukaan sananvapaus on pääsääntö ja rajoitus taas poikkeus.³¹⁶ Tulkintatilanteissa painoarvoa on annettu sille, onko kysymyksessä ollut sananvapauden käytön ydinalue, kuten poliittinen viestintä, vai reuna-alue, kuten mainonta. Vallankäyttäjien toiminnan valvominen on perinteisesti katsottu olevan sananvapauden käytön ydinaluetta.³¹⁷

Ratkaisussa *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat*, joka oli tuomioistuimen ensimmäinen lähdesuojaa varsinaisesti käsittelevä ratkaisu, EIT avasi lähdesuojan merkitystä seuraavasti: ilman tällaista suojaa lähteet eivät välttämättä uskaltaisi kertoa lehdistölle yleistä etua koskevista asioista. Seurauksena on, että lehdistön elintärkeä julkisen tarkkailijan rooli voi heikentyä, ja lehdistön kyky tarjota tarkkaa ja luotettavaa tietoa voi vaarantua. Kun otetaan huomioon journalististen lähteiden suojelun merkitys lehdistönvapaudelle demokraattisessa yhteiskunnassa ja se, millainen pelotevaikutus (*”chilling effect”*) lähteiden suojan murtamisella olisi tämän vapauden käyttämiseen, tällainen toimenpide ei voi olla yhteensopiva 10 artiklan kanssa, jollei sitä voida perustella yleistä etua koskevilla pakottavilla vaatimuksilla.

Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat -ratkaisussa EIT viittasi muiden muassa tiedotusvälineiden vapautta ja ihmisoikeuksia koskevaan päätöslauselmaan, joka hyväksyttiin joukkotiedotusvälineiden politiikkaa käsittelevässä 4. Euroopan ministerikonferenssissa sekä Euroopan parlamentin päätöslauselmassa toimittajien

³¹⁵ Ks. esim. *Castells vs. Espanja* 23.4.1992, kohta 43 ja *Thorgeir Thorgeirson vs. Islanti* 25.6.1992, kohta 63.

³¹⁶ Korpisaari 2016, s. 53

³¹⁷ Korpisaari 2016, s. 54.

lähteiden luottamuksellisuudesta.³¹⁸ Tiedotusvälineiden vapautta ja ihmisoikeuksia koskevassa päätöslauselmassa sovittiin periaatteista, joiden mukaan:³¹⁹

1. *Todellisen demokratian ylläpitäminen ja kehittäminen vaativat vapaan, riippumattoman, moniarvoisen ja vastuullisen journalismin olemassaoloa ja vahvistamista. Tämä vaatimus heijastuu journalismin tarpeeseen:*
 - *kertoa yksilöille julkisen vallan sekä yksityisen sektorin toiminnasta ja siten tarjota heille mahdollisuus muodostaa mielipiteitä;*
 - *sallia sekä yksilöiden että ryhmien ilmaista mielipiteitään ja siten osaltaan pitää julkiset ja yksityiset vallankäyttäjät sekä koko yhteiskunta ajan tasalla;*
 - *altistaa vallankäyttö jatkuvalla ja kriittiselle tarkastelulle.*

2. *Journalismin harjoittaminen erilaisissa sähköisissä alustoissa ja painotuotteissa perustuu etenkin sananvapauden perusoikeuteen, joka taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa, sellaisena kuin sitä tulkitaan (...) oikeuskäytännössä.*

3. *Journalismin myötävaikutuksen aidon demokratian ylläpitämiseen ja kehittämiseen mahdollistaa:*
 - a) *rajoittamaton pääsy toimittajan ammattiin;*

 - b) *todellinen toimituksellinen riippumattomuus suhteessa poliittiseen valtaan ja yksityisten eturyhmien tai viranomaisten kohdistamaan paineeseen;*

 - c) *pääsy julkisten viranomaisten hallussa oleviin tietoihin, jotka on myönnetty tasapuolisesti ja puolueettomasti avoimen tiedotuspolitiikan mukaisesti;*

 - d) *toimittajien käyttämien lähteiden salassapidon suojaaminen*

4. *Kun otetaan huomioon journalistisen ilmaisunvapauden perustavanlaatuinen asema aidossa demokratiassa, viranomaisten mahdollisuuksiin puuttua journalismin harjoittamiseen on:*

³¹⁸ *The Resolution on Journalistic Freedoms and Human Rights, adopted at the 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy (Prague, 7-8 December 1994) and Resolution on the Confidentiality of Journalists' Sources by the European Parliament, 18 January 1994, Official Journal of the European Communities No. C 44/34.*

³¹⁹ *The Resolution on Journalistic Freedoms and Human Rights, adopted at the 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy (Prague, 7-8 December 1994).*

a) sisällytettävä täydellinen ja tyhjentävä luettelo rajoituksista, joista säädetään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdassa;

b) oltava välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa ja vastattava kiireelliseen sosiaaliseen tarpeeseen;

c) säädettävä lailla ja muotoiltava selkeästi ja täsmällisesti;

d) tulkittava suppeasti;

e) oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään.

Ministerikonferenssissa laaditussa päätöslauselmassa tuodaan esille, että demokratian edellytyksenä on vapaa ja toimiva journalismi. Jo tässä päätöslauselmassa nostettiin esille se, että tämän mahdollistamiseksi lähteiden anonyymiteetti on turvattava.

Euroopan parlamentin päätöslauselmassa toimittajien lähteiden luottamuksellisuudesta määritellään tarkemmin, mikä lähdesuojan merkitys yhteiskunnassa on ja toisaalta mikä sen ulottuvuus tulisi olla, jotta sillä kyettäisiin takaamaan lehdistön toimintamahdollisuudet. Päätöslauselman mukaan lähdesuoja lisää käytännössä myös päätöksentekomenettelyjen avoimuutta ja se on erottamattomasti sidoksissa tiedonvapauteen ja lehdistönvapauteen. Päätöslauselmassa kiinnitettiin tuolloin myös huomiota siihen, etteivät kaikki jäsenvaltiot taanneet lähdesuojaa kansallisessa sääntelyssä, ja parlamentti kehottikin toimiin asiassa. Toimittajien lähdesuojan laiminlyöminen katsottiin rajoittavan epäsuorasti oikeutta tietoon.³²⁰

Tapausta *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (27.3.1996) voi pitää EIT:n ratkaisukäytännössä lähdesuojaa konstituivana ratkaisuna. Näkemykseni mukaan sen voi katsoa vastaavan osin myös Euroopan parlamentin päätöslauselmassa toimittajien lähteiden luottamuksellisuudesta kohdassa 6. esitettyyn toiveeseen siitä, että yhteisöjen tuomioistuin tuottaisi oikeuskäytäntöä ("case law") EIS:n 10 artiklan soveltamisesta Euroopan yhteisössä yhtenäisen lähestymistavan luomiseksi koskien lehdistönvapauden

³²⁰ *Resolution on the Confidentiality of Journalists' Sources by the European Parliament, 18 January 1994, Official Journal of the European Communities No. C 44/34.*

suojelemista ja lehtien ammattisalaisuuden turvaamiseksi (*’journalists’ professional secrecy*”), mikä päätöslauselman yhteydessä viittaa lähdesuojaan.

5.2 Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus lähdesuojasta ja sitä koskeva tarkennus

Ennen EIT:n lähdesuojaa määrittelevien ratkaisujen läpikäyntiä on syytä käsitellä Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta lähdesuojasta No. R (2000) 7 tarkemmin. Euroopan neuvoston ministerikomitean tehtävänä on valvoa EIT:n tuomioiden noudattamista.³²¹ Ministerikomitean antamat suositukset eivät ole sitovia, mutta niistä voidaan lukea tulkintamalleja siitä, mitä sopimustekstillä tavoitellaan.³²²

Neljännessä Euroopan ministerikonferenssissa hyväksytyn tiedotusvälineiden vapautta ja ihmisoikeuksia koskevaan päätöslauselman johtopäätösten pohjalta Tiedotusvälineiden ohjauskomitea (*’Steering Committee on the Mass Media, CDMM’*) päätti perustaa asiantuntijatyöryhmän (*’Group of Specialists on Media Law and Human Rights, MM-S-HR’*), jonka yhtenä aiheena lähdesuoja oli.³²³ Työryhmän havaintojen mukaan olisi suotavaa vahvistaa ja täydentää suosituksella EIT:n tuomiossa *Goodwin vs. Yhdistynyt kuningaskunta* vahvistamia periaatteita.

Suosituksen painopiste on vaatimuksissa, jotka koskevat riittävää suojaa toimittajien oikeudelle olla paljastamatta tietolähteitään, jotta voidaan turvata journalismin vapaus ja kansalaisten oikeus tiedotusvälineisiin. Suosituksessa todetaan, että toimittajien ja heidän lähteidensä välisten ammatillisten suhteiden suojaaminen on tärkeämpää kuin tiedon tosiasiallinen arvo yleisölle, kuten EIT on todennut.³²⁴ Tällä tarkoitetaan sitä, että lähdesuoja ei ole riippuvainen esitetyn tiedon laadusta, ja myös muut kuin sananvapauden ydinalueeseen kuuluvaan poliittiseen ja aatteelliseen tiedonvälitykseen liittyvät viestit voivat perustaa lähdesuojan.³²⁵

³²¹ Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 28.

³²² Pellonpää ym. 2012, s. 149.

³²³ CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7, s. 1.

³²⁴ *Goodwin vs. Yhdistynyt kuningaskunta* 27.3.1996, kohta 37.

³²⁵ CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7, s. 2.

Suosituksessa todetaan, että joissakin Euroopan maissa on otettu lähestymistapa, jossa lähdesuoja velvoittaa valtiovallan lisäksi myös toimittajaa,³²⁶ mutta työryhmän näkemyksen mukaan tätä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi sisällyttää suositukseen, koska toisaalta lähteen paljastamiseen voisi olla journalistiset syyt ja toisaalta taas journalistien ammatillisissa intresseissä on oma-aloitteisesti pitää luottamukselliset lähteet sovitusti salassa. Myös useissa maissa journalistien eettiset ohjeet velvoittavat pitämään lähteen salassa.³²⁷ Myös Suomessa hyvä journalistinen tapa painotti pitkään nimenomaan lähteen suojelua, kunnes painopiste alkoi 2000-luvun puolessa välissä siirtyä kohti toimittajan oikeutta.³²⁸

Suosituksessa todetaan, että journalistien lähdesuoja muodostaa perusedellytyksen toimitukselliselle työlle ja median vapaudelle.³²⁹ Havaintojeni mukaan ministerikomitean suosituksessa lähdesuoja määritellään Suomen lainsäädäntöä suppeammin, sillä suosituksen määritelmän mukaan lähdesuoja ulottuu tässä tapauksessa ainoastaan ammattimaista toimitustyötä tekeviin henkilöihin. Suosituksessa käydään läpi määritelmät sen sivuilla 3–5. Lähdesuojasta komitea käyttää termiä toimittajan oikeus olla paljastamatta tietojensa lähdeä (*right of journalists not to disclose their sources of information*). Suosituksen mukaan käsitettä tieto on tässä tapauksessa lähestyttävä teknologianeutraalisti: se voi olla tekstiä, kuvaa tai ääntä.³³⁰ Tarve lähteen salaamiseen voi tulla esimerkiksi informaatioon liittyvästä salassapitosäännöksestä.³³¹ Lähde taas voi olla kuka tahansa toimittajalle tietoa luovuttava henkilö.³³² Lähdesuoja tulee ulottaa myös niihin henkilöihin, jotka työnsä puolesta voivat osana toimitustyötä saada tietoonsa lähteen henkilöllisyyden paljastavia tietoja. Suosituksen mukaan jäsenvaltioiden tulee implementoida osaksi kansallista lakia ja oikeuskäytäntöä suositukseen liitetyt periaatteet ja tiedottaa niistä laajasti lakia soveltaville viranomaisille.³³³ Lähteen identifioiva tekijä voi olla esimerkiksi nimi, puhelinnumero, osoite, työnantajan nimi, henkilön ääni tai

³²⁶ Mm. Ruotsissa on päädytty lähestymistapaan, jossa toimittaja on velvollinen salaamaan lähteensä, jos näin on sovittu, jolloin lähdesuoja on myös lähteen oikeus.

³²⁷ Mäntylän ja Karilaisen journalistietiikan kehitystä Suomessa ja Euroopassa seuranneessa tutkimuksessa havaittiin, että suurimmassa osassa maista on päädytty lähdesuojan ottamiseen osaksi eettisiä ohjeita. Ks. *Mäntylä – Karilainen 2008*.

³²⁸ Ks. tämän tutkielman luvun 4 taulukko 1 Lähdesuoja journalistin ohjeissa.

³²⁹ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 5.

³³⁰ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 15.

³³¹ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 16.

³³² *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 17.

³³³ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 17.

kuva. Lisäksi se voi olla esimerkiksi paikka- tai aikatieto.³³⁴ Suosituksen listaus ei ole tyhjentävä.

Suosituksessa todetaan, että lähdesuojasta saa poiketa ainoastaan EIS 10 (2) artiklan mukaisilla perusteilla. Suosituksessa listataan periaatteet, joiden pohjalta lähdesuoja voidaan murtaa. Puuttumiselle tulee olla hyväksyttävä peruste. Lähdesuojan murtaminen voi tulla kyseeseen ainoastaan, jos ensisijainen yleinen etu sitä edellyttää ja tilanne on olosuhteiltaan riittävän vakava. Suosituksesta voi tiivistää siinä mainitut kohdat i. ”*absence of reasonable alternative measures*” ja ii. ”*outweighing legitimate interest*” seuraavasti:

i. Lähdesuojan murtaminen tulee katsoa välttämättömäksi, jos kohtuullisia vaihtoehtoisia keinoja ei ole tai niitä on jo kokeiltu.

ii. murtamiseen oikeutettu intressi on selvästi suurempi kuin julkinen etu murtamatta jättämiseen, ottaen huomioon, että tarve lähdesuojan murtamiseen on osoitettu, tilanne on olosuhteiltaan riittävän vakava tai murtamiseen liittyy painava yhteiskunnallinen tarve. Lisäksi todetaan, että jäsenmailla on tietynlainen liikkumavara lähdesuojan murtamista koskevan tilanteen arvioinnissa, mutta sitä valvotaan EIT:n toimesta.³³⁵

Voorhoofin mukaan kohdan yksi ohjaava periaate on toissijaisuusperiaate. Lähdesuojan murtamisen voidaan aina katsoa olevan vasta toissijainen, viimeinen vaihtoehto tilanteen ratkaisemiseksi. Toisessa kohdassa hän vetää yhtäläisyyden suhteellisuusperiaatteeseen: toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Lähdesuojan murtaminen voi tulla kyseeseen ihmiselämän suojaamiseksi ja vakavien rikoksien ehkäisemiseksi. Päätös lähdesuojan murtamisesta tulee perustua lakiin ja arviointi toimenpiteestä on aina tehtävä tapauskohtaisesti.³³⁶

Kohdassa ii. todetaan niin sanottu harkintamarginaalioppi, joka kytkeytyy oikeuden rajoittamisen välttämättömyyteen demokraattisessa yhteiskunnassa. EIT on todennut, että tietyissä tapauksissa kansallinen lainsäätäjät tai tuomioistuimet tuntee parhaiten kansalliset olosuhteet, jolloin jäsenvaltiolle jää liikkumatilaa sopimusvelvoitteiden soveltamisessa.³³⁷ Tästä voi siis seurata se, että tiettyjen oikeuksien rajoittaminen yhdessä

³³⁴ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 18.

³³⁵ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohdat 31–38.

³³⁶ *Voorhoofin* tulkinnasta koskien ministerikomitean suositusta *Voorhoof* 2005, s. 15.

³³⁷ Harkintamarginaaliopista ks. esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 357-362.

valtiossa voi olla hyväksyttävämpää kuin toisessa. Sananvapauden kohdalla harkintamarginaalia on sovellettu esimerkiksi uskonnollisiin kysymyksiin liittyvissä ratkaisuisissa.³³⁸

Kunnianloukkauksia koskevilla oikeudenkäynneissä viranomaisten tulisi komitean suosituksen mukaan väitteiden todenperäisyyden selvittämiseksi tutkia kaikki kansallisen prosessioikeuden sallima saatavilla oleva todistusaineisto, eikä lähteä vaatimaan ensisijaisesti tietolähteen henkilöllisyyden paljastamista.³³⁹ Tämä voidaan tulkita siten, että lähdesuojan murtamisen tulisi olla viimesijainen asia, ei työkalu väitteiden todenperäisyyden tarkistamiseen.

Suosituksen kohdassa viisi määritellään puuttumisen olosuhteet. Vaatimus lähdesuojan murtamiseen pitäisi tulla ainoastaan viranomaisilta, joilla on suora ja laillinen intressi tilanteeseen. Viranomaisten tulee tällaisissa tilanteissa informoida vaatimuksen kohteena olevaa toimittajaa oikeudesta lähdesuojaan sekä tämän oikeuden rajoituksista. Jos toimittaja ei suostu paljastamaan lähdeään, häntä koskevista seuraamuksista tulisi päättää ainoastaan oikeudenkäynnissä, jossa toimittajaa myös kuullaan EIS 6 artiklan mukaisesti. Näistä seuraamuksista tulee ministerikomitean suosituksen mukaan olla myös valitusmahdollisuus.³⁴⁰

Tilanteissa, joissa toimittaja suostuu paljastamaan tietolähteensä, tulisi toimivaltaisten viranomaisten rajoittaa paljastuksen julkisuutta esimerkiksi rajoittamalla yleisön oikeutta seurata oikeudenkäyntiä.³⁴¹ Suomen lainsäädännössä rajoittamisperusteet oikeudenkäyntien julkisuuteen löytyvät laista oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL, 2007/370.). Esimerkiksi suullinen käsittely voidaan järjestää tuomioistuimen määräyksellä YTJulkL 4:15 §:n mukaisesti yleisön läsnä olematta. Oikeudenkäyntien julkisuutta koskevien rajoitusten kohdalla tulee kuitenkin huomioida EIS 6 artiklan asettamat vaatimukset oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä.³⁴²

³³⁸ Esimerkiksi tapauksissa *Otto-Preminger-Institut vs. Itävalta*, *Wingrove vs. Yhdistynyt Kuningaskunta ja Tatlav vs. Turkki*.

³³⁹ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohdat 44-45.

³⁴⁰ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohdat 46-47.

³⁴¹ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 50.

³⁴² *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohta 50.

Lähdesuojaa ei komitean suosituksen No. R (2000) 7 mukaan saa sivuuttaa salakuuntelulla tai sitä vastaavilla viestintään puuttuvilla toimenpiteillä, kameravalvonnalla, etsinnöillä tai takavarikoilla. Mikäli tietolähteen paljastava tieto ilmenee näiden yhteydessä silloin kun tarkoituksena ei ole ollut lähdesuojan sivuuttaminen, ei tietoja saisi hyödyntää todistusaineistona, elleivät muut lähdesuojan murtamisen edellytykset täyty.³⁴³ Komitean suositus on vaikuttanut kotimaiseen lainsäädäntötyöhön, mikä ilmenee sananvapauslakia koskevasta hallituksen esityksestä, joka nimenomaisesti mainitsee suosituksen.³⁴⁴

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous, joka on neuvoa-antava ja aloitteita tekevä elin ja koostuu jäsenmaiden kansallisten parlamenttien kansanedustajista, käsitteli lähdesuojaa tammikuun 25. päivänä 2011 järjestetyssä kokouksessaan. Yleiskokous esitti huolensa suureen määrään tapauksia, joissa viranomaiset ovat vastoin ministerikomitean suositusta ja EIT:n asettamia kriteerejä joko murtaneet tai yrittäneet murtaa lähdesuojan. Yleiskokous pääosin toisti ministerikomitean suosituksessa esitetyt vaatimukset, mutta tarkensi niitä muutamissa kohdin. Parlamentaarinen yleiskokous antoi asiasta oman suosituksensa. Sen mukaan viranomaiset eivät saa vaatia lähteen tunnistavien tietojen paljastamista, elleivät EIS 10 artiklan 2 kohdan vaatimukset täyty ja ellei voida vakuuttavasti todeta, että tietolähteen paljastamiselle ei ole olemassa kohtuullisia vaihtoehtoisia toimenpiteitä tai että ne ovat käytetty loppuun, paljastamiseen liittyvä intressi suurempi kuin julkinen etu paljastamatta jättämiseen, ja ensisijainen julkistamistarve on kyetty myös osoittamaan.³⁴⁵

Suosituksen mukaan lähteen tunnistavien tietojen paljastuminen olisi siksi rajoitettava poikkeuksellisiin olosuhteisiin, joissa tärkeät julkiset tai yksilölliset edut ovat vaarassa ja tämä voidaan vakuuttavasti osoittaa. Poikkeuksellisesti lähteen julkistamista pyytävien toimivaltaisten viranomaisten on yksilöitävä syyt, miksi tällainen elintärkeä intressi on suurempi kuin paljastamatta jättämistä koskeva intressi ja onko vaihtoehtoisia toimenpiteitä käytetty loppuun, kuten esimerkiksi muut vaihtoehtoiset todisteet. Jos lähteitä suojataan kansallisen lainsäädännön nojalla, niiden paljastamista ei saa vaatia. Suosituksen mukaan oikeus lähdesuojaan on myös tilanteissa, joissa toimittajan

³⁴³ *CM RECOMMENDATION No. R (2000) 7*, kohdat 53–56.

³⁴⁴ *HE 54/2002 vp* kohta 2.3.5. Anonyymin ilmaisun ja tietolähteen suoja.

³⁴⁵ *Euroopan neuvoston parlamentaariseen yleiskokouksen suositus 1950 (2011)*.

tietolähde toimii poliisi- tai tuomioistuinvirassa. Jos tietovuoto itsessään on laiton, tulisi viranomaisten pyrkiä selvittämään tekijä omilla tutkinnoillaan sen sijaan, että toimittajaa vaadittaisiin paljastamaan lähteensä.

Suosituksessa myös muistutetaan siitä, että jäsenmaiden tulisi tarkistaa kansallista lainsäädäntöä niin, että niin sanottuihin pilliinpuhaltajiin liittyvät eurooppalaiset arvot olisivat yhdenmukaisia. Mediaan, teknologiaan ja toimittajuuteen liittyvät muutokset huomioitiin myös, eikä kehitys saa johtaa siihen, että lähdesuojaa voitaisiin sivuuttaa uusilla tavoilla. Toimittajuuden käsitettä lähestyttiin myös siltä suunnalta, että uusien teknologioiden myötä monet ei-ammattimaiset journalistit julkaisevat sisältöjä omilla kanavillaan ennalta määrittämättömille yleisöille. Suosituksen näkemys asiassa kuitenkin oli, ettei lähdesuoja ulotu journalistiprofession ulkopuolelle, sillä näitä toimijoita eivät sido alan eettiset säännöt, jotka muun muassa turvaavat tietolähteiden oikeuksia.³⁴⁶

5.3 Lähdesuojan reunaehdot EIT:n ratkaisuisissa

Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat on ainoa lähdesuojaa varsinaisesti konstituoiva ratkaisu. Tällä tarkoitan sitä, että se oli ensimmäinen ratkaisu, jolla EIT totesi lähdesuojan kuuluvan osaksi 10 artiklan lehdistölle taattua vapautta vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta. Itse tapaus koski lehden toimittajaan (valittaja) kohdistunutta määräystä paljastaa tietolähteensä tilanteessa, jossa lehteä oli kielletty julkaisemasta erästä yritystä koskevia luottamuksellisia tietoja. EIT katsoi, ettei lähdesuojaan puuttuminen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa erityisesti huomioiden julkaisijaan kohdistunut kieltomääräys. Myöhempi EIT:n ratkaisukäytäntö lukeutuu havaintojeni mukaan lähdesuojaa koskevien reunaehtoien määrittämiseen. Usein nämä tapaukset ovat päättyneet EIT:een sen vuoksi, että toimittaja on velvoitettu paljastamaan lähteensä tai lähdesuoja on sivuutettu esimerkiksi kotietsinnöin.³⁴⁷

Käsittelen seuraavaksi keskeisiä EIT:n lähdesuojaa sivuavia ratkaisuja, joita on yhteensä 20. Olen valinnut näistä 17 sen perusteella, että EIT on itse nostanut ne esimerkeiksi lähdesuojaa koskevasta oikeuskäytännöstä julkaisussaan *The Protection of Journalistic*

³⁴⁶ Euroopan neuvoston parlamentaariseen yleiskokouksen suositus 1950 (2011).

³⁴⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1056.

Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic Factsheet vuodelta 2018. Yksi käsittelemistäni ratkaisusta (*Big Brother Watch ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 13.9.2018) on annettu myöhemmin ja kaksi muuta liittyvät teemana tietojen tarkastamiseen ja journalistien vilpittömään mieleen, joita lähdesuojaa koskevassa tutkimuksessa ei aiemmin juurikaan ole huomioitu.

EIT:n julkaisun³⁴⁸ mukaan ratkaisukäytännöstä ilmenee, että toimittajien oikeus olla paljastamatta lähteitään ei ole vain etuoikeus, joka voidaan myöntää tai ottaa pois lähteiden laillisuudesta tai lainvastaisuudesta riippuen, vaan se on olennainen osa oikeutta tietoon. Tärkeimpinä periaatteina lähdesuojasta ratkaisukäytännön perusteella on nostettava ensisijaisesti oikeus riippumattoman ja puolueettoman elimen suorittamaan arviointiin, jotta estetään tarpeeton pääsy tietoihin, joista lähteiden henkilöllisyys olisi mahdollista selvittää. Tällainen arviointi on luonteeltaan ennaltaehkäisevää.³⁴⁹ Tarkastelu elimen on pystyttävä punnitsemaan mahdolliset riskit ja niihin liittyvät edut ennen paljastamista.³⁵⁰ Tämän elimen päätöksenteon perusteluineen tulisi noudattaa tiettyä kriteeristöä, josta ilmeni muun muassa se, onko suojaan puuttumista lievempiä keinoja.³⁵¹

Toimittajiin kohdistetuilla lähdesuojan murtamismääräyksillä on haitallinen vaikutus paitsi heidän lähteilleen, joiden henkilöllisyys paljastuu, mutta myös julkaisuihin, jotka liittyvät lähdesuojan murtamiseen.³⁵² Julkaisujen maine voi tämän seurauksena heikentyä potentiaalisten tietolähteiden silmissä, ja myös yleisön suhtautuminen anonyymeihin tietolähteisiin voi muuttua kielteisempään suuntaan.³⁵³

Esimerkiksi ratkaisussa *Voskuil vs. Alankomaat* (22.02.2008) EIT sovelsi rakennetta, jossa se arvioi,

³⁴⁸ *The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic Factsheet* vuodelta 2018.

³⁴⁹ *The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic Factsheet* vuodelta 2018.

³⁵⁰ *The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic Factsheet* vuodelta 2018.

³⁵¹ *The Protection of Journalistic Sources, a Cornerstone of the Freedom of the Press, Thematic Factsheet* vuodelta 2018.

³⁵² Ks. esim. *Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (15.12.2009)

³⁵³ *Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (15.12.2009).

- 1) onko tapauksessa ollut kyse puuttumisesta (*"interference"*) valittajan EIS 10 artiklan mukaiseen oikeuteen
- 2) onko puuttuminen perustunut lakiin (*"prescribed by law"*)
- 3) onko puuttumisella ollut oikeutettu tarkoitus (*"legitimate aim"*)³⁵⁴
- 4) ja onko puuttuminen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa (*"necessary in a democratic society"*)

Puuttumisen välttämättömyyttä arvioidessaan EIT soveltaa testiä (*"The test of 'necessity in a democratic society'"*), jossa tuomioistuin arvioi, onko puuttuminen perustunut painavalle sosiaaliselle tarpeelle (*"pressing social need"*). Ratkaisukäytännön perusteella jäsenvaltioilla on tietty harkintamarginaali tämän tarpeen arvioimisessa, mutta se kulkee käsi kädessä eurooppalaisen valvonnan kanssa, joka kattaa sekä jäsenvaltioiden lainsäädännön että sitä soveltavat päätökset. EIT:lla on siis valtuudet antaa lopullinen ratkaisu siitä, onko rajoitus sopusoinnussa EIS 10 artiklan kanssa.

5.3.1 Lähdesuojan murtaminen

Ratkaisussa *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (27.3.1996) EIT otti esille mahdollisten lähdesuojan rajoitustoimien pelotevaikutuksen (*"chilling effect"*), joka voisi 10 artiklan näkökulmasta vahingollisesti vaikuttaa median tehtävään demokraattisen keskustelun ylläpitäjänä. Rajoitteet voivat johtaa siihen, ettei lehdistö enää rangaistusten ja muiden seurausten pelossa uskalla esittää yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita. Valittajaa oli oikeuden määräyksellä kielletty julkaisemasta valittajan tietoon tulleita erästä yritystä koskeneita luottamuksellisia tietoja. Valittaja määrättiin paljastamaan tietolähteensä. EIT katsoi, että lähdesuojan murtaminen on 10 artiklan mukaista vain erittäin tärkeiden julkisten etujen sitä vaatiessa. Lähdesuojan murtaminen ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa etenkin huomioiden valittajaa koskenut kieltomääräys.

³⁵⁴ EIS 10 artiklan toisessa kappaleessa on lueteltu yhdeksän oikeutettua tarkoitusta, jotka ovat 1) kansallinen turvallisuus, 2) alueellinen koskemattomuus, 3) yleinen turvallisuus, 4) epäjärjestyksen ja rikollisuuden estäminen, 5) terveyden suojaaminen, 6) moraalien suojaaminen, 7) muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen, 8) luottamuksellisten tietojen paljastaminen ja 9) tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistaminen. Lisäksi radio- ja televisiotoiminnan luvanvaraisuuden osalta on hyväksytty oikeutetuiksi rajoitusperusteiksi myös muita päämääriä. Ks. esim. *Informationsverein Lentia ja muut vs. Itävalta* 24.11.1993.

Tapauksessa *Voskuil vs. Alankomaat* (22.02.2008) Amsterdamin poliisi oli kertonut löytäneensä asekauppiaiden varaston sattumalta selvitettyä erään asunnon vesivuotoa. EIT:een valittanut toimittaja oli kirjoittanut jutun, jossa epäiltiin aseiden löytymisen sattumanvaraisuutta ja samalla esituskintaviranomaisten toimien asianmukaisuutta. Asekaupasta syytettyjen asianajaja vaati toimittajaa paljastamaan lähteen henkilöllisyyden. Toimittaja kieltäytyi, jolloin hänet tuomittiin pisimpään lain sallimaan painostusvankeuteen. EIT arvioi, että puuttumiselle sinänsä oli ollut oikeutettu tarkoitus (kohta 56). EIT totesi ratkaisussaan, että oli ymmärrettävää, että hallitus tunsu huolta väitteistä, jotka koskivat viranomaisten sopimatonta toimintaa. EIT kuitenkin katsoi, että julkisen viranomaisen sopimattomat menettelytavat olivat juuri sellainen kysymys, josta yleisön tuli oikeusvaltiossa saada tietoa. Viranomaisten intressi paljastaa valittajan lähteen henkilöllisyys ei ollut riittävä syrjäyttämään lähdesuojaan liittyvät julkiset edut. Painostusvankeuden kaltainen toimenpide saattaa estää väärinkäytöksistä tietäviä kertomasta tietojaan lehdistölle.

Toimittajan oikeutta vedota lähdesuojaan ei poista se, että lähteen henkilöllisyys on viranomaisten tiedossa. Ratkaisussa *Becker vs. Norja* (5.10.2017) EIT:n mukaan kyseessä oli sananvapauden loukkaus, koska todistamisella ei ollut tässä vaiheessa erityistä merkitystä ja samalla saattoi vaarantua myös toimittajan muiden lähteiden suoja. Se, että lähde ilmoittautuu itse, ei vielä automaattisesti poista lähdesuojaa. Asian arvioinnissa ei ole myöskään ratkaisevaa merkitystä sillä, onko toimittajalle tietoja välittänyt henkilö toiminut tarkoituksellisesti vastoin velvollisuuksiaan tai vilpillisesti (kohta 74).

Tietolähteen käsite on ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ymmärrettävä laajasti. Sillä tarkoitetaan ketä tahansa, jolta toimittaja on saanut tietoa.³⁵⁵ Ratkaisussa *Nagla vs. Latvia* (16.7.2013)³⁵⁶ EIT korosti erityisesti, että toimittajan oikeutta olla paljastamatta lähteitään ei voida pitää etuoikeutena, joka riippuu lähteiden laillisuudesta tai lainvastaisuudesta, vaan pikemminkin olennaisena osana oikeutta tietoon. EIT:n mukaan lähteen yksilöivällä tiedolla tarkoitetaan kaikkea sellaista tietoa, joka voi johtaa lähteen

³⁵⁵ *Nagla vs. Latvia* 16.7.2013, kohta 81.

³⁵⁶ Kiireellinen toimittajan kotiin kohdistunut etsintä, johon liittyi hänen tietolähteitensä sisältävien tallennuslaitteiden takavarikointi.

tunnistamiseen, mukaan lukien ne olosuhteet, joissa toimittaja sai tiedot lähteeltä, sekä lähteeltä saadun tiedon julkaisematon sisältö.

Tapauksessa *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ja muut vs. Alankomaat* (22.11.2012) toimittajia valvottiin teknisesti ja julkaisija määrättiin luovuttamaan asiakirjat, joista tietolähteiden henkilöllisyys olisi selvinnyt. Tapaus koski tiedustelupalvelun salaisten asiakirjojen vuotamista. EIT:n mukaan Alankomaiden laki ei tarjonnut riittäviä oikeussuojakeinoja valvontaa vastaan (EIS 8). Määräystä asiakirjojen luovuttamiseen ei ollut perusteltu riittävästi eikä vaihtoehtoisia keinoja ollut riittävästi selvitetty.

EIT:n ratkaisukäytännön perusteella lähteen oma käytös ei ole ratkaiseva seikka. Tapauksessa *Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (15.12.2009) oikeus määräsi tiedotusvälineen paljastamaan vuodettu asiakirja, joka voi johtaa tietolähteen tunnistamiseen. Tapaus koski suunniteltua yhtiökauppaa ja osakkeiden arvoa sekä sen mahdollista manipulointia julkaistujen tietojen avulla. EIT:n mukaan sananvapauden käyttöön liittyi velvollisuuksia ja vastuita ja siten journalistinkin oli toimittava vilpittömässä mielessä tarjotakseen oikeaa ja luotettavaa tietoa journalismin eettisten vaatimusten mukaisesti. EIT myös totesi, että lähteen paljastamiseen velvoittaminen saattoi olla haitallista paitsi lähteelle myös jutun julkaiselle sanomalehdelle, jonka maine voi kärsiä potentiaalisten tulevien lähteiden sekä yleisön silmissä. EIT:n mielestä lähteen käyttäytyminen ei koskaan voinut olla ratkaisevaa vaan se oli vain yksi, joskin tärkeä, seikka harkittaessa, oliko lähteen paljastamisen vaatiminen oikeasuhtaista EIS 10 artiklan 2 kohdan kannalta. EIT:n mukaan vaihtoehtoisia keinoja tietovuodon aiheuttajan paljastamiseksi ei ollut selvitetty. Jo sillä, että journalistien oletettiin osallistuvan anonyymien lähteen selvittämiseen, oli lähteiden käyttöä ehkäisevä vaikutus. Kantajayhtiön edut eivät olleet niin painavia, että niillä voitiin syrjäyttää lähdesuojaan liittyvät julkiset edut.

EIT:n mukaan sananvapauden kohdistuvia rajoituksia on tulkittava suppeasti ja niille on oltava yleisen edun kannalta pakottava syy. Tapauksessa *Sanoma Uitgevers B.V. vs. Alankomaat* (14.9.2010) poliisit takavarikoivat aineistoa, joka olisi voinut johtaa toimittajan lähteiden tunnistamiseen. Tapauksessa oli kysymys laittomasta autokilpailusta, jota autolehden toimittajat oli kutsuttu seuraamaan. EIT:n mukaan 10

artiklan mukaisuus edellyttää, että puuttumiselle oli peruste kotimaisessa laissa ja että laki suojaa viranomaisten mielivaltaista puuttumista vastaan. Tapauksessa keskeistä oli, ettei päätöksentekovalta lähteen paljastamista koskevissa kysymyksissä ollut tuomioistuimella vaan syyttäjällä. EIT:n mukaan syyttäjä oli prosessuaalisessa mielessä asianosainen, jonka intresseissä eivät välttämättä olleet lähdesuojaa tukevat näkökohdat. Syyttäjää ei voitu pitää riittävän objektiivisena ja puolueettomana ratkaisijana asiassa, jossa oli keskenään kilpailevia intressejä. EIT:n mukaan saatavilla ei ollut riittävin oikeussuojatakein varustettua menettelyä, jolla olisi kyetty tekemään riippumaton arvio siitä, olivatko julkisen edun mukaiset rikostutkinnalliset intressit journalistin lähdesuojaa painavampia.³⁵⁷

EIT on käsitellyt myös sitä, mitä ylipäättään voidaan pitää lähdesuojan suojaamana tietona. Tapauksessa *Nordisk Film & TV A/S vs. Tanska* (8.12.2005) televisioyhtiö määrättiin luovuttamaan poliisille muokkaamaton materiaali, joka koski epäiltyä pedofiliaa. EIT:n mukaan kysymyksessä ei ollut EIS 10 artiklan loukkaus. Televisioyhtiötä ei määrätty paljastamaan lähdettä, vaan osa tutkimusaineistoon. Ratkaisussa ei poissuljeta sitä, etteikö lähdesuoja saattaisi tulla sovellettavaksi tutkimusaineistoon. Kyseisen tapauksen kontekstissa luovuttamismääräys katsottiin suhteellisuusperiaatteen mukaiseksi, kun otettiin huomioon vakavan rikoksen estäminen. EIT:n mukaan journalistisen aineiston luovuttamismääräys koski vain valittajayhtiön omaa tutkimusaineistoa ja tätäkin vain rajoitetusti, eikä tällaista toimenpidettä voitu pitää niin jyrkkänä kuin esimerkiksi kotietsintää.

5.3.2 Lähdesuojan sivuuttaminen

Kotietsintä on nähty EIT:n käytännössä jyrkempänä toimenpiteenä kuin velvoittaminen lähteen paljastamiseen oikeudenkäynnissä, kuten esimerkiksi tapauksessa *Roemen ja Schmitt vs. Luxembourg* (25.2.2003). Toimittajien kotona ja työpaikalla etsintöjä suorittaneille viranomaisille annettiin laaja toimivalta. EIT katsoi hallituksen jättäneen näyttämättä, että kansalliset viranomaiset eivät olisi voineet ilman edellä mainittuja etsintöjä selvittää salassapitovelvollisuuden rikkomista ja sen jälkeen sellaisella

³⁵⁷ Korpisaaren mukaan *Sanoma Uitgevers* -tapauksesta ei voida päätellä, olisiko lähdesuojan murtaminen ollut hyväksyttävää ko. pankkiautomaattiryöstöjen selvittämiseksi, jos prosessuaaliset seikat olisivat täyttäneet EIS:n vaatimukset. Ks. *Möra ym.* 2011, s. 43–44.

rikkomuksella saatujen tietojen vastaanottamista. Etsinnät katsottiin voimakkaammaksi toimenpiteeksi kuin vaatimus tietolähteen paljastamisesta. Tapauksessa *Ernst ja muut vs. Belgia* (15.7.2003) toimittajien työpaikoilla, kodeissa ja ajoneuvoissa tehtiin laajamittaisia etsintöjä, jotta tunnistettaisiin syyttäjälaitoksen viranomaiset, jotka olivat vuotaneet tietoja vireillä olevista rikosasioista. Koska näyttöä valittajien osuudesta vuotoihin ei ollut ja vuotojen lähdettä ei ollut pyritty selvittämään sisäisillä tutkimuksilla, EIT katsoi, että puuttuminen lähdesuojaan ei ollut suhteellisuusperiaatteen mukainen. Tässäkin todettiin etsintöjen jyrkkyys suhteessa vaatimukseen kertoa tietolähde.

Ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt, että toimittajat noudattavat kansallista rikoslainsäädäntöä ja journalistien ammatillisia eettisiä ohjeita. Tapauksessa *Martin ja muut vs. Ranska* (12.4.2012) toimituksen tiloihin tehtiin etsintä sen selvittämiseksi, miten toimittajat olivat saaneet kopion luottamuksellisesta raporttiluonnoksesta. EIT piti etsintää suhteellisuusperiaatteen vastaisena. Ranskan hallitus ei ollut osoittanut, että kilpailevat edut – toimittajien lähteiden suojaaminen ja rikoksen ehkäiseminen ja torjunta – olivat tasapainossa. Lisäksi ratkaisussa todettiin toimittajien vilpittömän mielen ja halun noudattaa ammattinsa eettisiä vaatimuksia sekä velvollisuuden noudattaa rikoslainsäädäntöä (kohdat 62 ja 63) sekä se, etteivät viranomaiset olleet pitäneet muita tutkintatoimia ennen etsintään ryhtymistä prioriteettina.

Tapauksessa *Stichting Ostade Blade vs. Alankomaat* (27.5.2014) EIT teki rajanvetoa lähdesuojan ulottuvuudesta. Toimituksen tiloihin tehtiin etsintä sen jälkeen, kun se oli julkaissut tiedotteen, jossa se kertoi vastaanottaneensa kirjeen järjestöltä, joka otti vastuun sarjasta pommi-iskuista. Tapauksessa ei ollut kyse lähdesuojasta, koska kyseessä olevassa tilanteessa lehden tietolähde haki julkisuutta toiminnalleen. Tällaisella lähteellä ei ollut oikeutta samaan suojaan kuin tietolähteillä yleensä. EIT:n mukaan etsinnät olivat olleet välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa.

EIT on katsonut, että lähdesuojan avulla voidaan ylläpitää yleisön luottamusta valtiollisiin toimijoihin. Lähdesuoja suojaa esimerkiksi virkamiehiä, jotka haluavat tuoda esille työtehtävissään olevia huonoja käytäntöjä. Tapauksessa *Görmüş ja muut vs. Turkki* (19.1.2016) lehti julkaisi artikkelin, joka perustui armeijan esikunnan päällikön luottamuksellisiksi luokiteltuihin asiakirjoihin. Ne koskivat tiedotusvälineiden luokittelua sen mukaan, olivatko ne ”suotuisia” vai ”epäsuotuisia” asevoimille. Lehden

toimitukseen tehtiin etsintä, jossa takavarikoitiin asiakirjoja sen selvittämiseksi, kuka oli *pillinpuhaltajana*³⁵⁸ paljastanut lehdelle asiakirjan. EIT katsoi, että toimittajien sananvapautteen puuttuminen ei ollut ollut oikeassa suhteessa tavoiteltuun lailliseen päämäärään, ei ollut tyydyttänyt kiireellistä sosiaalista tarvetta eikä sen vuoksi ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa; takavarikot olivat kohdistuneet kaikkiin toimituksen tietokoneisiin, ja jopa sellaisiin tietoihin, jotka eivät liittyneet julkaistuun artikkeliin. Viranomaisten toimet ovat estäneet potentiaalisia lähteitä kertomasta tiedotusvälineille yleistä etua koskevista asioista. Tapauksessa painoarvoa annettiin sille, että kysymyksessä oli armeija, jonka toimintatapoihin liittyi niin suuri julkinen intressi, että se ylitti asiakirjojen luottamuksellisuuden.

Tapauksessa *Tillack vs. Belgia* (27.11.2007) lehden toimittajan kotiin ja työpaikalle tehtiin etsintöjä ja takavarikoita sen jälkeen, kun luottamuksellisiin asiakirjoihin perustuneita tietoja oli julkaistu lehdessä. EIT:n mukaan journalistien oikeus vaieta lähteistään ei ole pelkkä etuoikeus, joka voidaan myöntää tai peruuttaa sen mukaan, onko lähde laillinen vai laitton. Se on osa oikeutta tietoon, johon voidaan puuttua vain erityisellä varovaisuudella.

5.3.3 Lähdesuojaan liittyvän sääntelyn tarkkarajaisuus

EIT on kiinnittänyt huomiota valtiollisen sääntelyn tarkkarajaisuuteen ja päätösten perustelujen tasoon. Tapauksessa *Ressiot ja muut vs. Ranska* (28.6.2012) toimituksen tiloissa ja toimittajien kodeissa tehtiin etsintöjä. Toimittajia syytettiin oikeudellisen tutkinnan luottamuksellisuuden loukkaamisesta heidän tehtyään litterointeja salakuunnelluista puhelinkeskusteluista. EIT:n mukaan lähdesuojaan puuttuminen oli oikeutettua vain, jos se perustui julkisen edun mukaiseen erityisen tärkeään vaatimukseen. Normin tuli olla riittävän täsmällinen, jotta sitä voitaisiin pitää lakina EIS 10 artiklan 2 kohdan mielessä. Tässä tapauksessa toimittajat eivät voineet ennakoida seurausta. Journalistin oikeutta olla vaiti tietolähteestään ei voitu pitää pelkkänä tietolähteen laillisuudesta riippuvana etuoikeutena vaan se kuului olennaisena osana oikeuteen saada tietoa. Tapauksessa *Saint-Paul Luxembourg S.A. vs. Luxembourg*

³⁵⁸ Pilliinpuhaltajien asemasta EIT:n ratkaisukäytännössä esimerkkinä *Guja vs. Moldova*. EIT totesi, että yleisön intressi tietyn informaation saamiseen voi joskus olla niin suuri, että se ylittää laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden.

(18.4.2013) asian keskiössä oli etsintä- ja takavarikointimääräys, jonka tutkintatuomari antoi koskien toimitusta sen jälkeen, kun lehti oli julkaissut artikkelin, josta artikkelissa mainittu henkilö ja hänen työnantajansa valittivat viranomaisille. Etsintä- ja takavarikointimääräys ei ollut kohtuudella oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään, artikkelin kirjoittaneen toimittajan henkilöllisyyden paljastamiseen. Määräyksen sisältö oli EIT:n mukaan ollut liian väljä ja mahdollistanut viranomaisten väärinkäytökset esimerkiksi lähdesuojan murtamisessa.

Viranomaisten tulisi EIT:n mukaan kyetä tunnistamaan lähdesuojan olemassaolo. Tapauksessa *Ivaschenko vs. Venäjä* (13.2.2018) tulliviranomaiset tutkivat ja jäljensivät kuvajournalistin kannettavan tietokoneen ja muiden elektronisten laitteiden tietoja. EIT:n mukaan kansallisessa sääntelykehyksessä oli puutteita, koska kansallisia viranomaisia, tuomioistuimet mukaan luettuina, ei vaadittu esittämään asiaankuuluvia ja riittäviä perusteita sananvapauten puuttumisen perustelemiseksi, eivätkä ne pitäneet merkityksellisenä missään vaiheessa tai millään tavalla, että hakijalla oli hallussaan journalistista aineistoa.

Edward Snowdenin paljastusten pohjalta tehtyjä kanteluja koskeva ratkaisu *Big Brother Watch ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* (13.9.2018) käsitteli massavalvontaa lähdesuojan näkökulmasta. EIT:n mukaan kysymyksessä olleiden valvontatoimenpiteiden kohteena ei ollut journalistinen materiaali eikä niiden tarkoituksena ollut lehdistön lähteiden paljastaminen. Se, että kysymyksessä olisi lähdesuojan piiriin mahdollisesti kuuluva tieto selviäisi viranomaisille vasta, kun kyseinen materiaali on tutkittu. Tällaisen tiedon hankkiminen ei sen vuoksi automaattisesti merkinnyt vakavaa puuttumista sananvapautta koskevaan oikeuteen. Oikeuteen puuttuminen oli EIT:n mukaan kuitenkin vakavaa, jos lähdesuojan piiriin kuuluva viestintä valittiin tutkittavaksi tarkoituksellisesti. Vakava puuttuminen lähdesuojaan olisi oikeutettua vain, jos se perustuisi yleistä etua koskevaan pakottavaan tarpeeseen ja jos käytettävissä olisi riittäviä suojakeinoja tietojen valinnan lainmukaisuuden varmistamiseksi ja luottamuksellisten tietojen suojaamiseksi. EIT ilmaisi huolensa journalistisen materiaalin valintaa koskevien julkisten suuntaviivojen puuttumisesta. Tiedonhankinnalla ja massavalvonnalla voisi myös olla pelotevaikutus ("*chilling effect*"). EIT katsoi, että tapaukseen liittyneellä tiedonhankinnalla loukattiin EIS 10 artiklan mukaista oikeutta sananvapauteen.

EIT on ratkaisukäytännössään todennut, ettei lähdesuoja oikeuta esittämään perustelemattomia väitteitä. Tapauksessa *Cumpănă ja Mazăre vs. Romania* (17.12.2004) lehtijutussa väitettiin, että entinen apulaispormestari ja tuomari olivat syyllistyneet petokseen. Valittajat oli tuomittu jutun vuoksi solvauksesta ja herjauksesta. Valittajat vetosivat siihen, etteivät he kyenneet näyttämään väitteitään tosiksi lähdesuojan vuoksi. EIT ei hyväksynyt valittajien väitettä lähdesuojaan liittyen. Valittajien ei olisi tarvinnut paljastaa tietolähteitään tarjotakseen riittäviä tosiasiaperusteita väitteilleen.

Tapauksessa *Kasabova vs. Bulgaria* (19.4.2011) lehtijutussa kerrottiin kaupungissa vallitsevasta korruptiosta. Valittaja tuomittiin asiassa herjauksesta. EIT totesi, että EIS 10 artiklassa tarkoitetuilla velvollisuuksilla ja vastuilla oli erityinen merkitys silloin, kun hyökättiin nimettyjen henkilöiden mainetta vastaan. Journalistien oli toimittava vilpittömässä mielessä tarjotakseen oikeaa ja luotettavaa tietoa journalismin eettisten vaatimusten mukaisesti. EIT:n mukaan, koska virallisia selvityksiä ei ollut saatavilla ja kun riidattomasti väärinkäytöksiä oli tehty, valittaja oli perustellusti voinut kertoa kaikista saatavilla olleista ja siten myös vahvistamattomista tiedoista. Tilannetta oli tarkasteltava sellaisena kuin se oli näyttäytynyt journalistille lehtijutun kirjoittamisen aikana. Valittaja ei olisi voinut osoittaa tehneensä ennen artikkelin julkaisua kotimaisten tuomioistuinten edellyttämiä tarkistuksia paljastamatta lähteitään. EIT:n tulkinta tukee ajatusta siitä, että pelkkään nimettömään lähteeseen perustuvan tiedon esille tuominen voi olla perusteltua, kun käsitellään yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita.

5.3.4 Yhteenvetoa EIT:n ratkaisukäytännöstä

EIT:n ratkaisukäytännöstä on johdettavissa seuraavat avainelementit, joita voidaan pitää lähdesuojaa koskevinä reunaehtoina:

- Lähdesuojan murtamisen (ja sananvapauteen puuttumisen) on *perustuttava lakiin*. Tietolähteen paljastamisella on oltava jokin EIS 10 artiklan toisessa kohdassa mainituista *hyväksyttävistä perusteista*. Lisäksi sen on oltava *välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa*. Välttämättömyysharkinnassa jäsenvaltioilla on

jonkin verran liikkumavaraa, mutta EIT:lla viimekädessä arviointivalta puuttumisen välttämättömyydestä.³⁵⁹

- *Lähdesuojaan puuttumisella voi olla pelotevaikutus ("chilling effect")*, jonka vuoksi väärinkäytöksistä tietävät eivät uskalla kertoa tiedoistaan julkisuuteen. Tällä on sananvapautta kaventava vaikutus. Lisäksi lehdistö ei voisi täyttää tehtävänsä vallan vahtikoirana, jos se ei voisi riittävällä tavalla suojata lähteitään.³⁶⁰
- *Oikeus tietoon on yhteydessä lähdesuojaan*. Yleisöllä on oikeus saada tietoa viranomaisten toiminnasta. Tämä oikeus vaarantuisi, jos tietolähteet eivät saisi suojaa ja siihen puuttumiseen on suhtauduttava varovaisesti.³⁶¹
- *Lähdesuoja on toimittajan oikeus siitä huolimatta, että tietolähde olisikin tavalla tai toisella paljastunut*. Toimittajan oikeus olla vaiti tietolähteen henkilöllisyydestä ei siis ole riippuvainen muiden henkilöiden toiminnasta.³⁶²
- *Lähteen yksilöivällä tiedolla tarkoitetaan kaikkea sellaista tietoa, joka voi johtaa lähteen tunnistamiseen*, mukaan lukien ne olosuhteet, joissa toimittaja sai tiedot lähteeltä, sekä lähteeltä saadun tiedon julkaisematon sisältö.³⁶³
- *Etsinnät ovat voimakkaampi puuttuminen kuin oikeuden määräys tietolähteen paljastamiseen*. Tämä on yhteydessä siihen, että päätös lähdesuojan murtamiseen tulisi aina tulla tuomioistuimelta.³⁶⁴
- *Lähdesuojan murtaminen tulee olla viimesijainen toimenpide*, eikä sitä voida käyttää tietojen paikkansapitävyyden tarkastamiseen eikä siihen tule myöskään turvautua, jos tiedot voidaan selvittää muilla tavoin tai jos vastakkainen intressi voidaan turvata puuttumatta lähdesuojaan. Tietovuodot tulisi selvittää murtamatta lähdesuojaa.³⁶⁵
- *Lähdesuoja ei ole riippuvainen siitä, onko tietolähde laitton vai laillinen*. Se, että tietolähde on rikkonut velvollisuutensa tai ollut vilpillinen, ei automaattisesti poista lähdesuojaa.³⁶⁶

³⁵⁹ Mm. *Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 27.3.1996 ja *Voskuil vs. Alankomaat* 22.02.2008.

³⁶⁰ *Erityisesti Goodwin vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 27.3.1996 ja *Financial Times Ltd ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 15.12.2009.

³⁶¹ Mm. *Voskuil vs. Alankomaat* (22.02.2008) ja *Nagla vs. Latvia* 16.7.2019.

³⁶² *Becker vs. Norja* 5.10.2017. Ks. tästä myös todistusteemakielto tutkielman luvussa 4.

³⁶³ Esim. *Nagla vs. Latvia* 16.7.2013

³⁶⁴ Esim. *Roemen ja Schmitt vs. Luxembourg* 25.2.2003 ja *Ernst ja muut vs. Belgia* 15.7.2003.

³⁶⁵ *Ernst ja muut vs. Belgia* 15.7.2003.

³⁶⁶ *Tillack vs. Belgia* 27.11.2007 ja *Nagla vs. Latvia* 16.7.2013.

- *Lähdesuoja voi koskea myös tutkimusaineistoa, jos tietolähteen henkilöllisyys paljastuu siitä.*³⁶⁷
- *Takavarikot, etsinnät ja niitä koskevat määräykset tulevat olla tarkkarajaisia. Esimerkiksi toimituksiin tai toimittajien koteihin kohdistuvat etsinnät tulee rajoittaa koskemaan ainoastaan tarpeellista aineistoa siten, ettei lähdesuoja vaarannu.*³⁶⁸
- *Lähdesuojaan puuttumiseen liittyvän lain tulee olla riittävän tarkkarajainen. Sen soveltaminen tulee olla ennakoitavissa.*³⁶⁹
- *Viranomaisten on tunnistettava toimissaan lähdesuoja.*³⁷⁰
- *Lähdesuojaan puuttumiseen on oltava riittävät oikeussuojakeinot, joilla voidaan varmistua toimenpiteiden lainmukaisuudesta.*³⁷¹
- *Toimittajien tulee työssään kunnioittaa kansallista rikoslakia ja alan eettisiä sääntöjä.*³⁷²

Lähdesuojaan liittyvää EIT:n oikeuskäytäntöä voi jakaa lähdesuojaa konstituivaan, eli sen olemassaoloa perustelevaan, siihen liittyviä seikkoja määrittelevään sekä viranomaisten ja toimittajien toimintaa ohjaavaan. EIT:n ratkaisukäytäntöä voi pitää keskeisenä arvioitaessa suhtautumista lähdesuojaan kotimaisessa oikeuskäytännössä. Tämä ilmenee muun muassa siinä painoarvossa, joka EIT:n oikeuskäytännölle annetaan muun muassa viimeisimmissä lähdesuojaa sivuavissa ratkaisuisissa *KKO 2019:67* ja *KKO 2019:112*.

5.4 Lähdesuoja KKO:n ratkaisukäytännössä

Korkein oikeus on antanut yhteensä viisi ennakkopäätöstä lähdesuojaa koskien vuodesta 2004 lähtien vuoteen 2020 asti. Lisäksi hovioikeustasolla on annettu yksi merkittävä päätös, jota käyn tässä yhteydessä myös lyhyesti läpi. Ottaen huomioon, että lähdesuoja

³⁶⁷ *Nordisk Film & TV A/S vs. Tanska* 8.12.2005.

³⁶⁸ *Saint-Paul Luxembourg S.A. vs. Luxembourg* 18.4.2013.

³⁶⁹ *Ressiot ja muut vs. Ranska* 28.6.2012.

³⁷⁰ *Ivaschenko vs. Venäjä* 13.2.2018.

³⁷¹ *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ja muut vs. Alankomaat* 22.11.2012 ja *Big Brother Watch ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 13.9.2018.

³⁷² *Kasabova vs. Bulgaria* 19.4.2011 ja *Martin ja muut vs. Ranska* 12.4.2012.

on ollut Suomen laissa jo vuodesta 1966, on siihen liittyvää oikeuskäytäntöä vähän osittain ainakin siksi, että lähdesuojan asema on lainsäädäntötasolla hyvin vahva.³⁷³

Ensimmäinen lähdesuojaa käsittelevä ennakkopäätös on *KKO 2004:30*, joka käsittelee kieltäytymisoikeuden laajuutta tilanteessa, jossa uusi laki, sananvapauslaki, oli tullut voimaan alemman oikeusasteen päätöksen antamisen jälkeen. Asiassa oli kysymys törkeää kunnianloukkausta koskevasta esitutkinnassa, ja kustannusyhtiön toimitusjohtajaa kuultiin todistajana. KKO:n ratkaisu otti kantaa kysymykseen toimitusjohtajan oikeudesta kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin, jos hän niihin vastatessaan joutuisi paljastamaan kustannusyhtiön verkossa julkaiseman kirjan, ”Mihin hävisivät Soneran rahat?”, laatijan tai sen sisältämien tietojen antajan. Lähdesuojan kannalta merkityksellinen kysymys liittyi siihen, saattoiko sitä soveltaa yksittäisiin verkkoviesteihin. Asiaa alemmissa oikeuksissa käsiteltäessä voimassa olleen OK 17:24.2:n (176/1966) lähdesuoja³⁷⁴ koski aikakautisen painokirjoituksen julkaisijaa, päätoimittajaa, kustantajaa tai kirjanpainajaa, samoin kuin näiden palveluksessa olevaa henkilöä. Sananvapauslain voimaantulo- ja siirtymäsäännöksissä on suljettu pois lain taannehtiva soveltaminen vain siltä osin kuin kysymys on ennen lain voimaantuloa syntyneen vahingon korvaamisesta taikka vastinetta ja oikaisua koskevasta asiasta (sananvapauslain 26.2 §). Tästä syystä KKO päätyi soveltamaan asiassa uutta lakia, ja se katsoi, että toimitusjohtajalla oli oikeus kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin, joihin hän ei voi vastata paljastamatta kysymyksessä olleen julkaisun kirjoittajaa tai tietolähdettä. KKO kiinnitti huomiota myös EIT:n ratkaisukäytäntöön ja katsoi, että vaikka kysymyksessä olleesta tilanteesta ei ollutkaan nimenomaisesti oikeuskäytäntöä, EIS:n 10 artiklassa ei erotella tiedonvälityksen erilaisia muotoja, ja artiklan soveltamiskäytännössä on muissa yhteyksissä todettu artiklasta johtuvien ilmaisuvapautta koskevien

³⁷³ *Korpisaari* 2016, s. 144.

³⁷⁴ Kyseisessä laissa oikeus oli määritelty koskemaan oikeutta kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on painokirjoitukseen otetun kirjoituksen tai tiedonannon laatija tahi kuka on antanut kirjoituksen tai tiedonannon perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta laatijaa tai tiedonantajaa. Sananvapauslain 16 §:n 1 momentin mukaan yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Samassa yhteydessä muutetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentin (461/2003) mukaan sananvapauslaissa tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa todistajana kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa. Ks. *KKO 2004:30* kohdat 8–15.

velvoitteiden periaatteessa kattavan tiedonvälityksen sen muodosta riippumatta, jolloin sama koskisi myös lähdesuojaa.

Hieman yllättävästi toinen lähdesuojaa koskenut ennakkopäätös koski samaa kirjoitusta, joka myöhemmin oli julkaistu printtikirjana. Tässä tapauksessa *KKO 2009:88* tuomioistuin otti kantaa lähdesuojan ja anonyymien julkaisemisen oikeuteen ja ennen kaikkea hyödyntämiskieltoon. Kysymyksessä olevassa asiassa syyttäjä halusi käyttää kirjan kustantajan keskusrikospoliisille antamia ja salassa pidettäviksi määrättyjä kirjeitä todisteena alun perin internetissä julkaistun kirjan kirjoittajan henkilöllisyydestä. Kustannusyhtiön toimitusjohtaja oli toimittanut KKO:lle kaksi kirjettä osoittaakseen, että hänellä oli oikeus kieltäytyä todistamasta törkeää kunnianloukkausta koskevassa esitutkinnassa. KKO:n mukaan lainsäädännössä ei ole yleissäännöstä todisteiden käytön kiellosta eli niin sanotusta hyödyntämiskiellosta. Tällä kiellolla tarkoitetaan niitä rajoituksia, joita oikeudenkäynnissä esitetyn aineiston käyttämiselle todisteena ja hyödyntämiselle todistusharkinnassa mahdollisesti voidaan asettaa. Asiassa katsottiin, että toimitusjohtaja ei ollut kirjeiden toimittamisella tarkoittanut luopua lähdesuojasta, vaan hän oli tarkoittanut puolustaa vaitiolo-oikeuttaan. KKO katsoi, että kirjeiden todisteina käyttämisen salliminen tarkoittaisi vaitiolo-oikeuden murtamista, mikä ei olisi hyväksyttävää.

Tapauksessa *KKO 2010:88* oli kysymys siitä, onko näyttökynnys syytä asettaa tavanomaista alemmaksi sen vuoksi, ettei näyttövelvollisuus kohtuuttomasti kaventaisi lähdesuojaa ja siten rajoittaisi sananvapautta tavalla, jota ei voida pitää välttämättömänä. Television ajankohtaisohjelmassa oli vihjattu, että kolme ohjelmassa nimeltä mainittua henkilöä kuului ryhmään, joka rahoitti ulkomailla toimivaa terroristijärjestöä. Asiassa nimikkeenä oli törkeä kunnianloukkaus. KKO:n punninnassa vastakkain olivat sananvapaus ja kunnian suoja. KKO katsoi ratkaisun *Cumpănă ja Mazăre vs. Romania* (17.12.2004) tavoin, että mahdollisuudet puolustautua väitteitä ja vihjauksia vastaan heikentyvät ratkaisevasti, jos väitteiden esittäjä voi lähdesuojaan vetoamalla vapautua esittämästä perusteita väitteidensä tueksi. KKO katsoi, että kunnian suojan turvaamiseksi on perusteltu tarve kohdistaa väitteiden esittämisestä vastuulliseen myös rikosoikeudellisia seuraamuksia.

Lähdesuojaan vetoava ei voi edellä esitetyn ratkaisun perusteella vapautua rangaistusuhasta, paitsi jos hän on valmis tuomaan esiin seikkoja, jotka eivät vaarantaisi lähteiden suojaa, mutta joiden pohjalta lähteiden kertomuksia, niiden merkitystä ja luotettavuutta olisi mahdollista arvioida. Tältä osin katson, että toimittajilla on suuri vastuu tietojensa paikkansapitävyiden tarkastamisesta. Toimittajien on lisäksi kyettävä osoittamaan julkaistujen tietojen paikkansapitävyys riittävällä tavalla.

Kaksi viimeisintä ennakkopäätöstä, *KKO 2019:67* ja *KKO 2019:112*, liittyvät Helsingin Sanomien Viestikoekeskusta käsitelleeseen artikkeliin, jonka yhteydessä oli julkaistu kuvia asiakirjoista, joissa oli "salainen" ja "erittäin salainen" -leimoja. Toimittajaa epäillään asiassa turvallisuussalaisuuden paljastamisesta. Toimittaja oli jutun julkaisemisen jälkeisenä päivänä yrittänyt tuhota kannettavaa tietokonettaan, joka syttyi tuleen. Toimittaja oli soittanut hätäkeskukseen, ja tapahtumaketju johti lopulta tietokoneen takavarikointiin ja erityiseen kotietsintään. Etsinnän yhteydessä oli takavarikoitu muun ohella tietokone ja muita tallennusaloja, jotka toimittajan ilmoituksen mukaan sisälsivät lähdesuojan alaisia tietoja. Aineisto, jota etsintävaltuutettu ei seulonut etsinnän yhteydessä, sinetöitiin näytepusseihin.³⁷⁵

Päätöksessä *KKO 2019:67* oli kysymys siitä, olisiko mahdollisesti lähdesuojan alaista tietoa sisältävä aineisto pitänyt sinetöidä etsintäpaikalla ja saattaa määräajassa tuomioistuimen ratkaistavaksi se, saadaanko aineistoa tutkia tai hyödyntää. KKO käsitteli perusteissaan EIT:n ratkaisukäytäntöä³⁷⁶ ja totesi, että lähdesuoja on usein välttämätön edellytys sille, että tietyistä aiheista voidaan käydä julkista keskustelua. Toimittajien koteihin ja työpaikalle tehdyt etsinnät on voitu EIT:n oikeuskäytännössä katsoa sananvapauden loukkauksiksi, kun etsintöjen tarkoitus on ollut selvittää tietolähteiden henkilöllisyys. Tällainen puuttuminen voidaan sallia, jos sille on hyväksyttävät perusteet ja väärinkäytösten estämiseksi on taattu riittävät ja asianmukaiset oikeussuojakeinot, kuten etsintävaltuutetun läsnäolo etsinnässä, mahdollisuus saattaa menettelyn lainmukaisuus arvioitavaksi tuomioistuimessa ja tuomioistuimen seikkaperäiset perustelut. KKO arvioi asiaa siltä kannalta, että kotietsintä merkitsee puuttumista erityisesti toimittajan sananvapauteen ja siihen liittyvään tiedonvälityksen vapauteen.

³⁷⁵ Ks. *KKO 2019:67* kohta "asian tausta".

³⁷⁶ EIT:n ratkaisut *Saint-Paul Luxembourg S.A. vs. Luxemburg* 18.4.2013, *Roemen ja Schmit vs. Luxemburg* 25.2.2003, *Martin ym. vs. Ranska* 12.4.2012 ja *Nagla vs. Latvia* 16.7.2013.

Tällainen puuttuminen edellyttää KKO:n mukaan sitä, että toimenpide perustuu lakiin ja että sille on hyväksyttävä syy. Kolmanneksi toimittajalla on oltava käytössään riittävät oikeussuojakeinot. KKO katsoi, että pakkokeinolain takaamat oikeussuojakeinot³⁷⁷ ovat tarjonneet riittävät oikeusturvatakeet etsinnän ja seulomisvaiheen aikana.

Ennakkopäätöksessä *KKO 2019:112* kysymyksenasettelu koski keskeisesti sitä, sisältääkö sinetöity aineisto lähdesuojan alaisia tietoja, joita ei sen vuoksi saa takavarikoida tai jäljentää rikosasian todisteena käytettäväksi eikä tutkia tai hyödyntää.³⁷⁸ Tässäkin päätöksessä käytettiin hyväksi EIT:n tuottamaa oikeuskäytäntöä, keskeisimpänä periaatteina tietolähteen ja sen yksilöivän tiedon määritelmät.³⁷⁹ Lisäksi huomioitiin ratkaisussa *Becker vs. Norja* (5.10.2017) näkökohta siitä, että lähdesuojan arvioinnissa ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko toimittajalle tietoja välittänyt henkilö toiminut tarkoituksellisesti vastoin velvollisuuksiaan. Tällä KKO mitä ilmeisimmin viittasi siihen, että Helsingin Sanomille tietoja luovuttanutta todennäköisesti epäillään virkarikoksesta. KKO huomioi myös sen, että lähdesuojalla on korostunut merkitys silloin, kun toimittajan yleisölle saattama viesti on koskenut yhteiskunnallisesti merkittävää, luonteeltaan salaista viranomaistoimintaa, kuten EIT:kin on oikeuskäytännössään todennut.³⁸⁰ Sinetöidyn aineiston arvioinnista käy ilmi, että se sisältää etsintävaltuutetun käsityksen mukaan tietoa, joka voisi johtaa lähteen tunnistamiseen, vaikka lähde ei siitä suoraan ilmenisikään. Myös KKO päätyi EIT:n oikeuskäytäntö huomioden siihen, että lähdesuojan alaisuuteen kuuluu kaikki sellainen tieto, joka voi johtaa lähteen tunnistamiseen. KKO:n mukaan sinetöidyn aineiston takavarikoiminen tai jäljentäminen käytettäväksi rikosasian todisteena on pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla kiellettyä.

Ennakkopäätösten *KKO 2009:88* ja *KKO 2019:112* perusteella lähdesuojan piiriin kuuluva kirjallinen aineisto voidaan määrätä hyödyntämiskieltoon. Hyödyntämiskielolla tarkoitetaan yleensä sitä, että todistamiskiellon rikkomisen seurauksena voi olla kielto

³⁷⁷ 1) Mahdollisuus saattaa takavarikon ja erityisen kotietsinnän edellytykset sekä menettelyn lainmukaisuus pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n ja 8 luvun 18 §:n nojalla tuomioistuimen tutkittavaksi; ja 2) etsintävaltuutetun määrääminen erityistä kotietsintää varten 3) asianomaisen suojaksi säädetty pakkokeinolain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitettu sinetöintimenettely.

³⁷⁸ Lisäksi arvioitavana oli edellytykset takavarikon jatkamiselle sen vuoksi, että aineisto voidaan myöhemmin tuomita menetetyksi. Ks. *KKO 2019:112* kohta Kysymyksenasettelu.

³⁷⁹ *Nagla vs. Latvia* (16.7.2013), kohta 81).

³⁸⁰ *Esim. Görmüş ja muut vs. Turkki* (19.1.2016) ja viranomaisten toiminnasta yleisemmin *Voskuil vs. Alankomaat* (22.02.2008).

hyödyntää todistetta tuomiossa.³⁸¹ Luvussa 4 käsiteltiin lähdesuojaa todistamiskiellon näkökulmasta. Siinä lähdesuojan todettiin kuuluvan relatiivisiin todistamiskieltoihin. Myös relatiivinen todistamiskielto voi johtaa siihen, ettei todistamiskiellon vastaisesti todistetta voida hyödyntää.³⁸²

Helsingin hovioikeus katsoi tuomiossaan *R 10/53* lähdesuojan ulottuvan koskemaan myös bloggaajia. Käräjäoikeus oli asettanut kansanedustaja A:lle uhkasakon, koska hän oli kieltäytynyt paljastamasta blogikirjoituksensa lähteitä. Hovioikeuden perustelujen mukaan A on julkaissut muilta henkilöiltä saamiaan tietoja sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnästä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetulla sähköisen viestintäverkon kotisivulla, jolloin tiedot kuuluvat lähdesuojan piiriin. Tapauksessa syyttäjä oli vedonnut siihen, etteivät ilmaistavaksi vaaditut tiedot olleet lähdesuojan piirissä, vaan A:n asianajajalleen ilmaisemia tietoja. Hovioikeuden mukaan lähdesuojaa ei voida murtaa sillä perusteella, että A oli käymässä yksityisessä keskustelussa tuonut esiin samoja tietoja kuin aikaisemmin kotisivullaan julkaisemassaan kirjoituksessa. Lisäksi hovioikeus katsoi, ettei oikeutta vedota lähdesuojaan menetä sillä perusteella, ettei siihen ole vedottu aiemmassa oikeusasteessa.

KKO:n ratkaisukäytännöstä nostan esille seuraavat lähdesuojaa koskevat periaatteet:

- Myös yksittäiset verkkoviestit voivat kuulua lähdesuojan piiriin.
- Lähdesuojan sivuuttava aineisto voidaan määrätä hyödyntämiskieltoon.
- Lähdesuojasta ei voi luopua ”vahingossa”.
- Lähdesuoja ei ole riippuvainen siitä, onko tietolähde laiton vai laillinen.
- Sananvapauden ja lähdesuojaan puuttumiseen tulee liittyä riittäviä oikeussuojakeinoja.
- Lähdesuojan piiriin kuuluva tieto tulee ymmärtää laajasti.

³⁸¹ Vuorenpää Oikeustieto 2009, s.23.

³⁸² Pölönen 2001, s.192.

6. Johtopäätökset

6.1 Tutkimustulokset

Käsittelin tässä tutkimuksessa lähdesuojan merkitystä ja asemaa sekä reunaehtoja oikeusjärjestyksessä. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää lähdesuojan funktio sekä sen elinkaari, miten se ilmenee ja miten sitä säännellään erilaisissa tilanteissa lähtien lähdesuojan synnystä sen mahdolliseen murtamiseen. Tutkimuskysymyksiä oli kolme:

1. Mitä lähdesuojaksi kutsutulla oikeudella tavoitellaan?
2. Millainen lähdesuojan sisältö Suomen oikeusjärjestyksessä on laajasti ymmärrettyinä?
3. Mitkä ovat reunaehdot lähdesuojan murtamiselle?

Luvussa kaksi vastasin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen *mitä lähdesuojaksi kutsutulla oikeudella tavoitellaan*. Kyseisessä luvussa hyödynsin sananvapautteen ja lehdistöön liittyviä teorioita, joiden pohjalta osoitin lähdesuojan kannalta keskeisimpänä lehdistölle kuuluvan valvontafunktion, jonka turvaamiseksi lähdesuojaksi kutsuttu oikeus on säädetty. Nähdäkseni tätä valvontafunktion toteutumista voi kutsua myös lähdesuojan suojaamaksi oikeushyväksi. Luvun keskeisin anti oli lähdesuojan oikeusperustan määrittäminen. Lehdistön olennaiseksi tehtäväksi tunnistin paitsi tiedon välittämisen, myös yhteiskunnassa vallitsevien epäkohtien julkituomisen ja viranomaisten toiminnan valvomisen. Katson lähdesuojan olevan lehdistön väline toteuttaa tätä tehtävää. Lisäksi lehdistöteoreettisesta taustasta osoitin perustan median itsesääntelylle. Lehdistö on luonut itse toimintatapojaan koskevan, sääntelyä tiukemman ammattieettisen koodiston, jota noudattamalla media toimii vastuullisesti ja valtiovallan puuttuminen sananvapauden käyttämiseen joukkoviestinnässä voidaan pitää mahdollisimman matalalla tasolla.

Tutkimustulosten perusteella voin tehdä johtopäätöksen, että lähdesuoja on oikeutena olennainen osa demokraattista yhteiskuntaa. Sen puuttuminen johtaisi julkisen keskustelun kaventumiseen ja sitä kautta vaikeuttaisi kansalaisten mahdollisuuksia arvioida viranomaisten toimintaa sekä demokratian toteutumista. Luvussa huomioin myös uutena näkökohtana sen, ettei lähdesuoja nykyään keskity pelkästään viranomaisten valvontaan, vaan tietoa epäkohdista voivat vuotaa myös yksityisissä organisaatioissa

toimivat. Lähdesuoja estää sen, että näihin henkilöihin kohdistuisi negatiivisia seurauksia asioiden eteenpäin kertomisesta.

Luku kolme pohjusti toiseen tutkimuskysymykseeni vastaamista. Neljännessä luvussa vastasin toiseen tutkimuskysymykseen *millainen lähdesuojan sisältö Suomen oikeusjärjestyksessä on laajasti ymmärrettyä*. Lähestyin lähdesuojaa siitä näkökulmasta, miten se saa alkunsa ja millaisia tapahtumia tai toimenpiteitä siihen voi kohdistua oikeudellisesti. Kävin neljännessä luvussa läpi lähdesuojaa koskevan sääntelyn sekä journalistisen alan eettisiä sääntöjä ja niiden tulkintakäytäntöä, joista käytetään nimitystä hyvä journalistinen tapa. Sivusin myös suppeasti lähdesuojaa koskevaa oikeuskäytäntöä kotimaisista tuomioistuimista ja EIT:sta luvuissa kolme ja neljä.

Vastauksena toiseen tutkimuskysymykseen voin todeta, että suppeasti ymmärrettyinä lähdesuoja tarkoittaa journalistille sekä muille viestin yleisön saataville toimittaneille henkilöille kuuluvaa oikeutta kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin, jos vastaaminen voisi paljastaa tiedon lähteen. Laajemmin ymmärrettyinä lähdesuoja turvaa lehdistön toimintavapautta ja toiminnan jatkuvuutta. Se pitää sisällään myös lehdistön lähdesuojaan liittyviä toimintatapoja, kuten lähdesuojasta sopimista. Todistamiskieltona lähdesuoja suojaa tietolähteen henkilöllisyyttä toimittajan aktiivisesti kieltäytyessä vastaamasta kysymyksiin, mutta se ulottuu myös tilanteisiin, joissa esimerkiksi tallennettuun tietoon kohdistuu toimenpiteitä, jotka tosiasiallisesti voisivat sivuuttaa tämän kieltäytymisoikeuden.

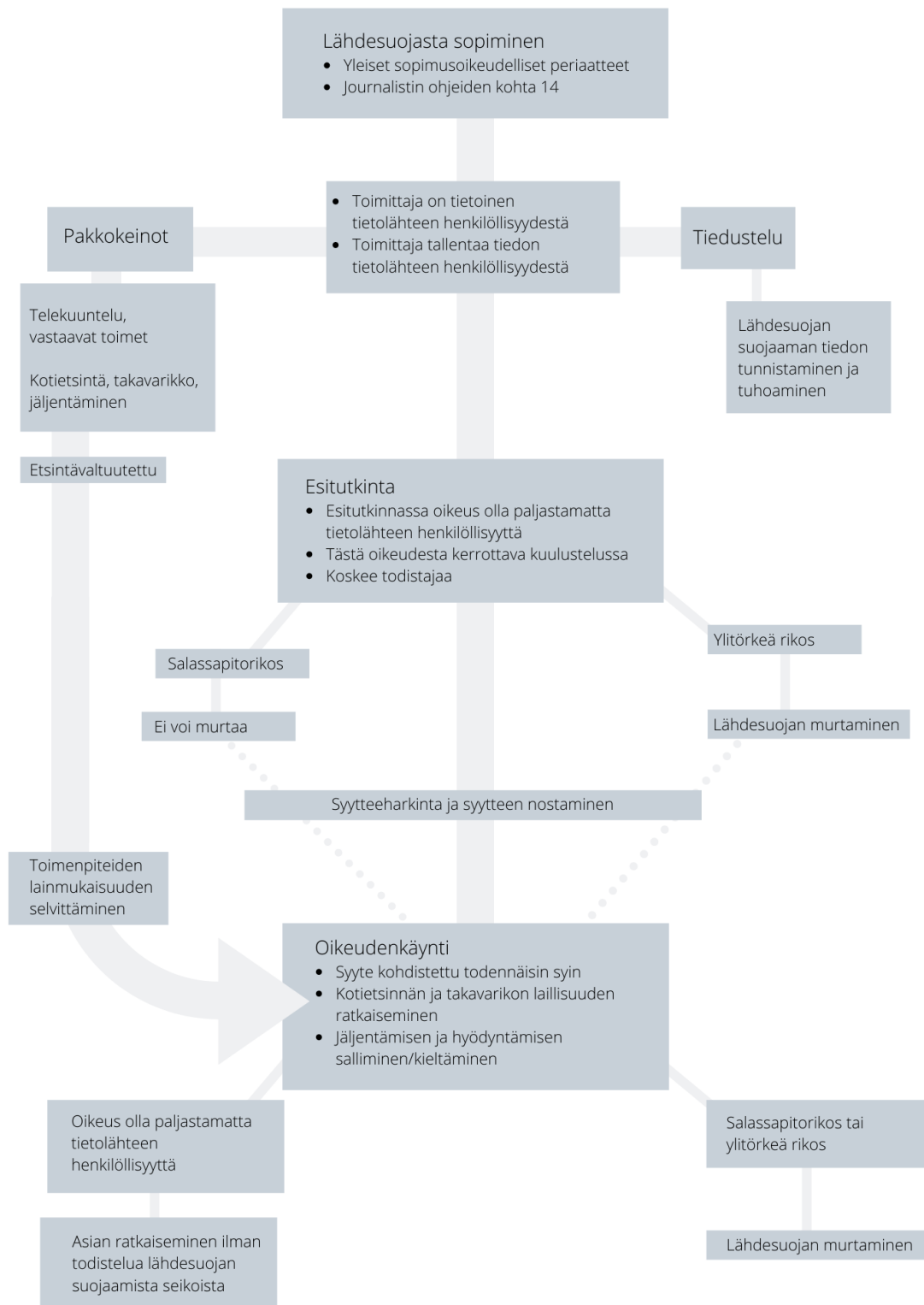
Luvun lainopillisena kontribuutiona jäsentelin lähdesuojaan liittyvän lainsäädännön ja mahdolliset lähdesuojaan kohdistuvat tai siihen liittyvät toimenpiteet. Luvussa tunnistin lähdesuojaa sivuavaksi sääntelyksi sananvapauslain, pakkokeinolain, esitutkintalain, oikeudenkäymiskaaren sekä tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annetun lain ja sotilastiedustelusta annetun lain. Lähdesuojaan liittyviin toimenpiteisiin lukeutuvat paitsi toimittajan ja tietolähteen välinen toiminta, joka synnyttää lähdesuojan, myös lähdesuojan piiriin kuuluvaan tietoon ja henkilöihin mahdollisesti kohdistuvat tiedustelu ja pakkokeinot, esitutkinta sekä oikeudenkäynti. Lisäksi oikeudenkäymiskaarta koskevassa osiossa kävin läpi myös yleisemmin todistamiskieltoja ja niiden luokitteluja. Lähdesuojan elinkaarta käsittelevä luku linkittyy vahvasti lähdesuojaan liittyvää oikeuskäytäntöä käsittelevään viidenteen lukuun, koska oikeuskäytäntö määrittelee,

millaisia reunaehdoja sekä lainsäädäntöön että lähdesuojaan puuttuvaan toimintaan kohdistuu.

Toisen tutkimuskysymyksen vastauksen hahmottamiseksi olen laatinut seuraavalla sivulla olevan kuvion, joka selittää lähdesuojan elinkaarta. Lähdesuoja saa alkunsa, kun toimittaja ja tietolähde sopivat suojasta Journalistin ohjeiden kohdan 14 mukaisesti.³⁸³ Lähdesuojan piiriin kuuluva tieto voi olla jollakin tallenteella, jolloin se voi olla pakkokeinojen tai tiedustelun kohteena. Esitutkinnassa järjestettävissä kuulusteluissa lähdesuoja taas voi ilmetä lähdesuojaan oikeutetun oikeutena olla vastaamatta kysymyksiin, jotka voisivat paljastaa tietolähteen henkilöllisyyden. Jos asia etenee oikeudenkäyntiin, on todistajan asemassa olevalla lähdesuojaan oikeutetulla edelleen oikeus olla vastaamatta edellä mainitun sisältöisiin kysymyksiin. Mahdollisten pakkokeinojen lainmukaisuus on selvitettävissä oikeudenkäynnissä. Riippuen asiassa olevan rikoksen vakavuudesta, lähdesuoja on murrettavissa. Esitutkinnassa lähdesuojan murtaminen on mahdollista niin sanottujen ylitörkeiden rikosten yhteydessä. Oikeudenkäynnissä murtaminen olisi ylitörkeiden rikosten ohella mahdollista myös tilanteissa, joissa syyttäjä ajaa syytettä rikoksessa, joka koskee salassapitovelvollisuuden rikkomista rangaistavaksi säädetyllä tavalla.

³⁸³ Periaatteessa lähdesuojan syntyminen ei edellytä lain näkökulmasta siitä sopimista, mutta olen päätenyt tähän päätelmään, koska lähdesuojassa on kysymys oikeudesta, josta toimittaja voi halutessaan poiketa. Tämän vuoksi katson, että sitova lähdesuoja syntyy Journalistin ohjeiden mukaisesti.

Kuvio 3. Lähdesuojan elinkaari.



Viidennessä luvussa käsitelin EIT:n ja KKO:n lähdesuojaa koskevaan oikeuskäytäntöön. Lisäksi kävin siinä läpi Euroopan neuvoston ministerikomitean lähdesuojaa koskevan suosituksen sekä sitä tarkentavan Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suosituksen, jotka ovat vaikuttaneet lähdesuojaa koskevan oikeuskäytännön syntymiseen

EIT:ssa. Vastasin luvussa kolmanteen tutkimuskysymykseen *mitkä ovat reunaehdot lähdesuojan murtamiselle*. EIT:n ratkaisukäytännöstä oli havaintojen perusteella tunnistettavissa samoja periaatteita, jotka luvussa kaksi johdin sananvapaus- ja lehdistöteorioista. Näitä olivat muun muassa lehdistön asema vallan vahtikoirona sekä yleisön oikeus tietoon.

Oikeuskäytännön perusteella tunnistin lähdesuojan murtamista koskevia reunaehtoja, jotka ennen kaikkea määrittelevät sitä, missä olosuhteissa ja millä tavalla lähdesuojaan puuttuminen on linjassa EIS 10 artiklan kanssa. Keskeisimpiä periaatteita olivat: 1) puuttumisen perustuminen lakiin 2) hyväksyttävät perusteet; sekä 3) välttämättömyys demokraattisessa yhteiskunnassa. EIT:n ratkaisukäytäntö oli jaoteltavissa lähdesuojan merkitystä perustelevaan ja puuttumistilanteiden mukaan sellaisiin, joissa lähdesuoja oli murrettu oikeuden määräyksellä sekä sellaisiin, joissa lähdesuojaan oli puututtu etsinnöin. EIT:n käytännön pohjalta etsinnät nähdään vakavampana puuttumisena EIS 10 artiklan sananvapauteen kuin oikeudenkäynnissä annetut määräykset paljastaa tietolähde. KKO:n ratkaisukäytännöstä keskeisimpiä seikkoja olivat lähdesuojan piirin määrittelyminen sekä oikeussuojakeinojen korostuminen.

6.2 Tutkimustulosten suhde aiempaan kirjallisuuteen

Aiempi lähdesuojaa sivunnut kansallinen kirjallisuus on keskittynyt pääasiassa sananvapauteen ja sen sääntelyyn Suomessa. Itse lähdesuojaa ja sen merkitystä on tutkittu melko vähän. Aiheesta ei ole väitelty kotimaisissa yliopistoissa. Suomen oikeustieteellisten tiedekuntien verkossa julkaistuja opinnäyteitä³⁸⁴ lähdesuojasta löytyy kaksi, molemmat Lapin yliopistossa.³⁸⁵ Yhtenä syynä tähän voi pitää sitä, että

³⁸⁴ Opinnäytteitä haettiin Helsingin, Turun, Itä-Suomen ja Lapin yliopiston verkkoaineistoista 16.4.2020. Kaikkia opinnäytteitä ei välttämättä ole julkaistu avoimissa tietoverkoissa ja verkossa opinnäytteitä on ylipäättään julkaistu vasta aivan viime vuosikymmeninä, joten on mahdollista, että aihetta on tutkittu pro gradu -tasoisina tutkielmina aiemminkin, mutta niitä ei löytynyt nyt suoritetuissa hauissa.

³⁸⁵ Lapin yliopistossa aihetta ovat käsitelleet *Lakkala* ja *Harju*. Ks. Lakkala 2017, Lähdesuoja–etuoikeus ilman vastuuta? ja Harju 2012, Hauras tasapaino: sananvapaudesta, yksityiselämän ja kunnian suojasta sekä lähdesuojasta joukkoviestinnässä. Helsingin, Itä-Suomen ja Turun yliopistoissa ei ole hakujen perusteella tuotettu yhtäkään nimenomaisesti lähdesuojaa koskevaa pro gradu -tutkielmaa. Aihetta on kuitenkin sivuttu mm. pakkokeinoja sekä etsintävaltuutetun toimintaa koskevissa maisteritutkielmissä. Ks. *Kanerva* 2019, Salaiset pakkokeinot ja ylimääräisen tiedon hyödynnettävyys näyttönä rikosasiassa ja *Laukkanen* 2018, Salassapidon suojelija: tutkielma etsintävaltuutettuun liittyvästä sääntelystä ja etsintävaltuutetun toiminnasta vuosina 2014–2016.

viestintäoikeus on oikeudenalana melko nuori.³⁸⁶ Keskeisin nimenomaan lähdesuojan sääntelyä ja sen käyttöä tutkinut tutkimus on Helsingin yliopistossa toimivassa Viestinnän tutkimuskeskus CRC:n projekti ”Dopingista lautakasioihin – muuttuva lähdesuoja” ja sen yhteydessä vuonna 2011 julkaistu raportti ”Lähdesuoja – normit, ideaalit ja käytännöt”. Projektissa tutkittiin lähdesuojan normistoa ja käytäntöjä Suomessa sekä verrattiin Suomen tilannetta kahdeksaan muuhun maahan ja EIT:n päätöksiin. Myös omassa tutkimuksessani EIT:n ratkaisukäytännöllä on merkittävä rooli.

Toinen yhtäläisyys näiden tutkimusten välillä on viestintäoikeuden erityispiirteenä hyvän journalistisen tavan huomioiminen perinteisen oikeuslähdeopin ohella. Hyvällä journalistisella tavalla on monissa tilanteissa voimakkaampi ohjaava vaikutus kuin lain asettamalla reunaehdoilla.³⁸⁷ Tutkielmassani tämä ilmeni muun muassa tunnistamalla hyvään journalistiseen tapaan perustuva lähdesuojasta sopiminen sekä lähdesuojan painopisteen siirtyminen tietolähteen oikeudesta kohti sananvapausslain ja OK:n sanamuodon mukaista viestin laatijan ja julkaisijan oikeutta. Tässä tutkielmassa tein uutena havaintona hyvästä journalistisesta tavasta tulevana taustaperiaatteena vastuullisuuden vaatimuksen, joka liittyy lähdesuojan ja anonyymien lähteiden käyttämiseen. Tämä tuli esille sekä Journalistin ohjeiden että JSN:n päätöskäytännön kautta.

EIS:ta ja EIT:n ratkaisukäytäntöä käsitellyt aiempi kirjallisuus on nostanut esille lähdesuojaa koskevia keskeisimpiä ratkaisuja.³⁸⁸ Tavoitteenani oli tunnistaa EIT:n ratkaisukäytännöstä tulevat lähdesuojaa ja siihen puuttumista koskevat periaatteet ja reunaehdot. Tiedossani ei ole, että EIT:n ratkaisukäytäntöä olisi tutkittu tämän tutkielman mittakaavassa Suomessa aiemmin. Myös ajallinen merkitys korostuu, sillä tutkimuksessa käsittelemistäni ratkaisuista 10 EIT:n ja kaksi KKO:n ratkaisuista on annettu vuoden 2011 raportin jälkeen. Lähdesuojaa koskeva oikeuskäytäntö painottuu vahvasti 2000-luvulle ja myös aivan lähivuosille. Muun muassa uusien valvontateknologioiden ja niihin liittyvän sääntelyn vuoksi aihe on edelleen hyvin ajankohtainen. Tältä osin tutkimukseni tuotti uutta tietoa EIT:n lähdesuojaa koskevasta oikeuskäytännöstä.

³⁸⁶ Viestintäoikeuden tutkimus alkoi Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa vuonna 2002 ja oma professuuri perustettiin vuonna 2013. Ks. *Lakimiesuutiset* 2014: Tutkimusaukko täyttyy, viestintäoikeus on tullut.

³⁸⁷ *Korpisaari* 2016, s. 30–31.

³⁸⁸ Merkittävimpinä *Pellonpää ym.* 2018 ja *Hirvelä – Heikkilä* 2017.

Monet aiemmat tutkimukset, kuten Neuvonen (2012) ja Tiilikka (2007), ovat sivunneet sananvapauden oikeutusperusteita sekä journalismin ja joukkotiedotuksen käsitteitä ja tehtäviä. Tämän tutkimuksen kontribuutiona oli ulottaa oikeutusperusteiden ja tehtävien tutkimus nimenomaisesti lähdesuojaan. Lähdesuoja on oikeus, jolla turvataan lehdistön mahdollisuudet toteuttaa täysimääräisesti sille kuuluvaa yhteiskunnallista tehtävää. Uutena kontribuutiona tuotin tutkielmassani uudenlaisen mallin, ”elinkaaren”, lähdesuojaa koskevan sääntelyn systematisointiin. Lähestyin lähdesuojaa sen mukaan, milloin se syntyy, millaisia toimenpiteitä siihen voi kohdistua eri vaiheissa ja milloin se lakkaa sekä mitkä normit kulloinkin tulevat sovellettavaksi. Elinkaari käsitteenä viittaa tutkimuksessani lähdesuojaksi kutsuttuun oikeuteen, joka toimii eräänlaisena sateenvarjona, jonka alle sijoittuvat sekä lähdesuojan piiriin kuuluvat todisteet että lähdesuojaan oikeutetun vaitiolo-oikeus. Elinkaarimallia on hyödynnetty myös aiemmin todistelun kontekstissa. *Riekkinen* (2019) käytti elinkaarimallia jäsenellessään sähköisten todisteiden olemassaoloa niiden synnystä niiden hävittämiseen tai arkistointiin.³⁸⁹ Hormia (1978) ja *Pölönen* (2001) ovat sivunneet lähdesuojaa todistamiskieltoja ja henkilötodistelua käsittelevissä tutkimuksissaan. Hyödynsin Hormian todistamiskieltoja koskevaa systematisointia ja Pölösen hyödyntämiskieltoihin liittyvää jaottelua tutkielmani oikeudenkäymiskaaren lähdesuojasääntelyä koskevassa luvussa määritellen, mihin lähdesuoja tarkemmin sijoittuu näissä malleissa.

Belgialainen Dirk Voorhoof on tutkinut lähdesuojaa suhteessa EIT:n tuottamaan oikeuskäytäntöön vuonna 2012 julkaistussa tutkimuksessa ”*The protection of journalists's sources under fire? How developments in European human rights law have reinforced the right of journalists to have their sources protected*”. Hän vertasi EIT:n määrittelemiä reunaehtoja Luxemburgin ja Belgian lähdesuojasääntelyyn. Tutkielmani asetelma on ollut luvun neljä osalta osittain sama, vaikka painopiste onkin ollut pääasiassa reunaehtojen tunnistamisessa ja systematisoinnissa.

6.3 Arviointi

Hyödynnän toisessa pääluvussani historiallista sananvapautta koskevaa yhteiskunnallista tutkimusta, lehdistöteorioita sekä mediatutkimusta. Laajuudeltaan se on pintaraapaisu

³⁸⁹ *Riekkinen* 2019, s. 7–8.

joukkoviestinten merkitystä koskevaan tutkimukseen. Tavoitteenani on osoittaa, millaisia odotuksia ja tehtäviä joukkoviestinnällä voi yhteiskunnassa olla. Teen luvussa melko suoraviivaisen yhdistämisen sen aihepiirin ja lähdesuojan välillä, mutta nähdäkseni tämä saa myöhemmissä luvuissa (luvut 4 ja 5) tukea muun muassa lainvalmisteluhistoriasta,³⁹⁰ Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksesta sekä EIT:n ratkaisukäytännöstä.

Tutkielmani luvuissa neljä ja viisi, käytän metodina lainoppia. Luvussa neljä huomioin pääpiirteittäin kaiken lähdesuojaa sivuavan kotimaisen sääntelyn, sekä lehdistön omat eettiset ohjeet, eli hyvän journalistisen tavan. Kyseisessä luvussa lainopillinen kontribuutiosi on systematisoida lähdesuojaan liittyvä sääntely tarkoituksenmukaisella ja selkeällä tavalla. Luvun viisi painoarvo on lähdesuojaan liittyvien reunaehtojen tunnistamisessa sitä koskevasta oikeuskäytännöstä. EIS:n sisältö ja EIT:n ratkaisukäytännön merkitys on lähdesuojan näkökulmasta korostunut, koska ne määrittelevät vahvasti sekä lainkäyttäjän että -sääntäjän liikkumavaraa. Kotimaisessa oikeuskäytännössä EIT:n ratkaisukäytännön merkitys on nähtävissä muun muassa päätösten perusteluissa, joissa EIT:n ratkaisukäytäntö on keskeisessä asemassa. Tutkimuskysymyksiin nähden pidän tutkimuksen aineiston valintaa ja rajausta johdonmukaisena ja perusteltuna.

6.4 Lopuksi

Toimittajien lähdesuojaa pidetään yhtenä vapaan tiedonvälityksen kulmakivistä. Se nousee myös säännöllisin väliajoin julkiseen keskusteluun. Yleensä keskustelua on edeltänyt median paljastusjuttu, mutta silloin tällöin taustalla ovat olleet myös lainsäädäntöhankkeet, kuten esitutkintalain uudistus tai viimeisimpänä tiedustelulain säätäminen. Keskustelu on saanut myös polarisoituneita sävyjä. Toimittajakunta on toisaalta puolustanut henkeen ja vereen vahvaa lähdesuojaa, mutta myös vastakkaisia näkemyksiä on esitetty.

Viimeisimpänä otsikoissa on ollut Helsingin Sanomien joulukuussa 2017 julkaisema puolustusvoimien Viestikoekeskusta koskenut paljastusjuttu, joka sisälsi salaiseksi luokiteltuja asiakirjoja noin kymmenen vuoden takaa. Paljastusjuttuun reagoitiin

³⁹⁰ Alaviitekeskustelun tasolla *Kairan* esitelmä vuodelta 1956 sekä leipätekstissä lähdesuojan valmisteluun liittynyt *komiteanmietintö 1965: B 103* ja sen johtopäätökset.

voimakkaasti. Asiaan otti kantaa muun muassa tasavallan presidentti, jonka mukaan ”korkeimman turvaluokituksen saaneiden asiakirjojen sisällön paljastuminen on turvallisuutemme kannalta kriittistä ja voi aiheuttaa vakavia vaurioita”.³⁹¹ Viestikookeskusta käsitellyt juttu osoittautui todelliseksi lähdesuojan ja vastuullisen journalismin koetinkiveksi.³⁹² KKO päätyi asiassa lähdesuojamyönteiselle kannalle todeten, että toimittajan vaitiolo-oikeuden rajoituksiin on suhtauduttava pidättyvästi, kun otetaan huomioon lähdesuojan keskeinen merkitys tiedotusvälineiden vapauden perusedellytyksenä, vaikka se hylkäsikin toimittajan valituksen kotietsintää ja takavarikkoa koskevilta osilta. Takavarikoitu materiaali määrättiin hyödyntämiskieltoon. Katson, että tämän päätöksen perusteella lähdesuoja on edelleen hyvin vahva.

Löysin tutkielmani havainnoista myös mielenkiintoisia jatkokysymyksiä. Tuoreen tiedustelulainsäädännön näkökulmasta EIT:n ratkaisukäytäntö saattaa muodostua ongelmalliseksi. Ratkaisussa *Big Brother Watch ja muut vs. Yhdistyneet kuningaskunnat* 13.9.2018 tiedustelu ja mahdollinen massavalvonta sekä oikeussuojakeinojen puute nähtiin EIS 10 artiklan vastaisena. Ratkaisun johtopäätöksiä olisi mielestäni syytä arvioida Suomen sääntelyn kontekstissa. Lähdesuojaa käsittelevää tutkimusaineistoa on varsin niukasti. Muita tutkimuskysymyksiä, jotka osin liikkuvat kohti mediatutkimusta, olisivat muun muassa lähdesuojaan liittyvät sopimuskäytännöt tiedotusvälineiden toimituksissa.

Havaintojeni mukaan lähdesuoja ja ennen kaikkea anonyymi ilmaisu ovat – huolimatta siitä, ettei sitä ole oikeussaleissa juuri kyseenalaistettu – hyvin runsaasti käytettyjä oikeuksia. Väitän, että lähes päivittäin tiedotusvälineissä julkaistaan jotain, jonka julkaisemisen jokin taho olisi halunnut estää. Tietolähteiden turvana oleva lähdesuoja mahdollistaa laajan liikkumavaran julkisessa keskustelussa kauppakeskuksen joulupukista³⁹³ pandemian keskellä puutteellisten suojarusteiden kanssa tuskaileviin

³⁹¹ *Yle Uutiset* 2017: Salaisia asiakirjoja, vasaroitu kiintolevy ja kotietsintä – Lue tästä Viestikookeskus-kohun käänteet.

³⁹² Toimittajat ilman rajoja -järjestön Suomen-puheenjohtaja Ilkka Nousiainen piti tapausta ylilyöntinä Helsingin Sanomien osalta. Nousiainen kuitenkin ajautui erimielisyyksiin järjestön hallituksen kanssa ja jätti lopulta eroilmoituksen. Järjestö antoi tukensa toimittajakaksikolle tiedottaessaan puheenjohtajan erosta. Se katsoi, että toimittajat ovat toimineet Journalistin ohjeiden mukaisesti. *Yle Uutiset* 2017: Toimittajat ilman rajoja -puheenjohtaja erosi HS:n vuotojutun takia.

³⁹³ Ks. JSN:n vapauttava päätös 6737/SL/17 joulupukkina esiintyneen henkilön lähdesuojasta. Siinä neuvosto muistutti, että toimittajien tulee pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu. Tapauksessa neuvosto ei kuitenkaan kyennyt ottamaan kantaa asiaan, koska ei tiennyt, mitä asiassa oli sovittu.

lähihoitajiin ja suurten tiedusteluorganisaatioiden pilliinpuhaltajiin. Lähdesuoja turvaa ainakin kahdelle viimeksi mainitulle tietyin edellytyksin mahdollisuuden kertoa havaitsemistaan epäkohdista julkisuuteen vailla pelkoa haitallisista seuraamuksista.